

SVENSK CIVILPROCESSRÄTT

AV

E. KALLENBERG

ANDRA BANDET

VII.

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1939

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2024

eISBN: 9789198899788

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.283>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

*Med den del av Svensk Civilprocessrätt, som nu utgives,
har jag avslutat arbetet.*

*Ett sakregister, omfattande hela arbetet, bifogas. En för
länge sedan gjord utfästelse har jag därmed sökt infria.*

Lund i januari 1939.

E. Kallenberg.

ELFTE AFDELNINGEN.

Om rättegångskostnad och processuell skada samt om processuella straff.

§ 113.

Allmänna anmärkningar om kostnad och skada som förorsakas af rättegång ¹.

I. Den hufvudgren af rättsvården, som utgöres af den processuella rättskipningen, är en statsfunktion (Bd I sid. 2 ff.). Därmed är gifvet, att staten måste sörja för att de för rättskipningens vederbörliga handhavande nödvändiga institutionerna — ämbetsmyndigheter och andra inrättningar (domstolarna med all till dem hörande personal, åklagarmakten, domstolslokaler m. m.) — äro till finnandes. Men beträffande kostnaderna för dessa institutioner följer icke med logisk nödvändighet af det sagda, att de skola vare sig i första

¹ *Nehrman*, Processus civilis (af 1751, såframt ej samma arbete af 1732 citeras), Cap. XXV; *Schrevelius*, Civilprocess §§ 85—87; *Broomé*, Civilprocessen § 53; *Montan*, Rättegångskostnad, som skall gäldas af flera gemensamt (i Smärre juridiska uppsatser 1893); *Wrede*, Civilprocessrätt II §§ 118, 119; *Sjögren*, Om solidarisk ansvarighet för rättegångskostnad i tvistemål (i N. J. A. Afd. II 1911); *Gemmel*, Om rättegångskostnadsersättning i civila mål (1899); *Wildte*, Om kostnader i civil rättegång och deras gäldande (1931); *Weber*, Ueber die Processkosten deren Vergütung und Compensation (1790); *Ørsted*, Om Processomkostningers Tilkjendelse og Ophævelse (i Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 1828); *Pollak*, System des Österreichischen Zivilprozessrechtes (Wien 1906). Dessutom hänvisas redan här till Betänkande med förslag i fråga om ändrade bestämmelser rörande ersättning för rättegångskostnad m. m. (1918). Af förslagen kommer förnämligast i betraktande: Utkast till lag om ändrad lydelse af 21 kap. rättegångsbalken. (Detta förslag afses, då i det följande hänvisas till 1918 års förslag.)

hand bestridas af statsverket eller dock slutligen stanna på detta. Staten kan på annat sätt sörja för, att institutionerna inrättas och vidmakthållas. Alternativ, som härvid komma i betraktande, äro: kostnaderna för rättskipningen i lägre instans hvilat på den eller de kommuner, som ligga inom vederbörande domstols rättskipningsdistrikt, eller parterna i rättegångsmålen äro skyldiga att till det allmänna erlægga så höga afgifter, att dessa sammanlagda täcka kostnaderna för rättskipningen. Exempel på tillämpning af det förra alternativet lämnar vår svenska samhällsförfattning, i det att dels stad, som bildar egen jurisdiktion, svarar för de med rättskipningen i staden i första instans förbundna kostnaderna, dels det på landet åligger invånarna att bekosta uppförande och underhåll af tingshus (lag ⁵/₆ 1909 ang. skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll af tingshus m. m.). Hvad beträffar det senare alternativet, så torde det utan vidare vara tydligt, att det hvarken är principiellt rimligt eller praktiskt genomförbart. Hufvudprincipen måste uppenbarligen vara den, att staten bär ifrågavarande kostnader ².

II. Till en annan kategori än ofvannämnda kostnader höra de kostnader, som äro omedelbart knutna till de särskilda rättegångsmålen (eller andra domstolsärenden), hvart för sig. Det är här fråga om utgifter, som för parterna i rättegångsmålen härflyta af processandet. Dessa utgifter äro af två skilda slag: a) de, som utgå till staten såsom bidrag till täckandet af dess kostnader för rättskipningens handhavande, och b) de, som part eljest får vidkännas för sin processföring. De förra benämnas lämpligen rättegångsavgifter, och åt dem egnas i fortsättningen af denna paragraf några särskilda anmärkningar. Båda kategorierna sammanfattas emellertid i 21 kap. RB under rubriken rättegångskostnad.

III. *Rättegångsavgifter.* Det finnes hvarken principiellt eller rent praktiskt sedt något att erinra mot, att rättegångs-

² Se härom Bil. 1 till del 3 af Processkommissionens betänkande 1926.

avgifter påläggas parter i process. Enligt sakens natur måste det därvid närmast och hufvudsakligen blifva fråga om den af parterna, som tager initiativet till rättegång, kåranden. Genom att förplikta part till erläggande af sådan afgift icke blott tillgodoser staten sitt ekonomiska intresse utan kan tillika främja de beaktansvärda syftena att lägga en hämsko på processlystnaden och motverka, att domstolarna belastas med en alltför stor arbetsbörda.

Rättegångsavgifter kunna upptagas på olika sätt och under olika former. Med hänsyn till svenska förhållanden har man att skilja mellan avgifter, som direkt utgå till statsverket, och sådana avgifter, som erläggas till domare eller andra funktionärer såsom ersättning för expeditioner, vissa för rättningar m. m.

Direkta avgifter till statsverket förekomma endast i form av stämpelskatt för expeditioner — detta i alla instanser — och såsom fullföljdsavgift vid måls fullföljande till högsta instansen. Beträffande det förra hänvisas till K. F. ^{19/11} 1914 ang. stämpelavgiften, och i afseende å det senare till 30: 19 och 43 RB³.

Systemet med rättegångsavgifter, som tillfalla domare eller annan rättskipningsfunktionär, står hufvudsakligen i samband därmed, att underdomares aflöning i äldre tid väsentligen och intill senaste tid till en stor del utgjorts af *sportler*, som utgått i form af lösen för protokoll och utslag i rättegångsmålen eller i ärenden, hörande till *jurisdictio voluntaria*. De gällande bestämmelserna i detta ämne förekomma i K. F. ^{7/12} 1883, ang. expeditionslösen. Att sportelväsendet bör afskaffas, torde det numera näppeligen råda delade meningar om⁴. Det må för öfrigt framhållas, att om det processuella förfarandet i vårt land blir i modern me-

³ Ang. fullföljdsavgift se min bok om Rättsmedlen sid. 288 ff. och 352 f. Det framhålles i det citerade arbetet, sid. 289, att fullföljdsavgiften tjénar syftet att motverka en alltför stark tillströmning af mål till högsta instansen.

⁴ Ang. dess olägenheter se Betänkande rörande frågan om af-

ning muntligt och protokollet (särskildt afses härvid första instans) sålunda högst betydligt förlorar i omfattning, lösen till domare för expedition af protokoll i rättegångsmål ej längre kan spela någon afsevärd roll i aflöningshänseende.

Egenskapen af rättegångsavgift eger gifvetvis den *vadepening*, som enligt 26: 1 RB skall erläggas af part, den där vill vädja mot underrätts utslag, men sportelkaraktär i egentlig mening kan man ej tillerkänna denna avgift. Den kan nämligen ej ses från synpunkten af godtgörelse till rätten eller domaren för viss ämbetsåtgärd, och beloppet är alltför ringa för att ha någon betydelse såsom bidrag till aflöning⁵.

Till rättegångsavgifter i egentlig mening har man ej att hänföra den kostnad, part får vidkännas för urtima ting eller syn (4: 2 RB och 14: 4 JB).

IV. Till de af rättegång förorsakade kostnader, som icke ha egenskapen af rättegångsavgifter, höra alla de, som part får vidkännas för sin talans utförande äfvensom för process-materials anskaffande och framläggande för domstolen. De kunna sammanföras i vissa grupper: kostnader för processdriften, såsom för uttagande och delgifning af stämning eller delgifning af annat rättens beslut⁶; kostnader för parts personliga inställelse vid rätten, vare sig det härvid gäller direkta utgifter eller tidsspillan; kostnader för biträde i rättegången vid talans förberedande eller utförande vid rätten eller för anlåtande af fullmäktig; kostnader, som ha afseende å anskaffande och införande i rättegången af processmaterial. Till den sistnämnda gruppen höra de utgifter, hvilkas syfte skaffande af sportelsystemet, Stockholm 1921, i hvilket emellertid äfven framhållas vissa skäl, som kunnat åberopas för dess bibehållande. Se ock den i not 2 nämnda bilagan till Processkommissionens betänkande.

⁵ Erläggandet av vadepening bör uppfattas såsom form för vadeanmälan; se härom mitt arbete om Rättsmedlen sid. 84 f.

⁶ Om begreppet processdrift se Bd II § 72. Processdriften omfattar handlingar såväl af domstolen (eller annat rättskipningsorgan) som af parterna. Att här hufvudsakligen afses handlingar af part, är tydligt. Dock är att räkna hit jämväl kostnad för handling, som företages af annan än part men parten är skyldig att ersätta.

ytterst är, att domstolen skall få kännedom om sådant, som part anser vara af vikt för afgörandet och vill, att domstolen skall taga hänsyn till. Därunder inbegripas parts kostnader för inhämtande af upplysningar om saksammanhanget — såsom för resor i sådant ändamål, arkivforskning, anskaffande af handlingar af olika slag, efterforskning af personer, som kunna antagas sitta inne med kunskap om relevanta omständigheter m. m. — eller för konsultationer och utlåtanden af rättssakkunniga eller andra experter så ock för inkallande till rätten af personer, som skola höras i egenskap af vittnen eller eljest upplysningsvis eller såsom sakkunniga, eller för ersättning åt dem för inställelse i målet.

V. För de med process förbundna kostnaderna svarar hvardera parten i första hand själf. Enligt vissa regler, upptagna i 21 kap. RB, i samband hvarmed 29 kap. RB kommer i betraktande, afgör processdomstolen, huruvida och med hvilket belopp ena parten skall ersätta andra parten för dennes kostnader, eller om hvardera parten själf skall slutligen vidkännas sin kostnad. Till frågan om nämnda ersättningskyldighet anknyta sig åtskilliga särskilda spörsmål, af hvilka här må framhållas de, som ha afseende å kumulation af mål eller röra erättningskyldighetens utkräfvande af ett flertal parter.

I vissa fall kan skyldighet att ersätta rättegångskostnad åläggas eller rätt till ersättning för sådan kostnad tillerkännas annan än part; vi nämna här biintervenient och ställföreträdare. Särskildt beaktande kräfvade ock de spörsmål angående ansvar för rättegångskostnad, som ha sammanhang med partssuccession.

Förevarande ämne inrymmer, förutom regler i ofvan antydda afseenden, tillika stadganden angående skyldighet för part att ställa säkerhet för motparts kostnad och skada äfvensom angående fri rättegång.

Samtliga de i det föregående berörda frågorna blifva i följande paragrafer föremål för närmare utredning.

VI. Alla kostnader, som härflyta af rättegång, kunna karakteriseras såsom rättegångskostnader. Termen rättegångskostnad har emellertid äfven en annan, mindre omfattande betydelse, och det är på denna, det inom processrätten hufvudsakligen kommer an; därom blir vidare tal i nästföljande paragraf.

Närmast gäller det att framhålla, hurusom en process kan åsamka part förlust, som ej är af rättegångskostnadsnatur, vare sig man nu tager ordet rättegångskostnad i den ena eller andra betydelsen, nämligen sådan förlust, hvars godtgörande i 21 kap. RB, liksom redan förut i 10: 12 samma balk, betecknas såsom skadestånd.

a) Termerna kostnad och skada förekomma på flerfaldiga ställen i 1734 års lag. Här behöfva vi blott fästa oss vid RB, närmare bestämdt vid 21 kap., hvarmed är att sammanställa 10: 12 samt 29 kap. Man kan vid granskningen af dessa delar af RB utan fara för misstag utgå från, att i dem alla ifrågakvarande termer beteckna samma begrepp. Härför bor gar det nära sambandet emellan de behandlade ämnena.

Den första fråga, som vi ha att besvara, är denna: betyda orden kostnad och skada alldeles detsamma eller afse de olika begrepp? Härvid må främst hänvisas till, att i 10: 12 liksom ock i rubriken till 21 kap. samt i 21: 1 och 2 äfvensom i 29: 1 orden kostnad och skada förekomma vid sidan af hvarandra, och då det icke finnes någon tvingande eller tillräcklig anledning antaga, att de äro fullt synonyma, eller att det senare ordet blott kommit till användning för att förklara det förra, kan slutsatsen ej blifva annan än den, att de syfta på olika ting. Blott på detta sätt finna ifrågakvarande lagställen sin naturliga tolkning. Man må nämligen ej förbise, att den ersättningsskyldighet, som där är i fråga, täcker två olika slag af ekonomiskt lidande, hvilka naturligen böra begreppslikt särhållas ⁷.

⁷ I 10: 12 säges: »Det, som af någon hufvudsak flyter, såsom skadestånd och rättegångskostnad» etc. Det torde böra anses alldeles ute-

Men om det sålunda ock i RB skilts emellan rättegångskostnad och skada, så ha likväl å andra sidan de båda begreppen knutits så nära samman, att de vid utredningen af föreliggande spörsmål måste behandlas i samband med hvarandra. Dels bestämmer lagen ingenstädes hvad som är att hänföra till den ena och andra kategorien, dels är lagens terminologi så föga utvecklade, att de båda på några ställen inrymmas under endera af termerna kostnad och skada⁸.

b) Med hänsyn till den af lagen gjorda skillnaden emellan

slutet att antaga de båda orden syfta på alldeles detsamma. Endast under den förutsättningen skulle ordet rättegångskostnad kunna anses synonymt med eller innebära en förklaring af ordet skadestånd, att en rättegång öfver hufvud ej kunde ge upphof till annan ekonomisk uppoffring (skada) än sådan, som rimligtvis kunde betecknas med ordet rättegångskostnad, men så är det ej. Man kan ock omvänt säga, att en rättegång kan ha till följd ekonomisk uppoffring, för hvilken ordet skada ej är en lämplig beteckning. — I rubriken till 21 kap. RB förekomma orden rättegångskostnad och skadestånd (obs. den omvända ordningsföljden af orden, jäfrt med 10:12) och i 21:1 och 2 orden kostnad och skada. Det vore, då ej sakliga skäl göra det nödvändigt, alldeles stridande mot vanliga tolkningsregler att antaga de båda orden syfta på ett och detsamma. Nästan ännu tydligare är detta hvad angår 29:1, ty här har emellan orden rättegångskostnad och skada inskjutits ordet hinder. *Montan*, anf. skrift särsk. sid. 22, har således alldeles rätt, då han yttrar, att sammanställningen »kostnad och skada» alldeles icke antyder, att med ordet skada afsetts en *förklaring* af begreppet kostnad, utan att det tvärtom är mycket antagligare, att lagstiftaren här menat skilda saker. Se ock i ämnet *Sjögren*, anf. skrift, sid. 92 ff. Där emot kan jag ej instämma med *Montan*, då han vill göra gällande, att ersättning av rättegångskostnad icke af lagstiftaren uppfattats såsom ett slag af skadestånd; därom blir vidare tal nedan.

⁸ Se de olika lagrummen i 21 kap. RB. 1 § nämner först såväl kostnad som skada men därefter blott kostnad, ehuru därunder otvivelaktigt inbegripes jämväl skada. I 3 § p. 1 användes uttrycket »där å kostna», hvarmed näppeligen kan förstås annat än partens *utgifter* för rättegången eller hvad man kan kalla för kostnad i egentlig mening, ehuru visserligen de i §-n gifna reglerna torde böra anses omfatta jämväl skada. Slutligen är att märka, hurusom i p. 1 af 4 § begagnas enbart orden kostnad och rättegångskostnad, medan i p. 2 förekommer blott ordet skada, men det torde vara antagligt, att i hvardera punkten afsetts ersättning för hvad de båda vid sidan af hvarandra brukade termerna kostnad och skada åsyfta.

rättegångskostnad och skada kan man ej undgå att söka uppdraga en gräns dem emellan. Eftersom samma regler äro tillämpliga på båda, kan det emellertid ej ligga någon mycket stor vikt på, hur gränsen drages.

En nära till hands liggande bestämning är den, enligt hvilken till rättegångskostnad hänföres hvarje ekonomisk uppoffring, som *direkt* åsamkats part genom rättegången, och till skada hvarje indirekt sådan uppoffring⁹. Denna distinktion har emot sig, att den är ganska sväfvande och ej genomgående lämnar klart besked. Här kommer särskildt i betraktande sådan part tillskyndad förlust, som plägar uppföras under rubriken tidsspillan. Utan att redan nu gå närmare in på hvad därmed kan vara att förstå må blott anmärkas, att karakteristiken af därtill hänförlig förlust såsom direkt eller indirekt förefaller skäligen godtycklig. En tydlig skiljelinje synes kunna erhållas blott på det sätt, att man räknar till rättegångskostnad alla de *utgifter*, som part fått vidkännas direkt för processen, samt till skada öfriga af processen förorsakade ekonomiska uppoffringar. Till stöd för denna bestämning kan man åberopa lagens ord i 21: 3 p. 1. Den ersättningsskyldighet, som här ålägges tappande part, afser närmast, enligt hvad affattningen ganska otvetydigt ger vid handen, de utgifter, part direkt haft för rättegången (= lagens *kosta å saken*). På detta sätt får allt det, som skall ersättas men icke hör till utgiftskategorien, karaktären af skada. Detta för med sig, att äfven tidsspillan räknas hit, hvilket icke är vanligt men ej torde möta några reella betänkligheter.

Det återstår att närmare angifva det ekonomiska lidande, som faller utom utgifts- och rättegångskostnadskategorien samt skall ersättas såsom skada. Eller med andra ord: hvad omfattar begreppet skada? Därunder kommer att inbegripas dels ekonomiskt lidande på grund af tidsspillan dels annan skada, förorsakad af processen såsom ett helt eller af däri

⁹ Så *Wildte*, sid. 69 f.

vidtagna särskilda åtgärder. Med förbigående tills vidare af tidsspillan må den öfriga skada, som åsyftas, kännetecknas såsom *processuell* skada. Det är således fråga om sådan skada, som Lagkommittén och Lagberedningen i sina förslag till RB (resp. 27: 7 och 27: 8) ansett tappande part böra ersätta vinnande, då denna lidit förlust därigenom, att den tappande hans rätt oskäligen uppehållit, eller genom kvarstad eller skingringsförbud, hvarmed hans egendom varit belagd, eller på annat dylikt sätt ¹⁰.

En rättegång kan tillfoga part skada, som ej har anförda processuella karaktär. Man bör ej anse, att dylik skada är åsyftad i 10: 12 eller i 21 kap. RB. Exempel på en af rättegång härrörande icke-processuell skada är hinder i näring, hvarpå syftas i 29: 1 RB. Det bör icke antagas vara af förbiseende och oafsiktligt, som sådant hinder här ställes vid sidan af rättegångskostnad och skada. Det missbruk af rättegång, hvarom sistnämnda lagrum handlar, är af den svårartade natur, att det ansetts böra för part, som därtill gjort sig skyldig, medföra förpliktelse att ersätta motpart jämväl det på rättegången beroende ekonomiska lidande, som går utöfver den i 21 kap. föreskrifna ersättningsskyldigheten.

I det följande talas ej om processuell skada och skyldigheten att gifva ersättning därför, såvida ej särskild anledning därtill är för handen.

§ 114.

Om skyldigheten att ersätta rättegångskostnad.

A. Uttalanden af teoretisk innebörd.

I. *Några allmänna anmärkningar.* Såsom redan antydts, bestridas i regeln de utgifter, som en process medför, i första

¹⁰ Så fattar *Montan* termen skada i ifrågavarande lagrum, och jag har jämväl för min del tidigare i detta arbete uttalat samma mening; se Bd I § 2 not 3 samt § 26 not 58 och 59 (not 62 och 63 i 2:dra uppl. af del 2).

hand af parterna, nämligen så, att hvar part svarar för kostnaden för åtgärd, som han vidtagit eller begärt att få vidtagen. Åtgärder, som domstolen ex officio anordnar, kan det i vissa fall åläggas endera parten eller båda parterna att förskottsvis ersätta, Exempel härpå lämna stadgandena i 14: 4 JB samt 5 § i lag ⁷/₆ 1934 om bevisning genom sakkunnig.

Hufvudfrågan i ämnet är emellertid den, hvilken part slutligen skall bära kostnaderna. Detta spörsmål kan afgöras antingen så, att endera parten — jämte det han får vidkännas de kostnader han själf redan haft — förklaras skola ersätta motparten dennes kostnader, eller så, att hvardera parten förklaras skola stå sina kostnader. Det senare förhållandet uttryckes ock enligt svenskt rättsspråk på det sätt, att domstolen förordnar, att kostnaderna å ena och andra partssidan skola mot hvarandra kvittas. Man kan härjämte säga, att det i viss mån gifves en tredje möjlighet. Oafsedt huru kostnadsfrågan i öfrigt afgöres, kan det träffas särskildt förordnande i fråga om vissa kostnader; det kan sålunda bestämmas, att parten A, som i öfrigt tillerkännes ersättning af sin motpart B, skall ersätta B för vissa honom genom fel eller försummelse i A:s processföring tillskyndade kostnader.

II. *Begreppet rättegångskostnad.* Med hänvisning till den (i § 113) gjorda skillnaden emellan rättegångskostnad och skada må det förra begreppet vidare utvecklas. Man kan tillägga termen rättegångskostnad två olika betydelser: dels den förut angifna, som ansluter sig till hvad själfva ordet ger vid handen, dels en rent juridisk innebörd. I den förra af dem åsyftas parts alla direkta utgifter för rättegången, i den senare endast utgifter af den beskaffenhet, att part kan få motparten förpliktad att ersätta dem. Såsom inom teorien med rätta framhållits, saknar ett på det förra sättet bestämdt begrepp juridisk relevans och kräver alltså icke någon ut-

läggning¹. Så mycket större vikt tillkommer det senare begreppet, som har den trängre innebörden; till detsamma knyter sig uppgiften att närmare granska de olika slag af utgifter, i afseende å hvilka ersättningsskyldighet kan ifrågasättas. Till ytterligare klargörande af det sagda må dessutom påpekas, att en från särskiljandet (med hänsyn till ersättningsmöjligheten) emellan olika slag af rättegångsutgifter fristående fråga är den, i hvilken utsträckning part kan få utgifter af ersättningsgillt slag ersatta. Det är distinktionen emellan nödiga och icke-nödiga utgifter, som härmed åsyftas.

III. *Ersättningsskyldighetens art och rättsgrund.* Det har sedan gammalt icke rådt tvifvel om, att part bör kunna förpliktas att ersätta sin motpart dennes rättegångskostnad. Naturligen har det därvid städse i främsta rummet rört sig om den skyldighet i sådant hänseende, som bör åligga part, hvilken tappat i hufvudsaken. Men om den principiella grunden för ifrågavarande ersättningsskyldighet ha olika åsikter uttalats.

a) Först må angående arten af det anspråk på rättegångskostnad, som må tillkomma part, fastslås, att det öfver hufvud icke är fråga om ett anspråk af privaträttslig natur eller — hvilket särskildt må framhållas — om ett anspråk, som är ett bihang till den materiella rätt, hvarom tvistas².

¹ Se inom svensk teori *Gemmel*, sid. 6 f., 1918 års betänkande sid. 53, och *Wildte*, sid. 3. *Gemmel* definierar rättegångskostnad såsom hvarje ekonomisk uppoffring, som nödvändigt är förenad med processen, hvilket närmare utvecklas så, att till rättegångskostnad icke är att hänföra alla kostnader, som äro en följd av processen, utan endast »de kostnader, till hvilka processen kan sägas vara inre orsak, eller hvilka till processen stå i inre och nödvändigt sammanhang». Bestämningen är föga upplysande. Författarens mening är emellertid, att till rättegångskostnad i rent juridisk mening endast äro att räkna sådana kostnader, som kunna blifva föremål för ersättningsskyldighet. Om hvilka de äro, får man ej något närmare besked genom författarens uttalanden angående det nödvändiga sammanhanget.

² Att detta ej kan vara fallet, blir i all synnerhet klart, om man tänker på, att med antagande af ersättningsskyldighetens ursprung ur

Anspråket har sin grund i själfva processen och är såtillvida processrättsligt.

Part har ett mot domstolen riktadt anspråk, som går ut på, att domstolen skall förplikta motparten att ersätta parten hans rättegångskostnad med visst belopp³. Huruvida och i hvilken omfattning anspråket är berättigadt, tillkommer det domstolen att pröfva enligt tillämpliga rättsregler.

Ett annat spörsmål är, huruvida man bör konstruktivt räkna med ett part tillkommande anspråk mot vederpart. Detta enbart teoretiska spörsmål synes mig böra anses beroende af hvad man antager vara ersättningsskyldighetens rättsgrund. Lämna vi straffteorien å sido, så vill det förefalla, som om man på grundvalen af skadeståndsteorien och jämväl den teoretiskt närstående s. k. kausalitetsteorien (se nedan) icke kunde komma till annat resultat, än att ersättningsanspråket är riktadt mot part; det är ett af part mot vederpart riktadt anspråk på ersättning för det ekonomiska lidande, som den senare genom processen förorsakat den förre. Annorlunda synes bedömandet böra utfalla, om man förklarar ersättningsskyldigheten på det sätt, som jag anser vara det riktiga, d. v. s. genom att sätta den i relation till processens ändamål.

b) Enligt den teori, som först framträdt, var ersättningsskyldigheten att uppfatta såsom ett straff, hvilket ådömdes part därför, att han genom att låta det komma till process gjort sig skyldig till rättegångsmissbruk (*pœna temere litigantium*)⁴; det skulle m. a. o. här vara fråga om en straffomprocessad materiell rätt det ej skulle kunna vara tal om sådan ersättning i process, hvori karendens påstådda rätt förklaras icke bestå eller det föres en negativ fastställsetalan, som bifalles; så *Pollak*, sid. 80.

³ Att det i och med förpliktigandet uppkommer ett anspråk för part, som tillerkänts ersättning, mot vederparten, som ådömts ersättningsskyldighet, ligger i öppen dag.

⁴ Uppfattningen af ifrågavarande ersättningsskyldighet såsom straff har man grundat på romerska rätten, som i Justiniani Institutiones upp-

påföljd för rättsstridigt handlande. På denna teori, som i våra dagar icke torde ha några anhängare, är det ej af nöden att spilla många ord. Att ådömandet af ersättningsskyldighet icke väsentligen har karaktären af en reaktion mot en rättsstridig vilja utan har till syfte att bereda part godtgörelse för ett honom tillskyndadt ekonomiskt lidande, framgår tydligt däraf, att ersättningens storlek helt och hållet bestämmes af den lidna förlusten, att i händelse af bristande betalningsförmåga skyldigheten icke förvandlas till en mot den skyldiges person riktad reaktion sådan som frihetsförlust, och att skyldigheten öfvergår på den förpliktades arvingar. Vår ännu gällande rätt, RB i 1734 års lag, är icke i förevarande afseende byggd på straffteorien. Till stöd för att så icke är fallet må det vara tillräckligt att åberopa det förhållandet, att medan 21 kap., som innehåller de allmänna reglerna om rättegångskostnad och processuell skada, icke upptager något stadgande om böter eller annan ren straffpåföljd för ersättningsskyldighet, 29:1 för det svåra slag af rättegångsmissbruk, som där omnämnes, stadgat såsom påföljd, förutom skyldigheten att gälda rättegångskostnad och skada, tillika straff af böter. Däraf kan ej gärna dragas annan slutsats, än att den ersättningsskyldighet, hvarom 21 kap. handlar, icke är ett straff.

Den för länge sedan allmänt öfvergifna straffteorien aflöstes af skadeståndsteorien, som uppfattade skyldigheten att ersätta rättegångskostnad (liksom annat af rättegången förorsakadt ekonomiskt lidande) såsom en skadeståndsskyl-

tog stadganden i ämnet under rubriken *de pœna temere litigantium*. Emellertid äro meningarna delade beträffande den romerska rättens ställning i detta afseende, och med hänvisning till den betydelse, som i denna rätt tillkom orden *temere* och *pœna*, har äfven den meningen förfäktats, att ersättningsskyldigheten i verkligheten hade karaktären af skadestånd. Frågan är i våra dagar utan all praktisk betydelse. Se i ämnet bland många andra, *Ørsted*, sid. 361; *Wetzell*, System sid. 562 ff. samt inom svensk litteratur *Gemmel*, sid. 16 ff. och *Wildte*, sid. 5 ff.

dighet⁵. Part, som tappat saken (= som afgörandet i hufvudsaken gått emot), ansågs redan därmed förvunnen till att hafva låtit rättsstridighet komma sig till last, men denna »objektiva» rättsstridighet var, åtminstone enligt den förhärskande uppfattningen, icke en tillräcklig grund för att ådöma honom den skadeståndspåföljd, som förpliktandet att gälda rättegångskostnadsersättning ansågs utgöra. Till den objektiva rättsstridigheten måste komma en *subjektiv*; part måste genom sitt processande ha ådragit sig skuld. Särskildt på detta senare moment har man lagt vikt och i enlighet därmed förklarat *skuldprincipen* ligga till grund för utdömandet af rättegångskostnadsersättning⁶. Närmare bestämdt har ersättningsskyldighet ansetts föreligga, när part insett eller bort inse, att han icke borde låta det komma till process. På graden af skuld kom det ej härvid an, men villkoret, att skuld skulle föreligga, uppgafs ej. — Se vi på hufvudfrågan i ämnet, eller frågan om den ersättningsskyldighet, som bör antagas hvila på den i hufvudsaken tappande parten, må det sålunda, utöfver hvad det redan sagda ger vid handen, uttryckligen framhållas, att man med fasthållande af ifrågavarande teori icke kan anse skyldigheten alltid vara för handen, ty detta skulle innebära ett uppgifvande af skuldprincipen och ett accepterande af den ståndpunkten, att processens utgång är, oafsedt hur det förhåller sig med den tappande par-

⁵ Efter Webers i föregående paragraf not 1 anförda arbete blef denna teori länge allenahärskande, utan att dock vid dess närmare utformande enighet nåddes.

⁶ Ersättning för rättegångskostnad uppfattades länge såsom vanligt skadestånd, grundadt på de allmänna privaträttsliga reglerna om skadestånd i utomobligatoriska förhållanden. Men såsom inom svensk litteratur uttalats af *Sjögren*, anf. skrift sid. 95 ff., är denna uppfattning ej hållbar. Processlagarnas stadganden om ifrågavarande ersättning kunna icke härledas af nämnda regler. Denna ersättning är icke ett privaträttsligt skadestånd, men då den är grundad på en användning af den inom privaträtten till stöd för utomobligatoriskt skadestånd i allmänhet åberopade skuldprincipen, är det visserligen, såsom författaren ock gör, riktigt att framhålla, att här föreligger en *analogi*, som är både teoretiskt och praktiskt värdefull.

tens skuld, bestämmande för skyldigheten. Denna ståndpunkt intager man ock i realiteten, om man tillägger den omständigheten, att part tappat, betydelsen af en *præsumtiō juris et de jure* (en icke motbevislig presumtion) för tillvaron af skuld. Däremot kommer man ej i verklig strid med ifrågavarande teori genom att visserligen presumera skuld hos tappande part men tillerkänna alla omständigheter, som tyda på frånvaron däraf, vederbörlig motbevisande betydelse.

Skadeståndsteorien, sådan den i allmänhet utvecklats inom rättsvetenskapen och tagit sig uttryck i lagstiftningarna, har ansetts leda till att, för den händelse skuld ej ligger tappande part till last, rättegångskostnaderna skola kvittas emellan parterna. Emellertid för teorien konsekvent genomförd ingalunda alltid till detta resultat. Det kan gestalta sig så, att medan den tappande parten är skuldfri, skuld i afseende å processen hvilat på den vinnande, och i fråga om rättegångskostnaderna bör utgången då bli den, att den senare förpliktas ersätta den förres kostnad. Hvilka fall här afses, finner sin belysning genom hvad längre fram anföres. I detta sammanhang må blott tilläggas, att ifrågavarande teori äfven med den mest oinskränkta och konsekventa tillämpning af skuldprincipen icke ger en teoretiskt och ännu mindre en praktiskt tillfredsställande lösning af problemet om rättegångskostnadsersättning. I ett stort antal, kanske flertalet fall låter det icke utan fog säga sig, att ingendera parten saknat skäl till rättegång, och med stöd häraf blir man böjd för att anse hvardera parten böra bära sina kostnader. Erfarenheten i olika länder, ej minst i vårt land, har ock ådagalagt, att under skadeståndsteoriens herravälde det i rättskipningen tenderar till att blifva regel att kvitta rättegångskostnaderna. Det naturliga och enda tillfredsställande är dock, att vinnande part i normala fall får sina kostnader ersatta. Den efter min mening riktiga tankegång, som leder dit, utvecklas nedan. Närmast har vi att granska den teori,

som under namn af kausalitetsteorien låter processens utgång enbart vara bestämmande för lösningen af kostnadsfrågan.

Till stöd för sistnämnda teori ha åberopats olika grunder, hvilka alla, såvidt jag kan finna, sakna bärkraft. Blott följande må här i texten anmärkas⁷. Det har påståtts, att part, som tappat saken, genom att processa handlat objektivt rätts-

⁷ *Pollak*, sid. 78 f., kallar den princip, hvarom nu är fråga, för Prinzip der Erfolgshaftung (i motsats till Prinzip der Schuldhaftung, skadeståndsteoriens princip). Denna princip grundar författaren på civilprocessrättens ställning till viljeproblemet. Tanken utvecklas, i korthet sagdt, på följande sätt. I processen forskas det icke efter, om det öfver hufvud till grund för en handling ligger en vilja, eller om en god eller bristfällig vilja är för handen (*bona* eller *mala fides*, *dolus* eller *culpa*). Processhandlingarna verka och deras betydelse bedömes efter deras yttre framträdande; en viljebrist eller hvad den handlande åsyftat kommer ej i betraktande. Detta förhållande vill nu Pollak anse grundläggande jämväl för bedömande av frågan om skyldigheten att ersätta rättegångskostnad. Hvad parten dolöst eller culpöst genom att processa låtit komma sig till last bör ej vara avgörande, utan hvad det kommer an på är, att han processat, och att processen utfallit på visst sätt: att saken vunnits eller tappats. Den, så vidt jag kan finna, mycket lösligt dragna slutsatsen häraf är den, att processens utgång skall vara bestämmande för skyldigheten att ersätta rättegångskostnad. — Hvad Pollak, hvars argumentation är riktad mot teorien, att skuldprincipen bör vara bestämmande för ersättningsskyldigheten, framhållit därom, att viljemomentet öfver hufvud ej spelar samma roll inom processrätten som inom civilrätten, är aldeles riktigt; se mina uttalanden i Bd I sid. 1201—1203. Men denna synpunkt lämnar ej någon verklig förklaring till tappande parts skyldighet att gälda motpartens rättegångskostnad. Den omständigheten, att en person processat och tappat, utgör ej i och för en tillräcklig förklaringsgrund, och man kommer ej längre genom att hänvisa till den betydelse, som tillkommer processandet oafsedt den vilja, som ligger bakom, eller beskaffenheten af denna vilja. Man kan visserligen med rätta framhålla (och det gör också Pollak), att processpolitiskt sedt, med hänsyn därtill att domstolen besparas mödan att forska efter ett viljemoment bakom det processuella handlandet, det är en fördel, att ersättningsskyldigheten göres beroende ensamt af processens utgång. Men näppeligen blir statuerandet af en sådan plikt som den ifrågavarande därigenom försvarligt. Och, såsom jag tidigare (Bd I sid. 1202 f.) utvecklat, må det visserligen vara riktigt att ej i bestämningen af processhandlingsbegreppet upptaga ett viljemoment, men däraf följer ej, att en viljebrist skall fränkännas hvarje betydelse.

stridigt⁸ eller objektivt vållat rättegången⁹. Det senare uttrycket är i rättsligt afseende i och för sig intetsägande, och om det förra torde kunna sägas, att det är oriktigt. I och med att part genom domen förklarats ha materiellt orätt, är det ingalunda gifvet, att han genom processandet låtit någon orätt (någon s. k. objektiv rättsstridighet) komma sig till last. Processande är en utväg att lösa tvistigheter, hvilken lagen själf anvisar, och att anlita denna utväg, när det finnes skäligen orsak därtill, är ej något rättsstridigt, äfven om domen skulle gå parten emot¹⁰. I vissa fall är detta iögonfallande; all-

⁸ För att komma från skadeståndsteoriens trånga begränsning af ersättningsskyldigheten nöjer man sig med krafvet på objektiv rättsstridighet och uppger krafvet på subjektiv.

⁹ I 1918 års betänkande, som principiellt närmast anslutit sig till kausalitetsprincipen, har man accepterat denna fras. Det säges där sid. 9, att den moderna ståndpunkten, som öfvergifvit skadeståndsteorien, innebär, att oberoende af parternas subjektiva förhållanden den tappande parten objektivt sedt vållat rättegången och på sådan grund är pliktig ersätta kostnaderna därå.

Då man i detta sammanhang talar om objektivt vållande, torde man i allmänhet åsyfta det förhållandet, att part, som domen i hufvudsaken gått emot, förorsakat rättegången genom att häfda den rättsposition, som domen förklarar oriktig.

¹⁰ I rak strid häremot har *Nellemann*, Den ordinaire civile Procèsmaade sid. 978 f., uttalat sig. Enligt denne författare bör part, som tappar saken, ersätta sin motpart hans rättegångskostnad på den grund, att parten har förorsakat denne en förlust (rättegångskostnaden), som genom den utgång processen fått ådagalagts vara rättsstridig. Författaren afvisar talet om, att tappande part icke enbart genom process utan blott genom missbruk af process gör sig skyldig till en rättskränkning; man tager enligt författarens mening, då man resonerar på detta sätt, ej tillbörlig hänsyn till att spörsmålet om en handlingens rättsstridighet bör särhållas från spörsmålet, om den kan tillräknas den handlande. — *Nellemanns* uppfattning synes mig, enligt hvad det i texten sagda ger vid handen, hvilat på ett misskännande af, att man bör skilja mellan processen och den materiella rätt, hvarom processen rör sig; om man vederbörligen gör detta, blir resultatet, att domens konstaterande af materiell orätt icke tillika är ett uttryck för att processuell orätt förelupit. — Öfver hufvud intager, bland andra, *Hellwig*, System § 223, i förevarande del samma ståndpunkt som *Nellemann*. I samma anda, som jag i detta afseende uttalat mig, gå däremot *Munch-Petersen's* yttranden, Den danske Retspleje II sid. 431—433.

deles särskildt är detta fallet, om parternas materiellrättsliga mellanvarande är af den art, att det *icke kan* regleras på annat sätt än genom process (det gäller t. ex. äktenskapskillnad).

En konsekvent tillämpning af kausalitetsteorien skulle, såsom i det följande ytterligare kommer att visa sig, i åtskilliga fall leda till orimliga resultat. Men detta är ingalunda den svåraste eller egentligen afgörande invändningen mot denna teori, ty den möjligheten finns ju alltid att medge vissa undantag. Hvad som faller densamma är, att den bygger på och väsentligen nöjer sig med att hänvisa till en omständighet — processens utgång — som i och för sig icke ger någon principiell lösning af rättegångskostnadsfrågan, ja knappast ens något verkligt bidrag till en sådan lösning.

Vill man vinna en säker och oantastlig grund för förevarande frågas bedömande, bör man, enligt min uppfattning, utgå från processens ändamål att meddela rättsskydd. Sådant skydd ernår part ej helt och fullt, med mindre processen, som genom dess slutakt domen bereder skyddet, icke förorsakar honom något ekonomiskt lidande ¹¹. En rätt,

Inom den svenska processrättslitteraturen har *Gemmel*, sid. 22 ff., underkänt uppfattningen, att rättegångskostnadsersättning har karaktären af skadestånd; hvad han i sådant afseende anfört kan utsträckas jämväl till kausalitetsteorien. Författaren grundar sin argumentation på en af honom antagen »klagrätt» (talerätt) för käranden. Genom att begagna denna sin *rättighet* (att anställa talan) kan, enligt författarens förmenande, käranden ej anses missbruka processen (sid. 33). Då denna klagrätt ej har till förutsättning, att käranden eger den materiella rätt, som han genom att anhängiggöra talan påstår sig ega, kan man ej anse, att käranden, vare sig han vinner eller tappar saken, har missbrukat processen; han har lika litet i det senare som i det förra fallet låtit komma sig till last någon rättsstridighet, på hvilken man kan grunda skyldighet för honom att gälda rättegångskostnadsersättning. — Det af *Gemmel* antagna klagrättsbegreppet är enligt min mening ohållbart (jfr Bd I sid. 856—869), men oafsedt hur därmed förhåller sig bör man ej på mer eller mindre godtyckliga rent teoretiska konstruktioner grunda rättsregler af eminent praktisk betydelse. För min del opererar jag hvarken här eller eljest med något talerättsbegrepp.

¹¹ *Sjögren*, som med några ord berört denna teori, sid. 98 f., yttrar,

som ej kunde häfdas därförutan, vore en icke tillräckligt skyddad rätt. Riktigheten af detta påstående torde vara obestriddig. Part, som vinner, bör alltså i normala fall erhålla godtgörelse för den ekonomiska uppoffring, som processen tillskyndat honom. Att denna godtgörelse bör gäldas af motparten, kan det, såvidt angår den ordinära civilprocessen, svårligen råda delade meningar om. Visserligen kan det beträffande vissa kostnader å rättegången ifrågasättas att låta staten förskottera dem, och en del stadganden därom ha på goda skäl meddelats (jfr ofvan sid. 1506), men jämväl dessa kostnader böra slutligen stanna å part.

Den antagna grunden för ersättningsskyldigheten är ej sådan, att vinnande part bör i alla fall utan undantag tillerkännas ersättning. Om han saknat giltig anledning att processa för att häfda sin rättsposition, bör han ej få ersättning för sina kostnader i processen. Den, som ej haft behof af processen till skydd för sin rätt, kan icke ha ett befogadt anspråk på att få sina af processen förorsakade kostnader ersatta¹². Genom att antaga detta uppger man icke ifrågavarande grund för ersättningsskyldigheten. Några exempel på fall, som höra hit, må nämnas. Borgenär har anhängiggjort process, ehuru gäldenären redan före anhängiggörandet vederbörligen erbjudit honom den prestation, som sedan genom domen i processen utdömes. Omständigheterna kunna ock vara sådana, att en vinnande *svarande* ej bör ha ersättning för sina kostnader. A antager — och har giltig anledning därtill — att han på grund af arf eger fordran hos B; den senare, som har kvitto på att han betalt till arflåtaren,

att »det väl icke är en själfklar sak, att rättsskydd skall lämnas i denna utsträckning, huru än parternas ställning från skuldprincipens ståndpunkt bort bedömas». Jag tror emellertid icke, att det är omöjligt att på sätt jag försökt rent processuellt begrunda ersättningsskyldigheten i den omfattning, som ofvan angifves.

¹² Jfr härmed Bd I sid. 973 f.

underrättar icke A härom, då denne hänvänder sig till honom, och A instämmer därför sitt kraf mot B.

I anslutning till de fall, i hvilka den vinnande parten öfver hufvud saknat anledning att processa och därför själf bör stå sina kostnader, bör man uppmärksamma, hur det ställer sig, då vinnande part visserligen haft anledning processa och således bör i det hela tillerkännas ersättning, men genom fel eller försummelse i sin processföring förorsakat kostnader, som icke bort ifrågakomma. För dessa sistnämnda kostnader, i den mån de drabbat den vinnande parten själf, bör han icke ha ersättning. Den princip, enligt hvilken ersättningsskyldigheten ofvan funnit sin förklaring, länder jämväl i nu ifrågakomna begränsade utsträckning till efterrättelse.

De resultat, till hvilka det senast anförda ledt, gälla frågan om tappande parts skyldighet att ersätta vinnande för dennes kostnader. Efter min mening är otvifvelaktigt den grund för ersättningsskyldigheten, hvarpå nu bygges, bärkraftig i den angifna utsträckningen. Däremot må det kunna synas tvifvelaktigt, huruvida man bör gå längre och på samma grund stödja en förpliktelse för den vinnande att i de förenämnda fallen godtgöra den tappande för dennes kostnader (å processen i dess helhet resp. viss del däraf). För min del antager jag detta och vill motivera det därmed, att processinstitutet bör vara så regleradt, att det bereder ej blott vinnande utan äfven tappande part rättsskydd¹³.

¹³ Då det här ifrågasättes, att tappande part skall ha ersättning af den vinnande för sina kostnader, har talet om rättsskydd ej samma innebörd, som då regeln, att vinnande part skall tillerkännas ersättning af tappande, motiveras med att den vinnande endast på detta sätt får fullt skydd för sin rätt. Nämnda regel är grundad på, att den vinnande ej kommer i åtnjutande af fullt skydd för sin genom domen fastställda materiella rätt, med mindre han får sina kostnader för ernäendet af domsfastställelsen ersatta. I förevarande fall, då det gäller ersättning åt part, som genom domen förklarats ha materiellt orätt, kan det rättsskyddssyfte, som genom kostnadsersättningen skall tillgodoses, icke stäl-

Och härför fordras, att tappande part får godtgörelse för kostnader, som för honom uppkommit genom processen i dess helhet, då denna varit onödig och förorsakats af motparten, eller genom motpartens fel och försummelse i processföringen, då anledning till process öfver hufvud funnits. Vill man ej godkänna denna tankegång, kan tydligtvis den vinnande partens ifrågavarande ersättningsskyldighet motiveras på ett annat sätt, mot hvilket ej kan göras någon befogad invändning. Han har i de föreliggande fallen låtit missbruk af processen i dess helhet eller i anseende till någon del däraf komma sig till last och bör ersätta den skada, som sålunda tillfogats motparten. I denna omfattning är skadeståndsteorien väl grundad.

På denna punkt af framställningen möter den viktiga frågan, om man bör inskränka regleringen af ersättningsskyldigheten till de regler, som ofvan angifvits, och som härledts af principen, att part bör ha vederbörligt rättsskydd. Om man låter det bero vid dessa regler, ställer det sig så, att tappande part måste ersätta sin vinnande motparts rättegångskostnad i alla andra fall, än då den tappande nödgats föra en process, som icke varit nödvändig, eller motparten gjort sig skyldig till fel eller försummelse i sin processföring. Vid jämförelse med de resultat, till hvilka en på skadeståndsteorien helt grundad reglering af ersättningsskyldigheten leder, framträder en högst betydande olikhet: till tappande part tages enligt sistnämnda teori hänsyn i långt större omfattning än enligt den princip, hvarom det nu är fråga. Det kan, enligt min åsikt, näppeligen råda tvifvel om, att det gifves fall, som ej ingå under de redan nämnda undantagen från tappande parts ersättningsskyldighet, men i hvilka det dock skulle vara stötande för rättskänslan och följaktligen otillfredsställande att ej medge undantag. De fall, som nu åsyftas, finner man — frånsedt alla de menings-

las i relation till den omprocessade materiella rätt, hvaröfver dömts, utan det är fråga om skydd för hans rättsposition i en vidare mening.

skiljaktigheter, som yppat sig, och de olikheter som däraf blifvit följden — i stort sedt uppmärksammade inom litteraturen liksom ock inom modern främmande lagstiftning och nyare svenska lagförslag i detta ämne. Det må vara tillräckligt att närmare granska hvad 1918 års svenska förslag härom innehåller. Vid sidan af hufvudregeln om tappande parts ersättningsskyldighet stå icke blott särskilda regler angående ersättningsskyldighet för vinnande part (det talas dock här blott om en vinnande käreande) i fall af onödigt processande eller vid illojal, vårdslös eller försumlig processföring utan tillika stadganden, som taga hänsyn till följande tre fall: det är fråga om rättegång af beskaffenhet, att för sakens afgörande erfordras domstols utlåtande¹⁴; part, som tappar saken, har haft synnerliga skäl till rättegången, beroende på omständighet, som är att såsom skuld tillräkna motparten eller någon, från hvilken han härleder sin rätt¹⁵; sakens utgång grundas väsentligen på förhållande, hvarom den tappande före rättegången hvarken haft eller bort hafva kännedom¹⁶. Det bör knappast kunna råda meningsskiljaktighet om, att i de nu framhållna fallen en ovillkorlig regel om tappande parts ersättningsskyldighet icke är

¹⁴ Detsamma har af Processkommissionen uttryckts tydligare, på följande sätt: målet rör sådant rättsförhållande, som icke kan regleras annorledes än genom rättegång.

¹⁵ Å sid. 20 f. belyses detta med exempel, hämtade från litteraturen: vinnande part har mot innehållet i ett mellan parterna slutet aftal underlåtit att föra anteckningar angående affärsförhållande dem emellan, eller vinnande part har i ett af honom uppsatt kontrakt otydligt eller t. o. m. oriktigt affattat innehållet i aftalet, som göres gällande mot någon, som förvärfvat medkontrahentens rätt. Exempelen utläggas närmare l. c.

¹⁶ Beträffande det första af dessa tre fall ges icke bestämdt besked om hur kostnadsfrågan skall bedömas. I afseende å det andra ges en ovillkorlig föreskrift om kvittning, hvilket icke torde vara tillfredsställande, ty domstolen bör ha i sin makt att ålägga den vinnande ersättningsskyldighet. Vidkommande det tredje fallet medges det domstolen att, när skäl därtill äro, kvitta kostnaderna mellan parterna: häremot synes icke vara något att erinra (jfr motiveringen å sid. 21 f. i betänkandet).

försvarlig. Möjligen kan det finnas ytterligare något sådant fall, som låter sig närmare känneteckna. Det egentligen tvifvelaktiga spørsmålet är emellertid icke, huruvida man bör i vissa fall göra undantag från hufvudregeln — att så bör ske äro alla ense om — utan huruvida man bör genom en generellt affattad bestämmelse medge domstolarna att efter sitt fria bepröfvande afvika från densamma. Till stöd för att förfara på detta senare sätt kommer i betraktande, att man ernår säkerhet för att alltid, då billighetshänsyn tala för att icke förplikta tappande part till ersättning, dessa hänsyn kunna komma till sin rätt. Att i en lag uppräknat alla dylika fall är knappast möjligt. Likväl är jag för min del mycket tveksam om, huruvida det *de lege ferenda* är riktigt att i lagen upptaga ett stadgande, som ger domstolarna ifrågasatta generella befogenhet. Frestelsen att af billighetsskäl låta tappande part gå fri från ersättningsskyldighet leder lätt till, att domstolarna i stor utsträckning kvitta kostnaderna mellan parterna; erfarenheten talar i detta afscende ett tydligt språk. Hvad som bör vara ett jämförelsevis mera sällan förekommande undantag blir sålunda gärna, om också icke regel så dock ett mycket ofta förekommande förhållande. Och man kan icke helt enkelt afvisa denna betänklighet med påståendet, att billighetssynpunkter ha anspråk på fullt beaktande. Det kan mycket ofta synas billigt att låta tappande part gå fri från ersättningsskyldighet, men mot krafvet på att sålunda taga hänsyn till denna part står det kraf, som bjuder, att andra parten, hvars materiella rätt fastställt genom domen, får ersättning för de kostnader, som han måst vidkännas för att vinna denna dom. Att fullt beakta detta senare kraf — utom i ett begränsadt antal fullt klara fall, som det öfver hufvud är möjligt att i lagen angifva — är för visso ej mindre af billighetshänsyn påkalladt. Om rättsskipningen får antagas i det stora hela gestalta sig mera tillfredsställande enligt det ena af de båda alternativen än enligt det andra, synes det mig fullt motiveradt att legislativt afgöra

frågan i enlighet därmed, låt vara att resultatet i något särskildt fall kan te sig som en hårdhet mot tappande part¹⁷.

Vid regleringen af frågan om skyldigheten att ersätta rättegångskostnad är det en hittills ej nämnd synpunkt, som gör anspråk på beaktande och jämväl ofta framhållits inom hithörande litteratur och i förarbeten till lagar i ämnet, den synpunkten nämligen, att regleringen bör ske så, att processlystnaden motverkas. Man har trott detta ske bäst därigenom, att undantag från regeln om tappande parts ersättningsskyldighet endast i strängt begränsad omfattning medges. Synpunkten har sitt berättigande, och detta kan också i stort sedt sägas om den slutsats man dragit af densamma. Att det senare dock icke kan påstås utan förbehåll, torde emellertid icke med fog kunna bestridas¹⁸.

¹⁷ Den ståndpunkt, som här, om ock med tvekan, förordats, har intagits af Nya Lagberedningen i dess principbetänkande II kap. XX; likaledes i 1918 års förslag. Däremot har Processkommissionen i sitt betänkande af 1926 III kap. 22 förordat ett stadgande, som generellt medger undantag från regeln om tappande parts ersättningsskyldighet. I detta stadgande, som ansluter sig till gällande rätt (21:3 RB), heter det, att domstolen må förordna, att hvardera parten skall vidkännas sina kostnader, om saken varit så mörk och tvifvelaktig, att den tappande parten haft synnerliga skäl till rättegång.

Hvad angår främmande lagstiftning, ha tyska och österrikiska civilprocessordningarna icke gifvit domstolarna någon generell makt att frångå hufvudregeln om tappande parts ersättningsskyldighet. Annorlunda förhåller det sig därutinnan med danska och norska civilprocesslagarna. I den förra märkes § 312 st. 1, som föreskrifver, att tappande part icke skall ersätta motparten dennes kostnader, om »Retten i særlige Omstændigheder finder skellig Grund til at gøre Afvigelse fra denne Regel». Ehuru stadgandet är så affattadt, att domstolarna fått fullt fri pröfningsrätt, har enligt hvad motiverna ge vid handen meningen varit, att det endast i begränsad omfattning skulle komma till användning; dess tillämpning i allmänhet, då en sak är tvifvelaktig, har ej afsetts. Jfr *Munch-Petersen*, Den danske Retspleje II sid. 435 f. Norska lagen gör en del undantag från hufvudregeln, af hvilka ett, § 172 st. 2, icke har en närmare bestämd omfattning: undantag medges, »hvis saken var saa tvilsom, at der var fyldestgjørende grund for den tapende part til at la den komme for retten».

¹⁸ Se därom 1918 års betänkande sid. 11 f.

B. *Svensk rätt.*

1. *Utläggning af 21:3 RB.* De stadganden, som det hufvudsakligen gäller att undersöka, förekomma i 21 kap. 3 och 4 §§ RB. Hufvudvikten ligger på de i 3 § upptagna, hvilka här lämpligen må återgifvas: »Den saken tappar, gäldde sin vederdeloman det allt åter, som han trängd varit där å kosta. Finnes någon sak hafva varit så mörk och tvifvelaktig, att man till rättegång skälig orsak haft; eller hafver man sin vederpart på edgång kommit; känne då hvar sin kostnad».

Den i p. 1 af 3 § gifna bestämmelsen har fått en affattning, som i och för sig tyder på, att den är afsedd att gifva en allmän regel angående ersättning för rättegångskostnad. Man finner emellertid redan af innehållet i p. 2, att det icke är tal om en regel utan undantag, och detta innehåll är för öfrigt sådant, att man icke kan undgå att genast fråga sig, huruvida p. 1 åsyftats skola vara en hufvudregel, som endast i mera sällan förekommande fall får frångås, eller om icke fasthellre de båda punkterna i §:n stå i det oskiljaktiga sammanhang med hvarandra, att bestämmelsen i p. 1 närmare förklaras af och bör genomgående tillämpas i enlighet med den princip, som kommit till uttryck i p. 2. Efter hvad innehållet i p. 2 omedelbart ger vid handen, är principen den, att tappande part, som haft »skälig orsak» till rättegång, ej må dömas skyldig att ersätta vinnande parts rättegångskostnad. Om ock denna princip icke formellt uppställts såsom allmängiltig utan knutits till viss förutsättning, sakens mörka och tvifvelaktiga beskaffenhet, är likväl förutsättningen af sådan natur, att den nödvändigt måste få en mycket vidtomfattande tillämpning.

Den ifrågasatta tolkningen innebär, som man finner, att ersättningsfrågan icke ordnats efter schemat, en regel i p. 1 af 3 § och vid sidan däraf stående undantag i fortsättningen af 21 kap., utan i stället på det sätt, att stadgandet i p. 1 icke är att tillmäta någon själfständig betydelse utan blott i samband med och förklaradt af p. 2 normerar frågans lös-

ning. I lagen skulle sålunda ha stadgats, att för frågan om tappande parts ersättningsskyldighet skall vara afgörande, huruvida han haft skälig orsak till rättegång eller ej: om han saknat sådan orsak, skall han ådömas ersättningsskyldighet, eljest icke. Att tappande part icke haft skälig orsak till att processa, är emellertid liktydigt med, att han låtit rättegångsmissbruk komma sig till last, visserligen icke i normala fall af den svåra art, hvarom förmåles i 29: 1 RB, men dock ett icke tillbörligt bruk af processen. Ersättningsskyldigheten får således karaktären af skadestånd.

Uppfattningen, att lagen hyllar skadeståndsteorien, är allmänt omfattad och så starkt grundad, att dess riktighet knappast rimligtvis kan betviflas. Den är ej enbart byggd på hvad lagen innehåller i 21: 3 utan vinner stöd ej mindre af lagens terminologi öfver hufvud (se ofvan sid. 1502 f.) än äfven af hela dess historiska föregående¹⁹.

¹⁹ Lagstiftningen före 1734 års lag är ej af större intresse. Viktigare är den domstolspraxis under 1600-talet och början af 1700-talet, på hvilken lagstiftaren haft att bygga; se därom i synnerhet *Wildte*. Angående den omfattning, hvari kvittning af rättegångskostnaderna tillämpats, upplyser författaren, sid. 226 f., att i slutet af 1700-talet och början af 1800-talet kostnaderna kvittats i nio fall på tio, och att någon afsevärd ändring häri ej inträdde förrän under senare hälften af 1800-talet.

Af författare, som framhållit, att lagens stadganden om ersättning för rättegångskostnad äro grundade på skadeståndsteorien, har *Nehrman* anspråk på det största intresset. I sin *Processus civilis* af 1732, Cap. XXV sid. 326 § 23, förklarar Nehrman grunden till tappande parts ersättningsskyldighet vara den, att den skada, som sker, och den mistning, som någon tillfogas, bör tillräknas den, som därtill varit vållande, så att han bör ersätta samma skada; och härtill knyter författaren yttrandet, att den tappande genom domen förklarats vållande till de omkostningar, som vederparten måst göra på saken. Åt samma uppfattning ger Nehrman m. h. t. stadgandena om rättegångskostnad i 1734 års lag uttryck i *Processus civilis* af 1751. I Cap. XXV redogöres för bestämmelserna i såväl 21 som 29 kap. RB under rubriken: »Om Rättegångs missbruk, samt thermed förorsakade kostnad och skadas ersättning». Man finner redan af denna rubrik, att Nehrman uppfattat den i 21 kap. stadgade ersättningsskyldigheten såsom en påföljd, hvilken ådömes part på grund af rättegångsmissbruk från hans sida. Tydligt ut-

Den skuld, som ådrager tappande part ersättningsskyldighet, består, som ofvan framhölls, enligt lagens ord däri, att han ej haft skälig orsak till rättegång. Har han haft sådan orsak på den grund, att saken varit mörk och tvifvelaktig, skall hvar part stå sin kostnad. Sakens beskaffenhet att vara mörk och tvifvelaktig betecknar således den synpunkt, från hvilken frågan om förefintligheten af skälig orsak till rättegång bör bedömas. De öfriga i 21:3 och 4 nämnda kvittningsfallen utgöra eller kunna åtminstone prima facie ifrågasättas utgöra specialfall af det förhållandet, att saken är mörk och tvifvelaktig; huruvida de böra så uppfattas, blir nedan föremål för utredning.

Hvad med nämnda beskaffenhet hos saken åsyftas skall närmast klargöras. Därvid ger lagen ej någon annan egentals detta i § 21 (sid. 318), då det nämligen säges, att den, som tappat i hufvudsaken, bör ersätta den vinnande dennes kostnader å saken, ty »fast han ej på så groft sätt missbrukadt rättegången», som den, som omtalas i 29:1 RB, har han »likväl sökt med rättegång til at hindra rättvisan». Beträffande regeln i 21:3 p. 1 yttrar Nehrman i § 20, att »i allmänhet kan man wäl säga: at then, som tappar alt thet han påstådt, bör betala sin wederdeloman, som wunnit saken, Rättegångskostnad». Grunden härtill angifves i § 21 på samma sätt som, enligt hvad ofvan nämnts, skett i Processus civilis af 1732. Af Nehrman's uttalanden kan det se ut som om författaren omfattat den meningen, att den omständigheten i och för sig, att part tappat i hufvudsaken, vore en tillräcklig grund för hans skyldighet att godtgöra vederparten för hans rättegångskostnad, detta från den synpunkten, att ett objektivt vållande och en objektiv rättsstridighet låge den tappande till last. Att likväl Nehrman's åsikt varit den, att ersättningsskyldigheten vore betingad jämväl af subjektiv rättsstridighet å den tappande partens sida, framgår fullt tydligt af en del senare yttranden i Cap. XXV. — Jämväl några yttranden af *Schrevelius* må anföras. Beträffande skyldigheten att ersätta rättegångskostnad gälla enligt hans mening, sid. 175, samma grundsatser som beträffande annan ersättningsskyldighet. För att part skall kunna åläggas ifrågavarande skyldighet fordras därför, *dels* att parten är *rättsstridig* orsak till den skada, som andra parten lidit, *dels* att skadan kan honom tillräknas. Den förra förutsättningen säges ej alltid vara för handen, då part tappar. Ty vid meningsskiljaktighet emellan två personer om hvad som i ett visst fall är rätt är process den enda säkra utvägen att häfva tvisten, och följaktligen bör icke den, som »på lofligt sätt» begagnar denna utväg åläggas ersättningsskyldighet.

lig ledning än den, som må kunna ligga i bestämmelsen om kvittning af kostnaderna, då den tappande parten kommit sin vederpart på edgång — för såvidt man nu vill anse denna bestämmelse röra ett hithörande specialfall.

Till en början må framhållas, att för kvittning fordras, att saken varit mörk *och* tvifvelaktig. Fall kunna förekomma, då en sak kan sägas ha varit mörk utan att därför dess afgörande varit tvifvelaktigt. Särskildt gäller detta om vissa fall, som komma i betraktande under etiketten sakens *faktiska* tvifvelaktighet. Af betydelse är vidare att uppmärksamma, att det i stadgandet heter: *Finnes* någon sak — — — tvifvelaktig, att *man* till rättegång — — — haft. Detta är uppenbarligen liktydigt med, att *domstolen* skall ha funnit, att *parten* haft skäligen orsak till rättegång. Villkoret för kvittning är m. a. o. icke uppfyllt redan därmed, att parten förmenat saken ha varit så mörk och tvifvelaktig, att han haft skäligen orsak till rättegång, liksom det å andra sidan icke fordras, att domstolen själf funnit saken så beskaffad, utan förutsättningen är, som nyss nämndes, att domstolen funnit parten ha haft skäligen orsak att anse saken sådan²⁰. Att denna distinktion långt ifrån är oviktig, inses lätt.

Man plägar skilja mellan sakens tvifvelaktighet i rättsligt och i faktiskt afseende²¹.

Det står i full öfverensstämmelse med den skuldprincip i fråga om ersättningsskyldigheten, som vår lag hyllar, att anse sakens tvifvelaktighet i anseende till dess *rättsliga* sida

²⁰ Att lagstadgandets affattning i förevarande afseende, måste tilläggas betydelse, har redan tidigare inom litteraturen uppmärksammats; se sålunda en antydning af *Schrevelius*, sid. 179, m. fl.

²¹ En dom grundas emellertid icke enbart på rättsatser och fakta; äfven erfarenhetssatser kunna spela en framträdande roll för domslutet. Se detta arbete Bd II sid. 5, 89 ff., 526 och 555 ff. Man talar dock öfver hufvud aldrig om annat än sakens rättsliga och faktiska beskaffenhet såsom orsak till kvittning. Att jämväl den tvifvelaktighet, som hänför sig till erfarenhetssatser, kan vara en dylik orsak, torde vara gifvet. Någon anledning att särskildt syssla därmed vid behandlingen af förevarande ämne synes dock ej föreligga.

kunna medföra kvittning af rättegångskostnaderna. Den tvifvelaktighet, som afses, angår det rättsliga bedömandet af saken eller, såsom man också kan uttrycka det, lösningen af *quæstio juris*. Dit är att hänföra spörsmålen om hvilken rättsregel (skrifven eller oskrifven), som bör komma till användning, och huru den bör förstås, samt om saksammanhangets (det faktiskas) rättsliga kvalificerande och subsumtion under rättsregeln. Att domstolens pröfning af, huruvida det i förevarande afseende föreligger en tvifvelaktighet, som bör medföra kvittning, måste vara fullt fri, ligger i öppen dag. Är det anledning till tvekan om, huruvida kvittningsskäl är för handen, bör domstolen snarare lämna ett nekande än ett jakande svar på frågan; eljest får kvittningstadgandet tillämpning i så stor utsträckning, att regeln i p. 1 af 21: 3 om tappande parts ersättningsskyldighet endast i ett mindre antal fall kan komma till användning, något som dock säkerligen icke af lagstiftaren åsyftats. Man har framhållit vissa särskilda fall, då kvittningsförutsättningen bör anses vara tillstädes. Hit har hänförts, att tydlig lag eller stadig rättssedvänja saknats, eller att afgörandet gått emot prejudikat²². Äfven för min del antager jag, att i dessa fall kvittning bör ega rum.

Hvad härefter angår frågan om kvittning på den grund, att saken i anseende till dess *faktiska* sida varit mörk och

²² *Nehrman*, sid. 319 § 25, nämner såsom skäl för kvittning, att saken berott på en *questio juris*, som ej förut varit afgjord i lag och förordningar; *Schrevelius*, sid. 179, har samma uttalande. Se vidare *Gemmel*, sid. 62 och *Wildte*, sid. 290 f. Beträffande begreppet prejudikat och betydelsen af prejudikat hänvisas till detta arbete Bd I sid. 12 ff. (särsk. noterna). — Den mening, som velat göra gällande, att tillräcklig grund för att anse en sak ha varit rättsligt tvifvelaktig ej ligger däri, att den tappande parten haft stöd för sin position i något uttalande af en rättslärdd, måste gifvetvis godkännas. Ett annat hithörande spörsmål är detta: Bör man anse rättslig tvifvelaktighet föreligga på den grund, att i en af flera domare sammansatt domstol dissentierande vota afgifvits? För min del anser jag denna omständighet ej i och för sig vara tillräcklig anledning till kvittning. Man kan möjligen till stöd för denna mening åberopa 21: 4 p. 1.

tvifvelaktig, så torde följande förhållande först böra frånskiljas såsom ej lighthörande. Saksammanhanget kan ha varit af den invecklade natur, att det varit svårt att utreda för parten eller svårt för domstolen att få en klar uppfattning om, men ehuru saken visserligen såtillvida må kunna sägas ha varit mörk, föreligger ej nödvändigtvis ett af lagens stadgande omfattadt kvittningsfall. Det är här fråga om att söka komma underfund med saksammanhanget (det bortses härvid från bevis för fakta), och man kan icke därför att detta erbjudit svårigheter anse saken ha varit af den tvifvelaktiga beskaffenhet, att parten haft skälig orsak till rättegång. Särskild uppmärksamhet kräfver dock följande fall. En sak kan vara så beskaffad, att klarläggandet af saksammanhanget ej kan ske annorledes än genom domstolens försorg eller med dess medverkan. I dylikt fall må visserligen skälig orsak till rättegång kunna anses föreligga, så att den i rättegången tappande parten bör gå fri från att ersätta motpartens rättegångskostnad. Såsom exempel härpå torde kunna nämnas tvister emellan jordegare om gränsen emellan deras egendomar. Under lagens stadgande om kvittning på grund af sakens mörka och tvifvelaktiga beskaffenhet ingår emellertid ej detta fall. I själfva verket ingår det ej under något stadgande om kvittning i lagen.

Det antages allmänt, att i fall, då tappande part förebragt viss men ej tillräcklig bevisning, saken är enligt vår lag att anse såsom så mörk och tvifvelaktig med hänsyn till dess faktiska sida, att kvittning bör ske²³. Och att detta är lagens

²³ *Nehrman* yttrar, sid. 319 §§ 23—25, att skälig orsak till rättegång (*probabilis litigandi causa*) varit för handen, ej mindre då saken afgjorts genom edgång, än äfven då den tappande parten »framfördt vittnen, uppwist skriftliga skiäl, haft *præsumtioner* på sin sida, eller annat bevis, som gjordt sannolikt påstående». *Schrevelius*, sid. 179, anser »ett mål *in facto* tvifvelaktigt, om det faktum, som ligger till grund för käromålet, icke är *fullt bevist*». *Wildte*, sid. 297 ff., framhåller, med hänvisning till den historiska utvecklingen och talrika rättsfall från tiden såväl före som efter 1734 års lags tillkomst, att man fäst stor vikt vid, huru-

ståndpunkt, torde vara obestriddigt. Närmare bör detta bestämmas så, att kvittningsskäl är för handen, om domstolen finner parten ha haft skälig anledning anse den bevisning han förebragt vara tillräcklig. Härmed bör billigtvis likställas, att parten haft att tillgå bevisning, som han med skäl förmenat vara tillräcklig, men af någon anledning, hvartill han är utan skuld och som han icke kunnat förutse, varit ur stånd till att i rättegången förebringa denna bevisning. Man hänvisar allmänt i detta sammanhang till bestämmelsen om kvittning i det fall, att den tappande parten »sin vederpart på edgång kommit». Stadgandet härom (hvarom vidare nedan) uppfattas nämligen såsom afseende ett viktigt, af lagstiftaren särskildt framhållet specialfall af det förhållandet, att saken varit så mörk och tvivelaktig, att man haft skälig orsak till rättegång. Huruvida denna uppfattning är riktig, synes mig ingalunda vara höjdt öfver allt tvifvel, Dels stödes den ej af lagrummets affattning²⁴. Dels kommer därjämte följande i betraktande. Skälig orsak till rättegång må visserligen part, som kan förete ett vittne men för öfrigt icke någon bevisning till styrkande af sitt påstående, kunna anses hafva, detta med hänsyn därtill, att parten kan ej mindre förvänta, att motparten jämlikt 17: 29 RB blir dömd till värjemålsed, än äfven räkna med, att denne brister åt eden och fördenskull tappar saken. Men den vanliga förutsättning för kvittning, som nu är på tal, och som, enligt hvad förut nämnts, består däri, att part pröfvas ha haft skälig anledning anse sig sitta inne med tillräcklig bevisning för att styrka sin talan, föreligger ej.

vida part kunnat åberopa visst mått af bevis till stöd för sitt påstående. Det dömdes till ersättningsskyldighet, om den tappande icke kunnat prestera så mycket som halft bevis, men om så stort mått af bevis förebragts (dock icke fullt bevis) kvittades kostnaderna.

²⁴ Andra punkten af 21: 3 är icke formulerad så, som om meningen vore att inbegripa ifrågavarande fall under regeln om kvittning, då saken är mörk och tvivelaktig; det har ställts själfständigt vid sidan af denna regel.

Redan af hvad förut anförts framgår, att lagen icke genom att hänvisa till sakens mörka och tvivelaktiga natur uttömmande angifvit förutsättningarna för att det kan finnas skälig orsak till rättegång. Utöfver hvad i detta afseende ofvan framhållits, må följande tagas i öfvervägande. Domsavgörandet kan grundas på ett faktum, som den tappande parten fått kännedom om först under processen och icke haft anledning att dessförinnan känna till²⁵. Här kan, om man tillämpar skuldprincipen, ersättningsskyldighet icke ådömas den tappande. I stället möter frågan, om ej den vinnande kan förpliktas att godtgöra den tappande för dennes kostnad. Denna fråga torde enligt vår lag icke böra besvaras jakande under annan förutsättning, än att den vinnande genom rättegångsmisshandling ådragit sig skadeståndsskyldighet. Därest rättegångsmisshandling af den art, hvarom 29: 1 handlar, skulle kunna anses föreligga, är det otvivelaktigt, att skadeståndsskyldighet finnes. Särskildt har man anledning tänka på det fall, att den vinnande före rättegångens anhängiggörande känt till det för dess utgång afgörande faktum och varit skyldig att därom underrätta motparten men underlåtit detta. Då sådan skyldighet icke finnes torde resultatet blifva, att den vinnande icke är ersättningsskyldig, och svaret på förevarande spørsmål blir till sist det, att rättegångskostnaderna böra kunna kvittas. — Ett ytterligare hithörande fall, då tappande part kan ha haft skälig orsak till rättegång, är det förut omnämnda (ofvan sid. 1518 not 15), att vinnande part i ett af honom uppsatt kontrakt

²⁵ Fallet har sedan gammalt uppmärksamrats. *Nehrman* har i sin *Processus civilis* af 1732 sid. 328 § 30, uttalat, att båda parterna gjort sig skyldiga till fel och därför böra hvar stå sin skada, därest den vinnande parten ej före processens anhängiggörande om de af honom däri förebragta skälen underrättat den tappande, eller därest han på hvarje handa sätt gifvit vederparten »anledning til then inbilning, han om saken haft». I sin *Processus civilis* af 1751, sid. 320 § 27, har *Nehrman* uteslutit det första fallet (den vinnandes underlåtenhet att underrätta motparten), men fortfarande hänvisat till det senare.

otydligt eller t. o. m. oriktigt affattat innehållet i aftalet, hvilket göres gällande mot någon, som förvärfvat medkontra-
hentens rätt; denne kan till följd häraf ha missledts be-
träffande omfattningen af sin rätt och låtit det komma till
process²⁶.

Beträffande frågan om ersättning för rättegångskostnader
må några härefter omnämnda grupper af mål särskilt upp-
märksammas.

Först må vi tänka på mål, i hvilka en ren fastställelse-
talan föres²⁷. I sådana mål ligger det för domstolen sär-
skild vikt på att konstatera, att käranden är i behof af rätts-
skydd. »I en fastställelseprocess måste käranden alltid för
ådagaläggande af sitt rättsskyddsbehof kunna hänvisa till
någon omständighet, som ligger utom själfva det rättsförhål-
lande, hvars fastställande (i positiv eller negativ riktning)
begäres», se Bd I sid. 947. Om ett vederbörligt rättsskydds-
behof befinnes ej vara för handen, blir kärandens talan ej
upptagen till saklig pröfning, och det åligger naturligtvis i
sådant fall käranden att godtgöra svarandens rättegångs-
kostnad (jfr nedan sid. 1560). Då åter ifrågavarande förut-
sättning för saklig pröfning föreligger och en dom i hufvud-
saken meddelas, gälla i fråga om ersättning för rättegångs-
kostnad ej andra grunder i dessa mål än i de vanliga målen,
i hvilka käranden yrkar åläggande för svaranden att fullgöra
en prestation. Det är detta, som med hänsyn till yppade
tvifvelsmål behöfver särskildt framhållas. Tappande part
skall alltså förpliktas att ersätta vinnande parts rättegångs-
kostnad, såframt den tappande ej haft skäligen orsak till rätte-

²⁶ Fallet hör till de sedan gammalt uppmärksammade. Inom svensk
litteratur antydes det redan af *Nehrman*; se de i nästföregående not
citerade ställena. Han talar där om, att vinnande part felat »wid sielfwa
ärendet, hwarom twisten sig yppadt, at thet ej i början med tilbörli-
g försigtighet gjordt, faststäldt och slutadt blifwit».

²⁷ Angående sådan talan se den utförliga utredningen i Bd I § 49
af detta arbete.

gång²⁸, i hvilken händelse kostnaderna kvittas. Men har den vinnande saknat giltig anledning att processa, må han kunna förpliktas att godtgöra den tappande dennes kostnad. Detta sistnämnda fall torde böra anses föreligga, då svaranden icke har skuld till att det rättsskyddsbehof, som utgjort förutsättning för att kärandens talan upptagits till saklig pröfning, yppat sig samt svaranden i rättegången utan dröjsmål erkänner befogenheten af kärandens talan; jfr nedan angående ersättningsskyldigheten vid onödig processföring.

En särskild ställning intaga rättegångsmålen angående sådant rättsförhållande, som ej kan regleras annorledes än genom rättegång (jfr ovan sid. 1518). Hit höra de mål, i hvilka fråga är om vinnande af en rättsändring, som endast kan åstadkommas genom en konstitutiv dom, t. ex. mål angående äktenskapsskillnad; jfr Bd I sid. 880 ff. Man kan, såsom lätt inses, ej beträffande dessa mål på samma sätt som eljest tala om parts skuld till rättegången. Frågan om ersättning för rättegångskostnad i ifrågavarande mål är ej i vår gällande rätt föremål för någon särskild bestämmelse, men med tillämpning af de allmänna principer för ersättningsskyldigheten, som däri kommit till uttryck, bör pröfningen i allmänhet utfalla så, att kostnaderna kvittas. Dock torde det ingalunda vara uteslutet, att omständigheterna i något fall böra föranleda annan lösning af kostnadsfrågan.

²⁸ I Nya Lagberedningens principbetänkande II kap. XX 9 § har upptagits följande stadgande: »Väckes talan 'provokatoriskt', skall den, som väckt sådan talan, äfven om han vinner, vidkännas sin kostnad, där ej uttrycklig bestämmelse i lag eller ock särskilda omständigheter föranleda undantag». Förslaget utgår från en föråldrad och numera i allmänhet öfvergifven uppfattning af fastställsetalan (se därom Bd I sid. 359 ff., sid. 335 ff. i 2:dra uppl. af del 2); därpå tyder redan användandet af ordet »provokatoriskt» såsom beteckning för fastställsetalan, hvarmed tydligen i främsta rummet negativ fastställsetalan afses.

II. *De särskilda stadgandena om kvittning i 21 kap. RB.*

a) I slutet af 21: 3 stadgas, att då part kommit sin vederpart på edgång, hvar part skall själf vidkännas sin kostnad. Om förhållandet emellan detta stadgande och den allmänna bestämmelsen om kvittning, då saken varit mörk och tvifvelaktig, har ofvan varit tal.

Tolkningen af ifrågavarande stadgande i och för sig erbjuder ej några svårigheter. Men det framkallar några spörsmål, om hvilkas riktiga besvarande meningarna kunna vara delade.

Stadgandet syftar uppenbarligen på, att part tappat på den grund, att motparten, som ådömts värjemålsed, aflagt eden. Skulle den till edgång dömda brista åt eden, föreligger enligt vår lags ställning till värjemålsedsinstitutet fullt bevis för det faktum, som eden skolat afse, och andra parten, som vinner saken, bör tillerkännas ersättning för sin rättegångskostnad. Huruvida detta ovillkorligen bör ske, har emellertid ifrågasatts²⁹. För min del är jag ej böjd för att med frångående af lagen anse, att något undantag kan göras.

I anslutning till ifrågavarande stadgande möter vidare spörsmålet, huru kostnadsfrågan skall bedömas, då den beviskyldige parten förebragt det mått af bevis, som kräfves för att motparten skall kunna dömas till edgång, men detta ej kan ske, emedan eden ej kan honom anförtros eller af andra personliga skäl är utesluten. Man har velat likställa detta fall med det i lagen nämnda, att saken afgjorts genom aflagd ed, och således ansett att ehuru den beviskyldige parten, som ju ej företett fullt bevis för faktum, tappar saken, han likväl ej bör förpliktas att ersätta motparten dennes rättegångskostnader utan kvittning af kostnaderna ega rum³⁰.

²⁹ *Wildte*, sid. 307 f.

³⁰ Så *Broomé*, Civilprocessen sid. 324, och *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 369. De nämna uttryckligen blott det fall, att det ej dömes till edgång, emedan eden ej kan anförtros parten. *Wildte*, sid. 308 f., som utvidgar fallet till att afse hinder för edgången till följd af personliga förhållanden i allmänhet, motiverar ifrågavarande åsikt med, att ed-

Tydligt är, att spørgsmålet om de båda fallens likställande är betydelselöst, såframt man anser, att en sak, hvori bevis-skyldig part förebragt åtminstone halft men ej fullt bevis, är att hålla för mörk och tvifvelaktig, ty kostnaderna bli under denna förutsättning kvittade, hvad man än anser om förevarande spørgsmål. Intager man åter den ståndpunkten, att edgångsfallet ej ingår under stadgandet om mörk och tvifvelaktig sak, torde lösningen böra framgå af följande resonemang. Man kan icke likställa part, som icke dömts till edgång, med den, som dömts därtill och vare sig aflagt eden eller brustit däråt. Den tappande parten, d. v. s. i detta fall den beviskyldige, som icke åstadkommit fullt bevis, bör förpliktas att godtgöra sin (icke till edgång dömd) vederparts rättegångskostnad, såframt ej omständigheterna skulle vara sådana, att den tappande oafsedt den af honom i målet förebragta bevisningen haft skälig orsak till rättegång.

b) *Ersättningsskyldigheten vid fullföljd af talan till högre rätt.*

»Rättsmedelsförfarandet är icke, jämfördt med under-rättsförfarandet, en ny process utan en fortsättning af sist-nämnda förfarande. Rättsmedelsförfarandet är en del af den mellan parterna förda processen, närmare bestämdt den del, som hämtar sitt innehåll af rättsmedelsinstansens upp-gift att, såvidt ändringssökandet därtill föranleder, pröfva riktigheten af den lägre domstolens afgörande»³¹. Om man med konsekvent vidhållande af denna uppfattning angående förhållandet emellan förfarandet i olika instanser bedömer frågan om ersättning för rättegångskostnaderna vid fullföljd till högre instans, framstår såsom det principiellt riktiga, hvad nu beträffar svensk rätt, att de i 21: 3 gifna reglerna

gångens uteblifvande knappast kan läggas den, som skulle gå eden till last, och att kvittning därför icke bör vara utesluten. Uttalandet tyder på, att författaren anser kvittning ej nödvändigt böra ega rum.

³¹ Se min bok om Rättsmedlen sid. 163; vidare sid. 8 i samma bok samt detta arbetet Bd I sid. 971 not 103.

tillämpas icke på förfarandet i hvarje instans för sig utan med hänsyn till förfarandet i de olika instanserna, betraktadt såsom en helhet. Detta innebär, att part, som tappar i högre instans, skall ersätta den i samma instans vinnande för dennes kostnader så väl i lägre som i högre instans, förutsatt att ej den tappande finnes ha haft skälig orsak till rättegång, i hvilket fall kostnaderna i alla instanser böra kvittas. Af det sagda följer ock, att den omständigheten, att part i högre instans fullföljt talan men ej vunnit ändring i hufvudsaken, ej nödvändigt behöfver medföra, att han förpliktas godtgöra motpartens kostnader. Högre rätt kan finna saken tvifvelaktig och eger då kvitta kostnaderna så väl i den lägre som i den högre rätten.

I 21: 4 p. 1 har upptagits ett stadgande i ämnet: »Hafver man underrätts dom för sig, men tappar i hofrätt; då bör kostnaden å båda sidor emot hvarannan kvittas, där domaren ej finner de omständigheter i något mål vara, att endera ändå rättegångskostnad gälda bör»³². Som man finner, angår stadgandet det fall, att utgången i hufvudsaken blir en annan i högre instans än i lägre. Om det fall, att utgången blir densamma i de olika instanserna eller, för att bestämma situationen närmare, det fall, att part, som fullföljt talan, tappar i högre instans liksom förut i lägre, saknas föreskrift.

Hvad angår det förra, i lagen omnämnda fallet, så bör stadgandet därom efter min mening uppfattas så, att det står själfständigt vid sidan af regeln i 21: 3 om kvittning då saken är mörk och tvifvelaktig, Lagstiftaren har visserligen — och i denna del torde alla vara ense — grundat

³² Den ursprungliga lydelsen af 21: 4 p. 1 är ock af intresse och må här intagas: »Hafver man Härads eller Kämners dom för sig, men tappar i Lagmans eller Rådstufvurätt; eller hafver domaren gått någon emot i Härads eller Kämnersrätt, och han vunnit i Lagmans eller Rådstufvurätt, men tappar i Hofrätten; eller hafver han begge Underrätternas domar för sig och ändras the i Hofrätten: i alla thessa fall bör kostnaden å båda sidor emot hvar annan kvittas, ther domaren ej finner» etc. (lika med nuvarande 21: 4 p. 1).

kvittningsbudet i 21: 4 p. 1 på den uppfattningen, att den olika utgången i högre och lägre rätt ådagalägger, att saken varit mörk och tvifvelaktig, men detta betyder icke, att tillämpningen af budet skall vara beroende af en pröfning från den högre rättens sida af, huruvida i det föreliggande fallet saken varit så beskaffad. Det legislativa motivet för kvittningsbudet får m. a. o. icke komma i betraktande vid bedömandet af de konkreta fallen, utan budet är, såvidt nu är i fråga, generellt och ovillkorligt; att tolka det annorlunda är att däri inlägga en mening, som icke naturligen låter förena sig med stadgandets affattning och ställning i 21 kap.³³. Gillas denna uppfattning, så följer däraf, att man ej kan anse det i slutet af ifrågavarande stadgande gjorda förbehållet (»där ej domaren» etc.) innefatta ett medgifvande och en maning till hofrätten att ingå i pröfning af sakens mörka och tvifvelaktiga beskaffenhet, utan det syftar på andra omständigheter, som kunna böra medföra, att någondera parten, tappande eller vinnande, ådömes ersättningsskyldighet. Sådana omständigheter äro, att någondera parten gjort sig skyldig till otillbörlig processföring; den i hofrätten tappande befinnes t. ex. ha innehållit material, som, om det framkommit redan i underrätten, skulle åstadkommit, att han där tappat saken, eller den i hofrätten vinnande har vunnit på grund af material, som han kunnat komma med redan i lägre rätt men innehållit till den högre³⁴, eller hofrätten finner, att processen i dess helhet varit onödig,

Då det i 21: 4 p. 1 säges, att kostnaden å båda sidor bör

³³ Den i texten häfdade uppfattningen, för hvilken redan *Wilde*, sid. 354 ff., uttalat sig, är ingalunda allmänt omfattad. Tydligt uttrycker sig härutinnan *Wrede*, *Civilprocessrätt* II sid. 369. Den olika utgången i instanserna säges ha af lagstiftaren betraktats såsom ett indicium för att saken varit tvifvelaktig hvad rättsfrågan beträffar, men eftersom en dylik slutsats icke alltid är berättigad, ger lagen hofrätten befogenhet att äfven i detta fall, efter pröfning af omständigheterna, ålägga den tappande att gälda motpartens kostnad.

³⁴ Så ock *Nehrman*, sid. 321 § 30.

emot hvarannan kvittas, åsyftas kostnaden i båda instanserna; anledning till att tolka stadgandet på annat sätt saknas.

Det torde vara obestridligt, att om 21: 4 p. 1 tillägges den innebörd, som ofvan utvecklats, och tillämpas i enlighet därmed, detta kan leda till resultat, som ej blott avvika från hvad förut betecknats såsom det principiellt riktiga utan öfver hufvud framstå såsom sakligt otillfredsställande. Uppfattar man rättsmedelsförfarandet icke såsom en ny process i förhållande till processen i lägre rätt utan såsom en fortsättning af samma process (se ofvan), och fasthåller man tillika konsekvent den af lagen antagna skuldprincipen, så måste slutsatsen med nödvändighet blifva den, att den olika utgången i hufvudsaken icke kan, såsom lagens stadgande bjuder, vara afgörande för bedömandet af kostnadsfrågan utan att högre instans bör ega fritt, med tillämpning af 21: 3, besluta angående nämnda fråga. Den i hofrätten tappande parten bör alltså, såsom redan förut framhållits, förpliktas att betala motpartens kostnader så väl i den lägre som i den högre instansen, såframt ej parten finnes ha haft skäl原因 till rättegång. Och vid pröfning i sistnämnda hänseende kan ej den omständigheten, att parten vunnit i den lägre instansen, tillerkännas betydelse. Nyare praxis torde öfver hufvud ansluta sig till den nu framlagda uppfattningen. Därest den i högre instans tappande parten icke anses ha haft skäl原因 till rättegång, dömes han att ersätta sin motparts kostnader åtminstone i lägre rätt; kostnaderna i den högre instansen torde man vara böjd för att kvitta³⁵.

Öfvergå vi härefter till det i 21 kap. icke behandlade fallet, att part tappar ej blott i lägre instans utan äfven i hofrätten, så torde det vara all anledning antaga, att meningens ursprungligen var, att parten skulle betala motpartens kostnader i de olika instanserna, och att synpunkten därvid var den, att part, som tappat i alla instanser till och med hof-

³⁵ Ingående uppgifter angående praxis ha lämnats af *Wildte*, sid. 353—359.

rätten gjort ett otillbörligt bruk av processen³⁶. Då emellertid lagen ej innehåller något stadgande, föreligger ej någon nödvändighet att på ifrågavarande fall tillämpa en dylik regel. Hofrätten eger således, om den finner saken ha varit tvifvelaktig, förordna om kvittning af kostnaderna i båda instanserna³⁷.

Beträffande 21: 4 p. 1 må härefter det spörsmålet uppmärksammas, huru kostnadsfrågan bör bedömas, då den i hofrätten öfverklagade domen blott delvis ändras i hufvudsaken. Stadgandet lämnar ej härutinnan någon som helst ledning. Hofrätten torde vid sådant förhållande ega stor frihet. Att tillämpa stadgandet på det sätt, att hvarje, äfven den obetydligaste ändring likställes med att domen helt ändras, kan emellertid näppeligen vara riktigt. Det förefaller vara naturligt och tillfredsställande att hämta ledning från hvad som antages gälla i fall, då ett käromål (bortsedt nu från förevarande spörsmål) delvis bifalles, delvis ogillas; se därom nedan vid utläggningen af 21: 4 p. 2.

Klagan i hofrätt kan afse underrätts beslut enbart i kostnadsfrågan. Därom talas ej i 21 kap.; uppenbart är nämligen, att 4 § p. 1 icke berör detta fall. Följande torde gälla. Får parten ej bifall till sitt ändringssökande, bör han ersätta motpartens kostnader i rättsmedelsinstansen; får han bifall, böra kostnaderna i nämnda instans kvittas. Ersättning för

³⁶ Jfr 21: 4 p. 1 i dess ursprungliga lydelse. Se ock *Nehrman* i *Processus civilis* af 1732, sid. 325 § 17.

³⁷ Med några ord må erinras om, att den grundsats, som förbjuder *reformatio in pejus*, eger giltighet beträffande rättegångskostnader ej mindre än beträffande hufvudsaken. Om således, i fall då kostnaderna kvittats i lägre instans, hofrätten finner, att den tappande parten, som fullföljt talan, bort förpliktas att ersätta sin motpart dennes kostnader, kan detta ej leda därtill, att det öfverklagade utslaget ändras i kostnadsfrågan. Att parten bör åläggas ersätta motpartens kostnad i hofrätten, är tydligt. Ändras fallet därhän, att parten i underrätten dömts att gälda sin motparts kostnader, så bör gifvetvis hofrätten, som finner, att kostnaderna bort kvittas, ändra det öfverklagade utslaget i denna del och således förordna om kvittning af kostnaderna i underrätten; kostnaderna i hofrätten böra kvittas.

kostnaderna därstädes synes dock i sistnämnda fall böra tillerkännas parten, för den händelse han i sitt ändringssökande påstått, att motparten i sin kostnadsräkning i underrätten upptagit oriktiga poster, och underrättens beslut på sådan grund ändrats³⁸.

Till sist må framhållas, att i 21 kap. RB icke nämnes något om ersättning för rättegångskostnader i högsta instansen (hos Konungen). I 30: 16 RB, sådan lagen ursprungligen lydde, var emellertid ett stadgande därom inrymdt, hvilket innehöll, att om konungen gillade hofrättens dom, den, som

³⁸ Då part ej fullföljt talan i hufvudsaken utan endast beträffande rättegångskostnaden, kan rättsmedelsinstansen icke beträffande kostnadsfrågan komma till ett slut, som med nödvändighet förutsätter, att utgången i hufvudsaken blifvit en annan än den blifvit. Om således A:s talan af underrätten ogillats och A förpliktats att gälda sin motparts rättegångskostnad, kan hofrätten, som anser A:s talan hafva bort bifallas, icke i anledning af A:s till kostnadsfrågan begränsade ändringssökande gå längre än till att förordna om kvittning af kostnaderna i underrätten. Och detta beslut bör ej motiveras med att hofrätten funnit A:s talan hafva bort bifallas. Motiveringen måste inskränkas till ett allmänt uttalande om kvittning på grund af sakens beskaffenhet eller, fylligare uttryckt, på den grund, att saken är sådan, att A haft skäligen orsak till rättegång. (Uppenbart är, att hofrätten icke kan motivera sitt beslut med att saken varit så mörk och tvifvelaktig att A haft skäligen orsak till rättegång, för den händelse hofrätten skulle finna, att saken varit klar.) Ett annat exempel är detta. A har vunnit i underrätten, men kostnaderna ha kvittats på grund af sakens tvifvelaktiga beskaffenhet. Högre rätt, dit A fullföljt talan för att få kostnadsersättning sig tilldömd, finner, ej mindre att A:s talan i hufvudsaken bort af underrätten ogillas och hans motpart B:s talan bifallas, än äfven att saken icke är af tvifvelaktig beskaffenhet. Efter min mening kan högre rätts beslut i den öfverklagade kostnadsfrågan ej gå ut på annat, än att underrättens utslag ej ändras, och jag finner det orimligt att (såsom *Wildte* sid. 477 f. vill göra gällande) högre rätt ändrar utslaget och tillerkänner A ersättning för kostnaderna i underrätten. Härtill må blott iogas ett påpekande, att kostnadsfrågans bedömande ingalunda alltid kräfver en pröfning, huruvida hufvudsaken fått en riktig utgång; rättsmedelsinstansen kan t. ex. fästa sig vid, huruvida processen öfver hufvud varit nödvändig. Ang. frågan om fullföljd af talan enbart beträffande rättegångskostnaden har *Gemmel* uttalat sig, sid. 111 ff.; se ock *Wildte* sid. 475 ff.

konungen sökte, skulle gälda sin vederpart kostnad och skada. Detta numera upphäfda stadgande har icke ersatts af något annat särskildt stadgande, och man kan på grund däraf svårligen anse annat, än att såväl beträffande nyssnämnda fall som eljest de i anslutning till 21 kap. utvecklade reglerna ega tillämpning jämväl i afseende å frågor om kostnadsersättning i högsta instansen.

c) 21: 4 p. 2 RB. Här stadgas, att om i saken äro åtskilliga käromål och parterna vinna eller tappa däri ömsom, hvar skall stånda sin skada. Affattningen ger vid handen, att det är tal om hvad man kallar objektiv kumulation, d. v. s. om en process, som inrymmer ett flertal (två eller ett större antal) käromål, vare sig så, att i de olika målen en och samma person är kärande mot en och samma person såsom svarande eller så, att partsställningen i ett af två med hvarandra förenade mål är motsatt partsställningen i det andra målet (hufvud- och genstämningsmål)³⁹. Det är tydligtvis i främsta rummet det förra som åsyftas i stadgandet.

Begreppsligt fullt skildt från den företeelse, som man benämner objektiv kumulation, är det vanliga, så att säga normala förhållandet, att en process inrymmer allenast *ett* käromål af *en* kärande mot *en* svarande. Det är här fråga om blott *ett* mål i den betydelse, hvori ordet mål tages i detta sammanhang.

Förevarande stadgande rör frågan om skyldigheten att ersätta rättegångskostnad vid objektiv kumulation i fall, då ej samma part vinner i alla målen utan parterna vinna eller tappa däri ömsom. Stadgandet berör däremot ej det förhållandet, att *en* kärande står mot *en* svarande i ett enda mål, hvori domen utfaller så, att kärandens talan endast delvis bifalles. Spörsmålet om ersättningsskyldigheten i detta senare fall behandlas dock i allmänhet i samband med motsvarande spörsmål i afseende å objektiv kumulation, ofta

³⁹ Jfr begreppsbestämningarna i Bd I § 50 (sid. 976 ff.).

utan att man för sig klargjort, att det är fråga om två väsensskilda ting⁴⁰. I det följande skilja vi mellan de båda spörsmålen.

Den regel, som innefattas i förevarande stadgande, föreskrifver för där angifna fall kvittning af kostnaderna. Det ligger i öppen dag, att denna regel ej har något verkligt samband med bestämmelsen i 21:3 om kvittning då saken är mörk och tvivelaktig. Att regeln ej förtjenar gillande borde det knappast råda delade meningar om⁴¹. Den omständigheten, att olika käromål sammanförts till ett gemensamt processuellt förfarande, bör ej i och för sig föranleda därtill, att ej hvarje mål beträffande ersättning för rättegångskostnad bedömes särskildt. Vår lags regel står i rak motsats härtill och kan leda till ganska orimliga och obilliga resultat. I målet X, som angår ett betydande värde och medfört dryga kostnader, vinner käranden, men han tappar i målet Y, som rör ett jämförelsevis ringa belopp och icke åsamkat parterna några afsevärda utgifter. Att kvitta den ersättning, som med hänsyn till målet X bör tillkomma käranden, mot den ersättning, som han med hänsyn till målet Y bör gälda sin motpart, är uppenbarligen allt utom skäligt. Det riktiga är obestriddigen, att från hvad käranden bör få i ersättning afdrages det belopp, hvarmed han bör ersätta sin motpart, och att återstoden tilldömes käranden. Det säger sig dock själf, att denna princip ej alltid låter sig genomföra. På grund af målens gemensamma processuella handläggning är en uppdelning af kostnaderna på desamma ej alltid möjlig eller kan vara förbunden med stora svårigheter. Det bör

⁴⁰ Se t. ex. *Schrevelius*, sid. 180, som hänvisar till bestämmelsen i 21:4 p. 2 men i öfrigt öfver hufvud yttrar sig så, som om fråga vore om ersättningsskyldigheten, då i ett enda mål käranden ej helt vinner

⁴¹ *Nehrman*, sid. 318 f. §§ 20 och 22, säger emellertid, att regeln är »aldeles enligt med rättvisan. Ty begge hafwa the giordt hwarannan beswär och hinder; the äro begge wällande til Rättegångens utdrägt, och the theraf förorsakade omkostningar; therfore böra the ock gemensamt draga lasten, och hwar stå för sin skada».

därför stå domstolarna öppet att jämka på principen och jämväl att kvitta kostnaderna.

Till de synpunkter, som nu angifvits, har man, med frångående af lagen, redan i viss mån tagit hänsyn i praxis⁴², och i samma riktning gå de senaste svenska lagförslagen i ämnet⁴³.

Beträffande frågan, huru det skall förhållas med ersättning för rättegångskostnad då processen rör ett enda käromål, som endast delvis bifalles, saknas stadgande i vår lag. Att analogiskt tillämpa 21: 4 p. 2, bör icke ifrågakomma, och så sker ej heller i praxis. Naturligen kräver den synpunkten beaktande, huruvida kärandens talan i det väsentliga bifallits eller ej. Om detta skett, bör ofta härpå läggas afgörande vikt, så att full ersättning för rättegångskostnaden tilldömes käranden. Någon viss för alla fall lämplig regel kan ej ges, utan domstolarna böra ha möjlighet att taga hänsyn till omständigheterna i olika fall. Såframt kostnadsersättningsfrågan vid objektiv kumulation regleras efter de

⁴² Se uppgifter därom i 1918 års betänkande, sid. 57, och i Processkommissionens betänkande III sid. 209. I det senare lämnas följande upplysningar om praxis. Kvittning sker icke ovillkorligen. Uppdelning af kostnaderna på de olika käromålen eger rum, om så kan ske. Är sådan uppdelning ej möjlig, men det är uppenbart, att ett käromål, som käranden vinner till fullo, dragit större kostnader än ett annat, som käranden tappar, tillerkännes käranden kostnadsersättning med nedsatt belopp; kostnaderna jämkas på sätt som synes skäligt. Och vidare anses domstolen kunna bortse från mindre betydande käromål, som ej föranledt särskilda kostnader, och således ega tillerkänna käranden, som är härutinnan tappande men i öfrigt vinner, full ersättning för sina kostnader.

⁴³ Se Nya Lagberedningens principbetänkande II. XX kap. 2 §; 1918 års förslag 6 § st. 1 samt Processkommissionens betänkande 22 kap. mom. 3 i Sammanfattningen. — På en omständighet må särskildt fästas uppmärksamheten. I 1918 års förslag har stadgandet om uppdelning af kostnaderna vid objektiv kumulation icke begränsats till det fall, att parterna ömsom vinna och tappa. Såsom i motiveringen för 6 § med rätta påpekas, kan sådant stadgande erfordras ej blott i nämnda fall utan äfven eljest; käranden har t. ex. vunnit både i målet X och i målet Y, men i det förra har han processat onödigt.

riktlinjer, som i våra senaste processlagförslag angifvits, kan hvad sålunda skulle gälla lämpligen erhålla motsvarande tillämpning på förevarande spörsmål⁴⁴.

III. Om ersättningsskyldigheten då processen är onödig eller part gör sig skyldig till fel eller försummelse i processföringen.

a) Det har ofvan (sid. 1511) påvisats, att skadeståndsteorien konsekvent genomförd leder icke blott därtill, att tappande part, om skuld till processen ligger honom till last, skall ersätta den vinnandes rättegångskostnad, utan ock därtill, att för den händelse sådan skuld åhvilar den vinnande, medan den tappande är fri därifrån, den förre bör vara ersättningsskyldig. Huruvida denna åsikt är förenlig med gällande svensk rätt, skall nu undersökas.

Därvid kunna vi utgå från den självklara satsen, att en kärke, som anhängiggjort en onödig rättegång, icke kan, äfven om han vinner saken, anses berättigad till ersättning för sina kostnader af svaranden; denne har ju icke genom att processa tillskyndat honom någon skada. Tvärtom är det den vinnande käranden, som genom sitt onödiga processande tillfogat svaranden skada och bör ersätta honom därför. Man bör emellertid uppställa såsom villkor härför, ej blott att processen varit onödig, utan tillika att käranden haft skäl att antaga detta.

⁴⁴ I 1918 års förslag 6 § göras vissa undantag från föreskriften, att hvad där föreslagits beträffande objektiv kumulation skall ega motsvarande tillämpning å det fall, att parts talan blifvit endast till en gillad. Det säges nämligen, att den omständigheten, att fordran, som till beloppet är beroende af rättens uppskattning af hvad skäligt är, eller att skadestånd, som till storleken ej är på förhand bestämdt, fastställts till lägre belopp än som fordrats, icke må föranleda till kvittning af rättegångskostnaderna. Motiveringen för dessa särskilda bestämmelser är fullt bindande. Huruvida de erfordras, beror dock naturligtvis på innehållet och affattningen af reglerna om objektiv kumulation. Om domstolarna erhålla så stor frihet, som Processkommissionen föreslagit, kunna de undvaras.

Då man talar om onödigt processande, ligger det närmast till hands att endast tänka på kändepart såsom orsak därtill och att beträffande svarandepart anlägga den synpunkten, att han tvingas in i processen af kändanden och således ej kan ådraga sig skuld. Detta är dock att se alltför ytligt på frågan. Om svaranden t. ex. före processens anhängiggörande förhandlat med kändanden angående det sedermera omprocessade rättsförhållandet och svaranden därvid underlåtit att lämna kändanden någon upplysning, som måste antagas ha, om den varit känd för denne senare, afhållit honom från att börja process, bör svaranden, fastän domen i hufvudsaken utfaller till hans förmån, icke tillerkännas ersättning för sina kostnader, ja, han kan t. o. m. böra ådömas skyldighet att ersätta kändanden. För det senare bör tydligtvis fordras, att kändanden är i god tro då han inleder processen⁴⁵, och att han icke fullföljer sin talan, sedan den ifrågavarande omständigheten bragts till hans kännedom.

Till stöd för de åsikter, som nu uttalats, kunna endast till någon del åberopas uttryckliga lagstadganden. Det torde falla sig naturligt att i första hand granska 29: 1 RB. Med hänsyn till stadgandet i detta lagrum, att part, som gjort sig skyldig till där omnämnda grofva rättegångsmissbruk, skall gälda rättegångskostnad, hinder och skada, möta två spörsmål. Det ena: Är här endast fråga om en kändande, som anhängiggör rättegång, ehuru han vet, att han icke eger den rättighet, som han stämningsvis gör gällande, eller faller under stadgandet äfven sådant missbruk af rättegång, som består däri, att kändanden börjar process, ehuru han vet, att han icke behöfver anlita process för att komma i åtnjutande af sin rätt? Det andra: Kan 29: 1 tillämpas på en svarande, som för sin talan emot klara skäl och bättre vett?⁴⁶ Det

⁴⁵ Förutsättningen föreligger således icke, då kändanden vet, att den påstådda rättigheten icke tillkommer honom, men är okunnig om, att svaranden sitter inne med bevis härom.

⁴⁶ Obs. att det i lagrummet talas om rättegångsmissbruk, som sker därigenom, att någon emot klara skäl etc. *drager* någon för rätta.

förra af dessa spörsmål bör enligt min mening besvaras i enlighet med det i andra rummet nämnda mera vidtomfattande alternativet. Det senare spörsmålet bör besvaras jakande. Stadgandets grund bjuder oemotsägligt att lämna dessa svar ⁴⁷.

Enligt hvad det nu anförda ger vid handen, är det otvifvelaktigt, att i de fall, som ingå under 29: 1, vinnande part kan förpliktas att godtgöra tappandes rättegångskostnad. Huruvida detta kan ske äfven i andra fall, eller, för att närmare precisera frågan, huruvida man kan uppställa såsom allmän princip, att den, som processar onödigt, är ersättningsskyldig gentemot sin vederpart, skall nu tillses.

I 21 kap. har icke upptagits någon uttrycklig bestämmelse i förevarande afseende. Helt och hållet står man dock, såvidt jag kan finna, ej utan ledning. Då det i 21: 3 heter, att den saken tappar skall gälda sin vederdeloman det allt åter, som han *trängd varit* att därå kosta, så är det visserligen alldeles klart, att det med de kursiverade orden ej afses annat än att bestämma omfånget af tappande parts ersättningsskyldighet, och att här icke är fråga om att gifva någon regel för det fall, att processen varit onödig ⁴⁸. Men

⁴⁷ *Nehrman*, sid. 317 § 115, har uttalat såsom sin åsikt, att 29: 1 afser jämväl missbruk af rättegång från svarandes sida. Han yttrar nämligen, att lagrummets uttryck *drager för rätta* så mycket mindre kan förstås om kändan allena, som svaranden jämväl drager kändan för Rätta, när han mot klara skiäl och bättre wett förnekar honom hvad han skiäligen fordrar». *Schrevelius*, sid. 181, anser ock, att den i 29: 1 nämnda förbrytelsen, som där »*företredesvis* kallas *Rättegångs* missbruk», kan begås icke allenast af kändan, »t. ex. när han anställt Rättegång mot Svaranden, fastän denne velat prestera allt hvad han billigtvis kunde fordra, eller när orsaken hvarför han icke gjort detta allenast är den, att kändan vägrat att förete de bevis, hvarpå hans fordran grundar sig», utan äfven af svaranden, »när han utan någon rimlig orsak sätter sin motpart i nödvändighet att mot honom anställa Rättegång».

⁴⁸ *Wildte*, sid. 270, är angelägen om att framhålla skillnaden mellan begreppen nödig kostnad och nödvändig process; han varnar för förväxling af »själfva ersättningsskyldigheten med dennas omfattning». Någon verklig sammanblandning af dessa olika begrepp torde dock näppe-

icke desto mindre torde man man ej undgå, ja vara fullt berättigad att af den begränsning ersättningsskyldigheten i stadgandet erhållit draga den slutsatsen, att öfver hufvud rättegångskostnader, som icke varit nödvändiga, ej skola ersättas. Om enligt ifrågavarande regel vinnande part icke kan få ersättning för sina rättegångskostnader i den mån de varit onödiga, bör förnuftigtvis ej heller part, i fall då hela den af honom förda processen varit onödig, få någon ersättning för kostnader, som han nedlagt på denna process.

Så långt som nu angifvits kan man tvifvelsutän komma med omedelbar anslutning till lagens ord. Däremot kan man icke af dem draga den längre gående slutsatsen, att vinnande part, som processat onödigtvis, måste icke blott själf vidkännas sina kostnader utan tillika ersätta motparten. Olika åsikter ha ock uttalats: å ena sidan att kostnaderna böra kvittas⁴⁹, å andra sidan att den vinnande bör kännas skyldig att gälda sin motparts kostnad⁵⁰. Till den senare meningen ansluter jag mig. Den står i full öfverensstämmelse med den skadeståndsteori, hvarpå vår lag grundat sina regler om rättegångskostnadsersättning. Och vidare är grundsatsen såväl teoretiskt som praktiskt oantastlig, alltså jämväl *de lege ferenda* att förordas⁵¹.

ligen förekomma, och någon fara af praktisk betydelse synes ej här kunna möta.

⁴⁹ *Gemmel*, sid. 68 f. I 1918 års betänkande sid. 55, heter det, att i fall, då den vinnande käranden processat onödigt, svaranden enligt gällande rätt väl befriats från ersättningsskyldighet men käranden icke, i saknad af stöd i lagen härför, kan ådömas ersättningsskyldighet. Processkommissionen har förklarat det vara tvifvelaktigt, huruvida i dylikt fall domstolarna i saknad af lagbestämmelse anse sig kunna ålägga käranden att betala svarandens kostnader, men att kvittning af kostnaderna kan ega rum. Ang. äldre och senare praxis *Wildte*, sid. 268 och 270.

⁵⁰ *Nehrman*, sid. 321 § 30, och *Schrevelius*, sid. 177, samt *Wildte*, sid. 267 ff.

⁵¹ I äldre förslag till 1734 års lag sades uttryckligen att den, som nödgades till rättegång, skulle ha ersättning för sin kostnad; se 1717 års förslag Cap. 21 § 4 och 1723 års förslag Cap. XXX § 4.

I nyare förslag — Nya Lagberedningens principbetänkande II kap.

Att processa onödigt är detsamma som att sakna giltig anledning till process. Frågan blir då, när sådan anledning bör anses saknas. Härpå kan lämnas det allmänna svaret, att en part processar onödigt, om han insett eller bort inse, att han utan process kunde häfda sin rätt. Någon ingående och uttömmande utredning hvarken kan eller behöfver lämnas. Fri pröfning i förevarande hänseende måste tillkomma domstolen. En del särskilda spörsmål som tillvunnit sig uppmärksamhet, böra emellertid med några ord beröras.

En kärke, som stämmer om utfående af förfalletfordringsbelopp, kan, äfven om han ej förut kräft gäldenären, icke under annan förutsättning anses ha saknat giltig anledning till processens inledande, än att svarandens underlåtenhet att betala så snart förfallotiden inträdt var fullt ursäktlig⁵². Anhängiggör käranden kraf i fall då betalning skall ske vid anfordran, och har han ej dessförinnan kräft, är det uppenbart, att ersättning för stämningens uttagande och delgifning icke kan tillkomma käranden, såframt svaranden utan dröjsmål ställer sig till efterrättelse den anmaning att betala, som ligger i stämningens delgivande⁵³.

XX, 1918 års förslag och Processkommissionens betänkande — har behöfvet af särskild regel vid onödigt processande beaktats, men någon i allo tillfredsställande lösning har frågan icke erhållit. Man har icke tagit hänsyn till att ej blott kärke utan äfven svarande kan förorsaka onödigt processande, och i det förstnämnda förslaget har man ej gått längre än till kvittning af kostnaderna.

⁵² Jfr Bd I sid. 911 f. och 973 f. — Ursäktlig kan svarandens underlåtenhet anses vara, t. ex. om skulden hänför sig till ett löpande skuldebref och svaranden har anledning att sväfvä i ovisshet om hvem som innehar detsamma.

⁵³ Man har dock såväl i 1918 års förslag som i Processkommissionens betänkande gått längre i hänsyn till svaranden. Enligt det förra förslaget, 2 §, är det tillräckligt, att svaranden vid rätten genast visar sig redo att betala. I nämnda betänkande, mom. 4 i sammanfattningen till 22 kap., förordas den allmänna regeln, att en vinnande kärke, som stämt utan att svaranden gifvit giltig anledning därtill, skall gälda svarandens kostnader, såvida svaranden vid rätten genast medger kärandens anspråk i den omfattning rätten godkänner detsamma i sin

I synnerhet har man uppmärksammat frågan om betydelsen af ett före anhängiggörandet af process gjordt erbjudande att fullgöra förfallen prestation. I afseende härå må först framhållas, att ett erbjudande måste för att kunna betaga borgenären giltig anledning till rättegång vara effektivt: gäldenären måste vara redo att infria sin förbindelse, medan däremot ett erbjudande, som blott innebär ett erkännande af skulden, icke i förevarande afseende kan komma i betraktande. Vidare märkes, att praktiskt taget endast sådana fall kräfva beaktande, i hvilka, då parterna icke äro ense om skuldbeloppets storlek, gäldenären bjuder ett belopp, som icke understiger det belopp, som han i den af borgenären senare anhängiggjorda rättegången förpliktas att betala. Hvad angår dessa fall, har man, enligt min mening, icke fog för att generellt påstå, att borgenären bör på grund af gäldenärens erbjudande åläggas att ersätta dennes kostnader. Om borgenären haft skälig orsak att anse sin fordran uppgå till det af honom fordrade beloppet eller dock till mer än hvad gäldenären bjudit, har han haft skälig orsak till rättegång, och kostnaderna böra kvittas mellan parterna.

Fråga om verkan af, att ett före rättegångens anhängiggörande gjordt erbjudande af prestation under rättegången återkallas, kräfver, då den är af tvifvelaktig natur, att särskildt belysas. Är det måne ej riktigt att i allo vidhålla de förut utvecklade grundsatserna och således fränkänna återkallelsen af erbjudandet hvarje betydelse? Det förhåller sig ju dock så, att om borgenären begagnat sig af erbjudandet, han skulle kommit i åtnjutande af hvad han vinner genom processen, och fäster man sig blott härvid, kan återkallelsen ej spela någon roll. Det finnes emellertid fog för att bedöma förhållandet på ett annat sätt: borgenären, som på grund af gäldenärens erbjudande saknat skäl att inleda rättegång.

Man har sålunda i betänkandet icke gjort till villkor, att svarenden skall, då det gäller kraf för förfallen fordran, visa sig redo att betala. Att detta icke är tillfredsställande, torde vara obestridligt.

gången, har på grund af gäldenärens återkallelse af erbjudandet under rättegången måst fullfölja sin talan och påkalla dom i målet. Här af synes böra dragas den slutsatsen, att borgenären är skyldig att svara för en del af de kostnader (egna och motpartens), som rättegången medfört, men är berättigad till ersättning för en annan del af sina kostnader. Och endast för så vidt en sådan kostnadsfördelning icke låter sig genomföra, skulle resultatet blifva det, att hvardera parten har att bära sina kostnader⁵⁴. För min del är jag snarast böjd för att omfatta den förra af de båda nämnda uppfattningarna. Vill borgenären ej begagna sig af gäldenärens erbjudande utan låta det komma an på process, synes det mig vara billigt, att han får bära kostnaderna för densamma, allt förutsatt att han ej haft skälig orsak att hänskjuta till domstolens afgörande frågan, huruvida icke hans fordran uppginge till större belopp än gäldenärens erbjudande afsåg. Under sistnämnda förutsättning böra kostnaderna kvittas, eljest ej.

Av singuljär natur äro de fall, i hvilka det saknats giltig anledning till process vid dess anhängiggörande, men sådan anledning senare inträffat; omstämd fordran förfaller t. ex.

⁵⁴ I det rättsfall, som refereras under N:o 44 i N. J. A. för 1937, och som afgjordes af Högsta domstolen in pleno, förelåg till besvarande spörsmålet om verkan af att ett före rättegångens anhängiggörande gjordt erbjudande af betalning frånträds under rättegången och betalningsskyldighet bestridts. Utgången blef den, att borgenären, med hänsyn därtill att gäldenären icke vidhållit sitt erbjudande utan under rättegången bestridit all betalningsskyldighet, prövades icke vara skyldig ersätta gäldenärens rättegångskostnad. En minoritet i HD fann, att borgenären oaktadt gäldenärens återtagande af erbjudandet icke kunde undgå att ersätta dennes rättegångskostnad. — Beträffande detta rättsfall må framhållas, att det i texten uppställda spörsmålet må kunna synas icke ha förelegat i den enkla formen, att det var fråga om ett naket erbjudande och en återkallelse af detsamma. Gäldenären erbjöd sig före rättegången att betala ett visst belopp och knöt härtil en förklaring, att han, om skuldfrågan trots erbjudandet droges inför domstol, icke ville vara bunden af detsamma. För min del kan jag dock ej finna, att någon afgörande betydelse bör tilläggas denna omständighet.

först under processen till betalning⁵⁵. Om svaranden då genast betalar, kan käranden ej få någon ersättning för sina kostnader. — Af större praktiskt intresse äro de fall, i hvilka förhållandet är omvänt, d. v. s. det fanns giltig anledning till process vid dess anhängiggörande, men genom hvad som inträffar under processen blir vidare processföring onödig; svaranden erbjuder t. ex. käranden den fordrade prestationen. Enligt den af vår rätt omfattade skuldprincipen torde man böra anse regeln vara den, att ersättning för kostnader å processföring efter antydda tidpunkt icke kan tillkomma den part, som är orsak till ifrågavarande onödiga processföring; han bör fasthellre ersätta motpartens däraf förorsakade kostnader.

b) Det har i det föregående utredts, hurusom vinnande part, som processat onödigt, icke är berättigad till ersättning för sin rättegångskostnad utan tvärtom är skyldig ersätta sin motpart dennes kostnad. Detta är, såsom ock framhållits, i enlighet med en konsekvent tillämpning af skuldprincipen, på hvilken vår lag byggt i fråga om ansvar för kostnad och skada i rättegången. Men vinnande part kan utan att vara belastad med skuld i anseende till processen i dess helhet låta skuld komma sig till last vid utförandet af processen. Han kan lämna medvetet oriktig uppgift vare sig till stöd för sin egen talan eller för att bemöta motparten (i hufvudsaken eller rörande processen), framställa uppenbart obefogad invändning eller visa vårdslöshet eller försummelse i processföringen, och detta kan förorsaka onödigt uppskof, onödig bevisning eller annan onödig åtgärd med däraf föranledda kostnader. Att parten ej kan få sina egna häraf uppkomna kostnader godtgjorda, är själfklart och kan direkt grundas på lagens stadgande i 23: 3, att endast nödiga kostnader ersättas. Men äfven om man går längre och anser parten pliktig att gälda sin motpart den ökning af kostnad, som åsamkats honom genom partens illojala, vårdslösa

⁵⁵ Se om sådana fall Bd I sid. 970—972.

eller försumliga processföring, så har man, om ock ej någon viss bestämmelse att åberopa, likväl ett säkert stöd i lagen eller, närmare bestämdt, i den skuldprincip, hvarpå öfver hufvud lagens reglering af rättegångskostnadsmaterien är byggd. Och vid tillämpningen af en lag, som hår den ålderdomligt kasuistiska karaktär, som utmärker 1734 års lag, jämväl dess RB, är man fullt berättigad, ja pliktig att ej stanna vid de särskilda stadgandena utan gå till den bakom liggande grunden. Den utläggning af lagen, för hvilken nu argumenteras, står vidare i fullaste öfverensstämmelse med de kraf på snabbhet i rättskipningen, som kommit till uttryck i lagen. Det må här hänvisas till 14: 3 st. 1 RB samt till 16: 5 samma balk, i den lydelse lagrummet ursprungligen hade⁵⁶, äfvensom till den passus i vrångeoden enligt 14: 9 RB, i hvilken parten utfäster sig att ej söka att tiden utdraga. Att en regel, som lägger på part, som processar illojalt, vårdslöst eller försumligt, bördan af däraf för parterna å ömse sidor förorsakade kostnader, är ett synnerligen kraftigt medel att motverka processens förhalande, ligger i öppen dag. I praxis har dock ifrågavarande grundsats endast i ringa omfattning vunnit tillämpning⁵⁷.

⁵⁶ Se ang. 14: 3 min utläggning i Bd II § 74 (sid. 209 ff.).

⁵⁷ Se därom Processkommissionens betänkande III sid. 212, hvarest hänvisas till nedan anmärkta rättsfall. Om riktigheten af ifrågavarande grundsats torde dock icke råda någon meningsskiljaktighet, och processlagförslagen ha upptagit stadgande därom; så Nya Lagberedn:s principbetänkande, 1918 års förslag och Processkommissionens betänkande.

Rättsfallet i N. J. A. 1889 sid. 503 utvisar, att efter det A:s talan i hufvudsaken af underrätten bifallits och A af samma rätt tillerkänts ersättning för sina rättegångskostnader därstädes, hofrätten, där motparten B fullföljt talan och invändt, att underrätten icke varit behörig att upptaga saken till pröfning, undanröjt underrättens utslag beträffande hufvudsaken men beträffande rättegångskostnaderna i underrätten funnit B på den grund, att han vid underrätten innehållit med sin invändning mot dess behörighet och därför vållat, att saken vid flera rättegångstillfällen förekommit därstädes, icke kunna undgå att ersätta A dennes utgifter vid underrätten med undantag af kostnader för sakens instämning och i anledning af dess handläggning vid första rättegångs-

IV. *Spörsmål angående ersättningsskyldigheten, hvilka ej beröras af lagens stadganden.*

Till en fullständig utredning af rättegångskostnadsmateria-
rien, gjord med hänsyn till vår gällande lag, höra åtskilliga
spörsmål, för hvilkas besvarande hvarken 21 kap. eller 29
kap. RB öfver hufvud lämnar någon ledning. I det följande
behandlas dessa spörsmål.

a) *Ersättningsskyldighet för annan än part.* I 21 kap. RB
är det ej fråga om annat, än att skyldigheten att ersätta
rättegångskostnad skall ådömas *part*⁵⁸. Fall kunna emeller-
tid förekomma, då denna skyldighet bör åläggas annan än
part.

1) Först komma i betraktande de fall, i hvilka ett pro-
cessuellt förfarande kommer till stånd, utan att det finnes
två parter. På olika ställen i detta arbete ha sådana fall
uppmärksamrats⁵⁹. Gemensamt för dem är, att om det
också icke verkligen finnes två (eller flere) personer, som
stå mot hvarandra såsom parter, det dock åtminstone vid
förfarandets inledande ter sig så, som om en kående stode
mot en svarande. Förfarandet måste i dylikt fall utmyнна
i en förklaring af domstolen, i hvilken saknaden af part på
någondera sidan konstateras och på grund däraf saken af-
visas utan pröfning. Jämväl i detta fall kan uppstå fråga
om ersättning för rättegångskostnaderna, och då det är ute-

tillfället. I hofrättens dom gjordes ej ändring af högsta instansen. Grund-
satsen om parts skyldighet att ersätta den merkostnad, han genom för-
summelse i sin processföring åsamkat motparten, har, som man finner,
i detta rättsfall erkänts. Jfr därmed N. .J A. 1922 sid. 217, i hvilket
fall grundsatsen synes ej ha godtagits.

Inom teorien är ifrågavarande grundsats godkänd; se redan antyd-
ningar af *Nehrman*, sid. 321 § 30, och *Schrevelius*, sid. 177, samt senast
utförligt *Wildte*, sid. 404 ff. Däremot förmenar *Gemmel*, sid. 71—73, att
svensk lag icke medger att tillerkänna tappande part ifrågavarande
godtgörelse.

⁵⁸ Ang. begreppet part och därmed sammanhängande spörsmål se
Bd I § 32.

⁵⁹ Se Bd I sid. 517 f.; 521 ff.; 567 ff.; 1153 f.; 1176 f.

slutet att ålägga eller tillerkänna en icke existerande person kostnadsersättning, kan frågan endast gälla, huruvida den, som uppträdt i den icke-existerandes namn, kan förpliktas resp. berättigas i förevarande hänseende. Att besvara denna fråga jakande, är otvifvelaktigt med lagens anda och mening öfverensstämmande. Problemet är emellertid i stort sett så föga praktiskt, att det med det sagda lämpligen kan läggas å sido⁶⁰. — Tvifvelaktigt må det kunna synas vara, huruvida man bör anse, att i en rättegång, som anhängiggjorts af en processinhabil person, denne är att hålla för part. För min del har jag tidigare (Bd I sid. 567 f., 571 f.) lämnat ett jakande svar på detta spörsmål och i sammanhang därmed uttalat den meningen, att den processinhabile parten bör, då saken afvisas utan pröfning, förpliktas godtgöra sin motpart dennes kostnad. Denna mening finner jag ej anledning frångå.

Medan det ofvan varit fråga om ersättningsskyldighet för en person, som uppträdt i egenskap af representant för en icke existerande part, må nu det spörsmålet beröras, huruvida en fullmäktig — närmare bestämdt en person, som verkligen egt behörighet på grund af fullmakt att företräda part — kan förpliktas att vare sig i stället för parten eller jämte honom ersätta motpartens rättegångskostnad. Detta spörsmål har redan förut i detta arbete (Bd I sid. 813—816) af mig behandlats, och en hänvisning är här tillräcklig⁶¹.

⁶⁰ Jfr utläggningen i Bd I sid. 813 f., särsk. not 4, där med hänsyn till det fall, att en person i uppgifven egenskap af fullmäktig anhängiggjort rättegång eller i högre rätt fullföljt talan men ej kunnat visa bemyndigande, frågan, om annan än part kan ådömas ersättningsskyldighet, har belysts. Fallet, som visserligen icke kan fränkännas praktisk betydelse, hör till den ofvan i texten nämnda kategorien. Det finnes nämligen här ej part å den sida, å hvilken den obehörige ställföreträdaren uppträdt; själf är han ju ej part, och då han saknar bemyndigande, är ej heller den, som han uppgifver sig företräda, part. Att den obehörige ställföreträdaren bör kunna förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnad, torde man numera i allmänhet vara ense om. Se de i nyssnämnda not anmärkta rättsfallen.

⁶¹ I Processkommissionens betänkande, 22 kap. mom. 6 i samman-

2) Till *biintervention* i process anknyta sig en del särskilda spörsmål angående ersättning för rättegångskostnader⁶².

Till grund för utredningen har man att lägga den uppfattning av *biinterventionens* rättsliga innebörd, enligt hvilken *biintervenienten* hvarken är part eller ställföreträdare för part. Man har att utgå därifrån, att institutet är en fullt själfständig och alldeles egenartad rättsfigur (se Bd I sid. 1029—1034). Vid lösningen af de spörsmål, som möta, eger man därför icke utan vidare anse de regler tillämpliga, som gälla beträffande part eller ställföreträdare för part. Man bör fasthellre med beaktande af *biinterventionens* egenartade rättsliga natur söka efter regler, som taga hänsyn till densamma, men den grundprincip, hvarpå vår lags stadganden om rättegångskostnadsersättning äro byggda, bör naturligtvis ej heller förbises.

Af de svenska processlagförslagen har endast 1918 års förslag, i 10 § st. 2, upptagit någon bestämmelse i förevarande ämne. Den innehåller, att i fall af *biintervention* »skall i

fattningen, har föreslagits ett stadgande af innehåll, att parts rättegångsfullmäktig eller rättegångsbiträde, som genom felaktigt utförande af talan, vållat ökning af motpartens kostnader, må förpliktas att gemensamt med hufvudmannen ersätta denna ökning. Processkommissionen har härvid kunnat hämta föredöme från utländsk rätt: tysk, österrikisk, dansk m. fl.

⁶² Såsom *biintervenient* betecknas i svenskt lagspråk »den, som kommer under parternas rättegång in och vill i saken tala» (rubriken till 18 kap. RB), och som sedan »gör ett med någondera af dem, som tvista» (18:1 RB). Till grund för hvad nedan i texten anföres ligger min framställning angående *biinterventionsinstitutet* i Bd I, §§ 53 och 54 (sid. 1020—1077) af detta arbete, i hvilken framställning dock ej rättegångskostnadsspörsmålen behandlats.

Hufvudintervention (det förhållandet, att en person uppträder såsom *intervenient*, s. k. mellankommande part, i en process och »klandrar hädge delomännens rätt»; 18:2 RB) kräfvor ej särskild uppmärksamhet i förevarande sammanhang, ty en hufvudintervenient har ställningen af part i process, som han själf inleder, och de rättegångskostnadsregler, som angå part, ha därför direkt tillämpning i afseende å hufvudintervenienten.

fråga om gäldande af däraf föranledda kostnader hvad som finnes stadgadt angående parts skyldighet att återgälda rättegångskostnader ega motsvarande tillämpning». Någon annan motivering därför är ej lämnad än den, som må kunna anses ligga i uttalandet (sid. 61), att i fråga om kostnader i anledning af biintervention ej torde kunna gifvas bestämmelser af annat innehåll, än att reglerna angående parts skyldighet i detta hänseende skola ega motsvarande tillämpning. Man synes alltså ha tagit för afgjort, att biintervenient bör i fråga om ansvaret för rättegångskostnader likställas med part, och man torde ock, att döma af bristen på egentlig motivering, ha ansett det otvifvelaktigt, att vår gällande rätt intager denna ståndpunkt. Hvarken det ena eller andra kan dock tagas för gifvet utan kräfver undersökning.

Främst må frågas, huruvida interventens⁶³ motpart, som befinnes berättigad till kostnadsersättning, bör kunna tilldömas ersättning af intervenienten för sina af interventionen förorsakade kostnader. Härpå kan utan tvekan och obetingadt lämnas ett jakande svar. En ersättningskyldighet för intervenienten, som afser den merkostnad hans intervention åsamkat interventens motpart, kan ej annat än anses ligga i sakens natur⁶⁴. Att antagandet af en sådan skyldighet står i god öfverensstämmelse med den för innehållet i 21 kap. RB grundläggande skuldprincipen, kan ej vara föremål för tvifvel. Det vinner ock bekräftelse af hvad i lagen den 6 Mars 1899 om verkställighet i visst fall af utländsk domstols beslut säges om att svensk domstol kan ålägga mellankommande part att gälda rättegångskostnad.

Till de kostnader, för hvilka intervenienten enligt det

⁶³ Det erinras om, att intervent kallas den part, med hvilken intervenienten gör ett.

⁶⁴ Denna åsikt har jag uttalat för länge sedan, nämligen i del 2 sid. 73 not 1 af mina Föreläsningar öfver lag om ändring i vissa delar af RB. Det är härvid fråga om en skyldighet för intervenienten att ersätta det belopp, hvarmed motpartens kostnader öfverstiga det belopp, hvar till hans kostnader skulle uppgått, om interventionen ej egt rum.

nyss anförda är ersättningsskyldig, höra gifvetvis i första rummet de, som hänföra sig till pröfningen af hans begäran att få intervenera⁶⁵. Men otvifvelaktigt är hans skyldighet icke begränsad härtill utan omfattar jämväl de af hans processföring i målet, hvori han är verksam såsom intervenient, härrörande kostnaderna. Längre än till att hålla intervenienten ansvarig för ifrågavarande merkostnader kan man säkerligen icke gå enligt gällande rätt, och jämväl de lege ferenda torde man böra stanna härvid⁶⁶.

I närmaste samband med den hittills behandlade frågan om intervenients ersättningsskyldighet beträffande merkostnader står spörsmålet om intervents ersättningsskyldighet i

⁶⁵ Skulle denna begäran icke bifallas, bör intervenienten kunna förpliktas att ersätta parterna för de kostnader, som åsamkats dem genom samma begäran.

⁶⁶ Huruvida interventens motpart, som finnes berättigad till kostnadsersättning, under alla omständigheter bör tillerkännas ersättning af intervenienten för merkostnader, synes dock tvifvel underkastadt. Man har velat häfda (så *Wildte*, sid. 431 f.), att om intervenienten återkallar sin kärandetalan — något som intervenienten icke kan hindra — intervenienten icke kan ådömas ersättningsskyldighet, och att i sådant fall denna skyldighet helt (alltså äfven beträffande merkostnader) drabbar interventen ensam. Skälen för denna mening äro hufvudsakligen, att intervenientens processföring i ifrågavarande fall icke kan blifva annat än resultatlös — d. v. s. syftet med interventionen, hvilket är att befrämja bifall till interventens talan, kan ej vinnas — och att intervenienten eljest vore med hänsyn till ansvaret för rättegångskostnad utan skydd mot godtycke från interventens sida. För min del lutar jag åt den åsikten, att man bör bedöma frågan från motpartens synpunkt, hvilket leder till, att intervenienten, som genom att göra ett med interventen åsamkat motparten merkostnad, icke bör fritagas från att ersätta denna. Att syftet med interventionen kan förfelas genom interventens ensidiga åtgörande, är en risk, som intervenienten bör bära, och till nackdel för motparten bör det ej lända. Visserligen må det kunna ifrågasättas, huruvida ej i förevarande fall det finnes giltig anledning att låta interventens ersättningsplikt omfatta jämväl de af interventionen förorsakade merkostnaderna, men svaret på detta spörsmål kan näppeligen vara afgörande för frågan om intervenientens skyldighet.

Uppenbart är, att intervenienten icke genom att återkalla sin egen talan kan undgå ersättningsskyldighet beträffande kostnader, som han genom sin intervention redan förorsakat.

samma afseende. Det gäller alltså nu, huruvida intervent kan dömas skyldig att godtgöra motparten för kostnader, som åsamkats denne genom interventionen. Ett jakande svar förutsätter, att intervent är ansvarig eller kan ådraga sig ansvarighet för intervenients handlande i processen. Otvifvelaktigt torde vara, att den omständigheten, att en person anmäler sig såsom biintervenient i en process och tillåtes inträda i processen i sådan egenskap, icke i och för sig kan ha den effekten, att interventen blir medansvarig för den kostnadsersättning till motparten, som eventuellt kan komma att åläggas intervenienten. Det kan blott vara tal om, huruvida interventen kan genom något sitt förhållande i processen ådraga sig sådan ansvarighet. Härvid kommer i betraktande, att en intervenient — och detta har tillämpning på alla intervenienter — har en ovillkorlig rätt att vara verksam i processen. Han intager såtillvida en själfständig ställning ej blott mot interventens motpart utan äfven mot denne själf (jfr Bd I sid. 1062 ff.). Ingendera kan förbjuda honom att yttra sig eller att förebringa bevisning. Det är med hänsyn härtill näppeligen riktigt att anse interventen ådraga sig ansvar för någon intervenientens handling blott därigenom, att han underlåter att inlägga sin gensaga. Väl att märka är, att det nu anförda icke sammanfaller med frågan om *verkan* af intervenientens handlingar. Verkan af bevisning, som intervenienten förebringar, bedömes af domstolen enligt vanliga regler, oberoende af uttalanden från interventens sida i syfte att hindra domstolen från att taga hänsyn därtill (Bd I sid. 1064 f.). Hvad beträffar anföranden, så kan intervenienten öfver hufvud icke med laga verkan företaga handlingar, som förutsätta, att den handlande intager partsställning eller har förfoganderätt öfver tvisteföremålet, och han kan ej heller med laga verkan, utan godkännande af interventen, företaga handlingar, som äro egnade att motverka interventionens syfte att befrämja bifall till interventens talan (Bd I sid. 1065—1069). Lämnas sådant god-

kännande, ställer det sig praktiskt taget på samma sätt, som om intervenenten själf hade företagit den godkända handlingen. För öfrigt ha dessa handlingar sådan innebörd, att deras företagande knappast kan förorsaka kostnader, för hvilka intervenenten och intervenienten kunna ådraga sig ersättnings-skyldighet gentemot motparten⁶⁷. — Enligt hvad det sagda gifver vid handen, angår det spörsmål, som nu är före, hufvudsakligen, huruvida intervenenten kan kännas skyldig att ersätta sin motpart de kostnader, som åsamkats denne genom intervenientens verksamhet med hänsyn till bevisningen i målet. Det förhåller sig visserligen, som redan nämnts, så, att intervenienten i fråga om bevisningen icke är bunden af medverkan eller godkännande från interventens sida. Men svaret är ej redan därmed gifvet. I processer, i hvilka bi-intervenient uppträder, ställer det sig vanligen så, att intervent och intervenient enigt samverka för åstadkommande af en för dem båda fördelaktig utgång af processen, och detta förhållande har lagstiftaren tänkt sig som det normala (jfr Bd I sid. 1071 f.). Där sådan enighet råder, kan motpartens rätt till kostnadsersättning ej skäligen vara beroende af, huruvida den ene eller andre af dem i yttre måtto framstått såsom den där företagit eller tagit initiativet till en viss åtgärd i processen. En bestämd och ovillkorlig regel, som vare sig fritager intervenenten från ansvar gentemot motparten för ifrågavarande kostnader eller ålägger honom sådant ansvar, kan därför ej uppställas. Det kommer an på omständigheterna i de särskilda fallen, och fri pröfning i detta afseende måste tillkomma domstolen.

Slutligen frågas, huruvida intervenient i fall, då part, med hvilken han gjort ett, vinner saken, kan tillerkännas ersätt-

⁶⁷ I min framställning af biinterventionsinstitutet har jag skilt emellan två olika kategorier af interventionsfall: sådana, i hvilka intervenienten i processen intager en af interventen oberoende ställning, och sådana, i hvilka detta icke är fallet; Bd I sid. 1069—1076. Denna distinktion torde ej kunna spela någon afsevärd roll beträffande de spörsmål det nu gäller; jfr Bd I sid. 1075 f.

ning af motparten för sina kostnader. Om intervenientens verksamhet i processen varit af betydelse för den utgång målet fått, vore det obilligt att ej låta motparten godtgöra honom för nödiga kostnader, och skyldighet härtill får anses föreligga. Vid pröfningen af förutsättningens förhandenvaro, bör domstolen ej anlägga strängare synpunkter än de, hvilka eljest komma till användning.

b) *Partssuccession* ger upphof till vissa särskilda spörsmål angående ersättning för rättegångskostnad. I den framställning angående institutet partssuccession, som förut inrymts i detta arbete (Bd I § 35, sid. 592—624), ha äfven upp-tagits uttalanden angående nämnda spörsmål. Till hvad där-om yttrats har jag ej här något väsentligt att tillägga. Det gäller hufvudsakligen att i koncentrerad form fastslå hvad som enligt min uppfattning bör antagas vara gällande rätt i ämnet.

Den af mig tidigare gjorda skillnaden emellan partsuc-cession, som sammanhänger med en förändring af subjekt i det omprocessade materiella rättsförhållandet, och sådan succession, som har sin grund i en öfvergång af allenast för-valtningsrätten och därmed jämväl processföringsrätten till det förmögenhetsobjekt, som processen gäller, tages äfven nu till utgångspunkt.

1) Vid den partssuccession, som eger rum antingen då part (vare sig kärke eller svarande) dör eller till följd af bodelning vid äktenskaps upplösning eller vid boskillnad eller hemskillnad, skall jag ej nu uppehålla mig. De spörsmål an-gående rättegångskostnadsersättning, som ega samband där-med och som kunna förtjena särskild uppmärksamhet, äro så intimt förbundna med lagstiftningen på familje- och arfsrät-tens områden, att de ej här lämpligen kunna behandlas ⁶⁸.

⁶⁸ Se Bd I 593—597. Sedan den där förekommande framställningen skrcfs, har emellertid på ifrågavarande områden af familje- och arfs-rätten en omfattande lagstiftning försiggått, till hvilken man har att taga hänsyn.

Det blir alltså nu endast fråga om sådana spörsmål, som uppstå vid partssuccession i sammanhang med singularsuccession i den materiella rättsställning processen angår eller, såsom man i korthet (ehuru ej för alla fall fullt korrekt) kan uttrycka det, då det, som är föremål för tvist, öfverlåtes af part.

Tänka vi först på de praktiskt viktigaste fallen — de fall, då omprocessad rätt öfverlåtes af käranden — så finner man snart, att den principen måste gälla, att en kärende icke genom att öfverlåta sin påstådda materiella rätt och utträda ur rättegången kan öfverflytta den honom eventuellt åliggande skyldigheten att ersätta motpartens rättegångskostnad på den i rättegången efter honom inträdande successorn. Detta säges under den förutsättningen, att successorns inträde såsom kärende i öfverlåtarens ställe icke betingas af samtycke från svarandens sida⁶⁹. Den nämnda principens riktighet är så oomtvistlig och iögonfallande, att någon vidare utläggning i detta afseende icke är erforderlig. Å andra sidan är det lika uppenbart, att successorn genom att öfvertaga öfverlåtarens kärandeställning och fullfölja målet ådrager sig en eventuell förpliktelse att godtgöra svarandens rättegångskostnad. Man kommer således till det resultatet, att både den ursprunglige käranden och hans successor äro eventuellt ersättningskyldiga. Det gäller då vidare att afgöra, i hvilken omfattning de äro ansvariga, och därvid äro olika alternativ möjliga. Efter att tidigare (Bd I sid. 603 f.) ha granskat dessa olika alternativ har jag funnit det riktigast antaga, att de båda äro ansvariga för kostnaderna till den del de falla

⁶⁹ Att sådant samtycke ej erfordras enligt vår rätt, antager jag för min del; jfr Bd I sid. 600 f. Det kan nu vidare frågas, huru det ställer sig med öfverlåtarens ansvarighet för rättegångskostnadsersättning till motparten, om denne i visst fall lämnat sitt samtycke till successorns öfvertagande af kärandeställningen. Såvidt jag kan finna, bör svaret framgå af en på omständigheterna i det särskilda fallet beroende tolkning af hvad samtycket skall anses innebära.

på processen för tiden före successorns inträde men successorn ensam ansvarig för den återstående delen.

Hvad härefter angår partssuccession på svarandesidan, så kan en verklig sådan — hvarmed vi förstå svarandens utträde ur rättegången och annan persons inträde, utan att han blifvit stämd, såsom svarande i den förres ställe — icke ega rum mot kärandens vilja (Bd I sid. 604 f.). Ehuru det med hänsyn härtill ej synes vara något principiellt hinder mot att städs fritaga den ur rättegången utträdde svaranden från all ersättningsskyldighet, är det dock ingalunda gifvet, att den ursprunglige svaranden och successorn icke böra ansvara för eventuell ersättningsskyldighet efter enahanda grund som vid partssuccession på kärandesidan⁷⁰. Detta torde stundom vara den mest tilltalande lösningen.

2) I fråga om partssuccession, som har sin orsak däri, att förvaltningsrätten till omprocessad egendom öfvergått på successorn, synes i afseende å ansvaret för rättegångskostnadsersättning, samma grundsats, som ofvan uppställts, böra tillämpas, d. v. s. successorn svarar för kostnaderna för processen i dess helhet och företrädaren för de kostnader, som falla på processen för tiden före successorns inträde. Af större praktiskt intresse är bland hithörande fall det, att part försattes i konkurs och processen angår ett förmögenhets-

⁷⁰ Ett fall af processuell succession, som utmärkes däraf, att den nye svaranden efter stämning indrages i målet, omtalas i Bd I sid. 609—611. Ett annat fall af partssuccession å svarandesidan ger 18 § 2 mom. i förordn. ang. inteckning i fast egendom anledning till att här uppmärksammas; jfr Bd I sid. 608 f. Inteckningshafvare, som vill söka betalning ur den intecknade egendomen, kan instämma den, för hvilken lagfart å egendomen sist blifvit sökt, utan hinder däraf, att egendomen senare öfverlåtits till annan. Att nye egaren kan under förutsättning af kärandens samtycke inträda såsom svarande i förre egarens ställe, torde vara obestridligt. Om så skett, torde den ursprunglige svaranden icke böra åläggas någon ersättningsskyldighet. Förre egaren (den ursprunglige svaranden) har icke eller behöfver icke ha haft något som helst materiellt intresse af rättegången; hans partsställning har varit af h. o. h. formell natur; jfr Bd I sid. 506 f.

objekt, som tillfaller konkursboet. Då boet inträder i processen såsom part i konkursgäldenärens ställe, ådrager det sig ansvar för kostnadsersättning åt motparten efter samma grund, som nyss angifvits (Bd I sid. 619)⁷¹.

c) Uttrycket i 21: 3 RB »*Den saken tappar*» ger anledning till utredning i olika afseenden.

Att uttrycket syftar på att parts talan i hufvudsaken ogillas, är af hvad lagrummet i fortsättningen innehåller tydligt. Men det är å andra sidan uppenbart, att man icke bör gifva ifrågavarande stadgande om tappande parts ersättningskyldighet en på nämnda sätt begränsad tillämpning. Processuellt sedt har en part tappat när helst hans talan ogillas, alltså vare sig ogillandet hänför sig till talans materiella eller till dess formella sida. I förra fallet pröfvas hufvudsaken och talan underkännes på grund af dess bristande materiella befogenhet; i senare fallet finner domstolen en brist i anseende till talans formella befogenhet vara för handen och förklarar sig på grund däraf icke kunna ingå i pröfning af hufvudsaken, eller, såsom det vanligen heter, saken afvisas utan pröfning (jfr Bd I sid. 870). Jämväl en käreande, som fått detta sistnämnda besked, skall såsom den där tappat saken enligt 21: 3 RB ersätta sin motparts rättegångskostnad⁷².

Med att svaranden tappar saken bör beträffande skyldigheten att ersätta rättegångskostnad likställas, att han under rättegången fullgör den prestation, hvarpå käreanden gjort anspråk. Fallet måste i detta hänseende naturligen bedö-

⁷¹ Jfr rättsfall i N. J. A. 1907 sid. 78. Rättsfallet ger anledning att tänka på en fråga, som står vid sidan af den i texten behandlade, nämligen den, huruvida konkursboets motpart, som tillerkänts rättegångskostnadsersättning, därmed erhållit en fordran hos boet såsom gäldenär (alltså en massfordran) eller får nöja sig med utdelning i konkursen. Det förra alternativet, som godkändes i nämnda rättsfall, är enligt min uppfattning det riktiga.

⁷² Huru det fall, att saken förklaras icke för närvarande kunna bifallas, bör i förevarande afseende bedömas, framgår af hvad Bd I sid. 917 f. not 30 anföres.

mas på samma sätt, som om det meddelats dom i hufvudsaken och denna gått svaranden emot.

Då käranden *återkallar* sin instämnda talan och målet såvidt hufvudsaken angår på grund däraf afskrifves från vidare handläggning, medan frågan om ersättning för rättegångskostnad skall af domstolen pröfvas, bör denna fråga bedömas på samma sätt som om käranden tappat saken. Att detta icke är liktydigt med att han alltid skall gälda motpartens kostnad, följer omedelbart däraf, att tappande part (käranden eller svaranden) icke under alla omständigheter skall åläggas ersättningsskyldighet ⁷³.

⁷³ Angående återkallelse af talan och de olika spörsmål, som därmed stå i samband, hänvisas till Bd II § 82. Där beröres ock sid. 503 ett spörsmål om rättegångskostnadsersättning.

Om ersättning af rättegångskostnad vid återkallelse af talan innehåller 1918 års förslag 5 § en bestämmelse af innehåll, att om part af annan anledning än att motparten under rättegången fullgjort de anspråk, som mot honom gjorts gällande, återkallat sin talan, frågan om återgäldande af kostnaderna å rättegången skall så bedömas som om förstnämnda part tappat saken. Den föreslagna bestämmelsen, som öfverensstämmer med den af mig ofvan i texten uttalade uppfattningen, innebär, att de allmänna reglerna om tappande parts ersättningsskyldighet skola tillämpas vid kärandens återkallelse af sin instämnda talan. Det har alltså erkänts, att omständigheterna kunna vara sådana, att käranden bör fritagas från ersättningsskyldighet. — Om skälen för att beträffande ersättningsskyldigheten likställa kärandens återkallelse af sin talan med att han tappar saken har man i 1918 års betänkande ej uttalat sig. Enligt en åsikt (så *Wildte* sid. 241 f.) har, då käranden återkallat sin talan, processen »materiellt sedt» utfallit till svarandens förmån och gått käranden emot. Detta är dock ej riktigt; man kan ej tillägga processens avslutande utan materiell pröfning från domstolens sida samma innebörd som om sådan pröfning egt rum och utfallit på visst sätt. Af större värde är den reflexionen (hvarom *Wildte* erinrar sid. 313), att presumtionen talar för att en kärande, som återkallar, har materiellt orätt, och att detta är grunden till återkallelsen. För min del stöder jag min uppfattning i förevarande fråga på hufvudsakligen följande öfverväganden. Om man, såsom förhållandet varit i svensk praxis, anser, att käranden eger i underrätt oberoende af samtycke från svarandens sida återkalla sin talan, är ifrågavarande regel om ersättningsskyldighet för den återkallande käranden ett nödvändigt komplement till regeln om tappande parts ersättningsskyldighet. Om däremot

Från återkallelse af instämd talan har man att sårhålla den återkallelse, som består dæri, att part, som fullföljt talan till högre rätt, återkallar detta sitt ändringssökande; jfr min bok om Rättsmedlen sid. 119 f. Att parten bör ersätta sin motparts kostnader i den högre instansen, ligger i öppen dag.

d) *Förlikning*. Hur det ställer sig med frågan om rättegångskostnaderna vid förlikning emellan parterna, har jag redan förut i detta arbete uttalat mig om⁷⁴. Har jämväl denna fråga inrymts i förlikningsaftalet, länder naturligtvis aftalet därom till efterrättelse⁷⁵. Om så ej skett, har man

den grundsatsen gäller, att kårändens återkallelse, endast såframt svaranden lämnar sitt samtycke, har den åsyftade effekten (afskrifning af vidare handläggning beträffande hufvudsaken), kan man, förutsatt att samtycket icke innefattar ett uppgifvande af anspråk på ersättning för rättegångskostnad, icke rimligtvis anse, att kårändens ställning i fråga om skyldigheten att ersätta svarandens kostnad skulle vara bättre, än om det kommit till dom i hufvudsaken och kåranden tappat. Antager man icke detta, ställer det praktiskt taget så, att svaranden icke kan samtycka till återkallelse.

Skulle parterna utan att ingå en processförlikning, d. v. s. en sådan förlikning, som i 20 kap. RB afses, träffa aftal om processens afslutande utan pröfning af hufvudsaken från domstolens sida — skillnaden emellan ett dylikt rent processuellt aftal och en processförlikning är den, att medan det förra endast har den nämnda innebörden, processförlikningen dærjämte inrymmer en öfverenskommelse angående det omprocessade materiella rättsförhållandet; se min framställning af förlikningsinstitutet i Bd I sid. 1228—1236 samt Bd II § 83 — så bör frågan om rättegångskostnaderna, efter min mening, bedömas på samma sätt, som, enligt hvad förut nämnts, då processen upphör på den grund att kåranden återkallar sin talan och svaranden lämnar sitt samtycke till målets nedläggande. Medan det nu är fråga om ett *aftal* mellan parterna om processens afslutande, föreligga, då kåranden återkallar sin talan och svaranden samtycker, två fristående och sammanstående förklaringar, hvilka ej tillsammans konstituera ett aftal; jfr Bd I sid. 1234 not 33 och sid. 1239 samt Bd II sid. 509 not 5. Men denna olikhet synes icke kunna ega någon betydelse beträffande rättegångskostnaderna; de olika fallen böra i detta afseende bedömas på samma sätt.

⁷⁴ Se Bd II sid. 508. Det är nu fråga om förlikning enligt 20 kap. RB, s. k. processförlikning; se om sådan förliknings innebörd nästföregående not.

⁷⁵ Gifvetvis möter ej hinder för parterna att aftala enbart om rättegångskostnaderna; se Bd II sid. 508 f.

att lägga afgörande vikt på, att hufvudsaken genom aftalet undandragits domstolens pröfning. Ty däraf måste anses följa, att domstolen ej heller har att ingå i pröfning af frågan om skyldighet för någondera parten att gälda den andra partens kostnad, och vid sådant förhållande kommer hvardera parten att själf vidkännas sin kostnad⁷⁶. Något uttalande härom åligger det ej domstolen att lämna.

⁷⁶ I rättsfall i N. J. A. 1933 sid. 504 hade parterna träffat förlikning beträffande hufvudsaken men angående rättegångskostnaderna öfverenskommit att frågan därom skulle hänskjutas till rättens pröfning. Underrätten, som fastställde förlikningen, ålade svaranden S. att godtgöra kâranden B:s rättegångskostnad med visst belopp (lägre än kâranden fordrat). I hofrätten, dit båda parterna fullföljt talan beträffande rättegångskostnaderna, väcktes fråga, huruvida parternas anspråk på ersättning för rättegångskostnader bort af underrätten upptagas till pröfning. En minoritet (två ledamöter) funno, att så ej bort ske, och anförde såsom skäl därför, att parterna träffat förlikning beträffande hufvudsaken. Majoriteten (tre ledamöter), som var af motsatt mening beträffande nämnda fråga, utlät sig, att eftersom parterna beträffande hufvudsaken träffat förlikning vid underrätten och således hvardera parten haft att själf vidkännas sina utgifter å målet därstädes, B:s fullföljda talan ogillades och med bifall till S:s ändringssökande denne befriades från honom af underrätten ålagd skyldighet att godtgöra motpartens rättegångskostnad. I anledning af B:s ändringssökande yttrade HD (utan meningsskiljaktighet), att den omständigheten, att parterna träffat förlikning beträffande hufvudsaken, icke lagligen utgjorde hinder för dem att, på sätt som skett, påkalla pröfning af frågan om rättegångskostnaderna, till följd hvaraf och med hänsyn till omständigheterna i målet S. förpliktades att till B utgifva visst belopp såsom ersättning för kostnaderna å målet vid underrätten. — Hvad jag Bd II sid. 508 äfvensom ofvan i texten yttrat står ej i strid med den uppfattning, som innefattas i HD:s uttalande i ifrågakomna rättsfall. Enligt min mening bör, då parterna förlikts om hufvudsaken men hvarken i förlikningsaftalet eller eljest i sammanhang därmed yttrat sig angående ersättning för rättegångskostnader, detta förstås så, att kostnadsfrågan förfallit och alltså ej skall prövas af domstolen. Men hinder för parterna att vid förlikning angående hufvudsaken hänskjuta kostnadsfrågan till domstolens pröfning finnes icke, och om detta skett, bör visserligen sådan pröfning ega rum.

Från processförlikning (förlikning enligt 20 kap. RB) har man att skilja ett avtal, som endast rör det omprocessade materiella rättsförhållandet. Parterna reglera detta sitt materiellträttsliga mellanvarande genom öfverenskommelse sig emellan, men de aise ej, att aftalet skall

c) *Återförvisning*. Ett spörsmål, som såväl i teori som praxis varit föremål för öfvervägande, angår kostnadsfrågans behandling, då högre rätt med undanröjande af lägre rätts utslag återförvisar målet.

Det må härvid först framhållas, att stadgandet i 21: 4 p. 1 RB icke är tillämpligt. Såsom tappande kan ej den part anses, som fullföljt talan till högre rätt och af denna fått det beskedet, att lägre rätts utslag undanröjes och målet dit återförvisas för fortsatt handläggning. Sådillvida borde knappast kunna råda meningsskilljaktighet. Hvad det egentligen gäller är att bestämma sig för ettdera af följande två hufvudalternativ: skall högre rätt ingå i någon pröfning angående rättegångskostnaderna eller alldeles afhålla sig därifrån? Enligt det förra hufvudalternativet kan den högre rätten ingå i pröfning af frågan om rättegångskostnadsersättning antingen beträffande såväl processen i lägre rätt som i den högre rätten själf eller ock beträffande enbart vare sig lägre rätt eller den högre rätten själf. Om det förra af de ifrågavarande underalternativen väljes, yppa sig olika möjligheter. Det synes ligga närmast till hands, att kostnaderna genomgående kvittas. En annan möjlighet, som jämväl ligger nära, är att lägre rätts beslut i kostnadsfrågan fastställles, och att kostnaderna i den högre rätten kvittas. Något bärande skäl för att genomgående kvitta kostnaderna torde dock ej stå att finna, om, såsom redan antydts, stadgandet i 21: 4 p. 1 ej är tillämpligt. Men ej mindre grundlöst synes det vara, att dels lägre rätts beslut i kostnadsfrågan fastställles dels den högre rätten yttrar sig om kostnaderna därstädes. Då lägre rätts utslag undanröjts och processen alltså skall fortgå vid denna rätt som om slutligt utslag ej meddelats, förefaller det öfver hufvud föga rimligt, att ett afgörande träffas om de rättegångskostnader, som processen tråda i stället för dom utan att det skall ligga till grund för en dom: se Bd I sid. 1234—1236. Då det dömes på en sådan af parterna själfva åstadkommen grundval, torde hvardera parten böra, förutsatt att de ej enats om annat, bära sina kostnader.

där redan förorsakat. Hvad beträffar högre rätts pröfning af frågan om kostnaderna i samma rätt, så är det gifvet, att om man anser rättsmedelsförfarandet vara en fristående del af processen i dess helhet, sådan pröfning bör ega rum. Men denna uppfattning är icke riktig (jfr ofvan sid. 1532 f.) Liksom det vid bedömandet af, huruvida ena eller andra parten bör ådömas ersättningsskyldighet, bör tagas hänsyn till processen i dess helhet, d. v. s. icke till förfarandet i hvarje instans för sig utan till förfarandet i alla instanser, betraktadt såsom ett sammanhängande helt, så bör ock vid lösningen af förevarande spörsmål enahanda synpunkt anläggas. Ja, man kan med allt skäl påstå, att det här, då lägre rätts utslag af högre rätt undanröjts och processandet i lägre rätt skall fortsättas, alldeles särskildt finnes anledning att taga fasta på synpunkten om förfarandet i de olika instanserna såsom ett helt.

Den föregående utläggningen visar hän på det andra af de ofvannämnda hufvudalternativen. Man ledes m. a. o. till den meningen såsom den riktiga, att högre rätt bör afhålla sig från all pröfning angående rättegångskostnaderna. Detta innebär, att högre rätt skall med undanröjande af lägre rätts utslag i hela dess vidd återförvisa målet till lägre rätt — alltså i anseende till såväl hufvudsaken som frågan om rättegångskostnaderna — och tillika uttala, att lägre rätt skall döma jämväl om kostnaderna i den högre rätten. Att förfara på detta sätt är obestridligen en klar konsekvens af uppfattningen, att förfarandet i de olika instanserna är ett helt; fasthåller man därvid, torde det nämligen vara tydligt, att målet, först då den lägre rätten, dit målet återförvisats, dömer i hufvudsaken, hunnit till det stadium, då kostnadsfrågan öfver hufvud kan blifva föremål för bedömande ⁷⁷.

⁷⁷ I 1918 års betänkande, sid. 59. har *de lega ferenda* uttalats den åsikten, att om högre rätt återförvisar målet till lägre, frågan om kostnaderna i den högre rätten bör prövas i samband med målets förnyade afdömande af den lägre rätten. Ty dessförinnan — heter det

För min del anser jag förevarande lösning vara icke blott teoretiskt riktig utan äfven praktiskt mest tillfredsställande. De betänkligheter i det senare afseendet, som kunna framföras, torde knappast vara afgörande. De gå ut på, att den lägre rätten icke skulle vara i stånd till att bedöma frågan om kostnader i högre rätt. Skulle emellertid dessa betänkligheter godkännas, kan man tydligtvis ej däraf draga någon längre gående slutsats, än att högre rätt, som återförvisar, bör pröfva frågan om kostnaderna därstädes; att undanröjandet af lägre rätts utslag och återförvisningen böra afse såväl hufvudsaken som rättegångskostnaderna, står fast.

f) Frågan om *solidarisk eller delad ansvarighet* för rättegångskostnad vid förhandenvaron af ett flertal parter.

Då i en process å ena eller andra partssidan äro flera parter, som äro skyldiga att gälda ersättning för rättegångs-

vidare — föreligger ej förutsättning för frågans bedömande från den synpunkt, som enligt [den i betänkandet omfattade] kausalitetsprincipen är i första hand bestämmande. Ifrågavarande ståndpunkt förmenas emellertid »innebära en ändring af hvad som anses följa af nu gällande lagstiftning, som ju för vanliga fall föreskrifver kvittning af kostnaderna i händelse af olika domslut». Det sista yttrandet kan jag gifvetvis ej biträda.

Inom litteraturen är för öfrigt att märka den af *Wildte*, sid. 320—326, lämnade framställningen. Författaren häfdar den meningen, att högre rätt bör vid återförvisning låta undanröjandet af lägre rätts utslag och återförvisningen omfatta icke blott hufvudsaken utan jämväl kostnadsfrågan, och att lägre rätt bör ha att pröfva tillika frågan om kostnaderna i den högre rätten. Af intresse i framställningen äro de där förekommande uppgifterna om äldre och senare domstolspraxis.

Från praxis är att hänvisa till två rättsfall i N. J. A., 1909 sid. 37 samt 1913 sid. 84. I båda dessa fall ingick Högsta domstolen i pröfning ang. rättegångskostnaderna. I det förra blef med undanröjande af domstolarnas beslut beträffande hufvudsaken denna återförvisad till underrätten, medan hofrättens dom beträffande frågan om ersättning för rättegångskostnader fastställdes och den ändringssökande parten dömdes att ersätta motpartens kostnader hos K. M. I det senare fallet fann HD af den ändringssökande partens motpart framställt anspråk på ersättning för kostnader hos K. M. icke kunna bifallas. (Om ersättning för kostnader i de lägre instanserna var i det senare rättsfallet ej fråga.)

kostnad, uppstå spörsmål angående fördelning af ersättningen dem emellan.

Det må till en början erinras, att det, då parter i en process äro flere än två, föreligger hvad man kallar subjektiv kumulation af mål (Bd I §§ 50 och 52). Mellan de parter (två eller flere), som vid subjektiv kumulation stå på samma sida, kändande- eller svarandesidan, säges råda processgemenskap (*litis consortium*); jfr angående terminologien Bd I sid. 996—998. I hvilken omfattning subjektiv kumulation är medgifven enligt svensk rätt eller, annorlunda uttryckt, under hvilka förutsättningar flera personer kunna vara parter på samma sida i ett och samma processuella förfarande, har förut i detta arbete utredts. Här intresserar oss ifrågavarande s. k. processgemenskap endast med hänsyn till de spörsmål beträffande rättegångskostnadsersättning, till hvilka den ger upphof.

För lösningen af dessa spörsmål är det närmast af vikt att uppmärksamma den skillnad emellan två hufvudgrupper af processgemenskapsfall, som beror därpå, huruvida processgemenskapen är nödvändig eller ej. Utmärkande för den nödvändiga processgemenskapen (*litis consortium necessarium*) är, som bekant, att i rättegång om ett rättförhållande, i hvilka flere gemensamt berättigade eller förpliktade personer äro subjekt, talan måste föras af eller mot de flere i förening för att rättsförhållandet skall kunna blifva föremål för pröfning. I öfriga processgemenskapsfall föreligger ej denna nödvändighet; det rättsliga mellanvarande, hvarom hvarje part af de flere på samma sida uppträdande processar, skulle kunna blifva föremål för processuell pröfning, äfven om de processade hvar och en för sig och icke i ett gemensamt processuellt förfarande. Vikten af att i förevarande sammanhang göra den nu framhållna skillnaden emellan nödvändig och annan processgemenskap beror på de flere på samma sida uppträdande personernas förhållande till hvarandra i processföreningen. Medan vid nödvändig pro-

cessgemenskap det omprocessade rättsförhållandet måste er- hålla en enhetlig fastställelse gentemot dem alla och de till följd däraf äro beroende af hvarandra i processföringen, äro de, då processgemenskapen icke är nödvändig, fullt själfständiga i detta afseende; se närmare Bd I sid. 1017—1019.

En processuell grundval för bedömande af frågan om ersättning för rättegångskostnad är i viss mån härmed lagd. Vid nödvändig processgemenskap är det enda med förhållandets natur öfverensstämmande att ålägga *litis consortes* solidarisk ansvarighet för ersättningens gäldande. Eftersom ett giltigt processuellt handlande ej kommer till stånd, med mindre *litis consortes* enigt samverka (se sålunda Bd I sid. 1018 f.), är det naturligt att anlägga den synpunkten, att de tillhopa äro att anse såsom en enda part, och detta leder till den nyss antagna solidariska ansvarigheten. Beträffande annan processgemenskap gäller — med fäst afseende å att parterna äro fullt oberoende af hvarandra i processföringen — att denna gemenskap ej i och för sig kan medföra gemensam ansvarighet för rättegångskostnadsersättning, vare sig delad eller solidarisk. I den mån rättegångskostnad har sin grund i någon parts fullt själfständig processföring, d. v. s. förorsakats af honom ensam, bör han ock ensam ansvara för dess ersättande. För såvidt däremot kostnad beror på gemensamt uppträdande af *litis consortes* och sålunda samfällt af dem förorsakats, uppkommer för dem gemensam ansvarighet. Huruvida denna skall vara delad eller solidarisk, är ett spörsmål, hvarpå reglerna angående subjektiv kumulation ej lämna något svar. För att finna svaret bör man närmast se till hvad som är ersättningsskyldighetens rättsgrund. Enligt den på skuldprincipen byggda skadeståndsteorien kommer man gifvetvis till det resultat, att ansvarigheten är solidarisk. Den s. k. kausalitetsteorien ger, såvidt jag kan finna, ej något besked i förevarande afseende. Hvad slutligen angår den teori, som härleder ersättningsskyldigheten från processens ändamål att meddela fullt rätts-

skydd (ofvan sid. 1514 ff.), så torde man väl icke vara berättigad påstå, att den bjuder solidarisk ansvarighet, men å andra sidan står sådan ansvarighet bäst i öfverensstämmelse med densamma.

Det sist sagda leder öfver till de rent praktiska synpunkterna på frågan om valet emellan delad och solidarisk ansvarighet. Praktiskt sedt är det mest tilltalande att ålägga flere ersättningsskyldiga parter solidarisk ansvarighet. Detta ligger så i öppen dag, att det knappast behöfver närmare utvecklas. Det är tillräckligt att i allmänhet påpeka, hurusom det för domstolen är bekvämast att ej behöfva verkställa någon uppdelning af kostnaderna på de ersättningsskyldiga, samt att ersättningsberättigad part ej mindre eger större trygghet för hela ersättnings utfående än äfven har vida lättare att utkräfvat densamma. I sistnämnda afseende har man särskildt att taga i betraktande de svårigheter, som vid delad ansvarighet möta för den ersättningsberättigade att, då de ersättningsskyldiga utgöra ett afsevärdt antal, vända sig mot hvar och en af dem för utbekommande af det honom påförda beloppet ⁷⁸.

I den utredning, som hittills lämnats, har frågan om delad eller solidarisk ansvarighet icke ställts i beroende af de ersättningsskyldiga parternas relation till det omprocessade materiella rättsförhållandet. Vissa utländska processlagar liksom ock äldre svenska lagförslag ha emellertid intagit den ståndpunkten, att solidariskt ansvar i hufvudsaken drager med sig solidariskt ansvar för kostnaderna ⁷⁹. Teoretiskt

⁷⁸ Jfr *Sjögren*, anf. skrift sid. 95, samt 1918 års betänkande, sid. 60. Det framhålles därjämte, att det, då ansvarigheten är solidarisk, är förenadt med mindre svårigheter för ersättningsskyldig part att göra regressrätt gällande mot medpart.

⁷⁹ Se sålunda tyska C. P. O. § 100 och österrikiska C. P. O. § 46 så ock norska civilprocesslagen § 178. I Lagberedningens förslag till RB af 1849 kap 27 § 7 föreslogs följande stadgande: »Skall rättegångskostnad gäldas af flera, och rörer saken skuld eller annat åliggande,

saknas allt stöd för en dylik slutsats. Anspråket på ersättning för rättegångskostnad är ju nämligen, såsom förut betonats, icke ett bihang till den omprocessade materiella rätten utan hvilar helt och hållet på processuell grund. Och ej heller praktiska skäl för ifrågavarande anknytning stå att finna.

De resultat, till hvilka ofvanstående principiella undersökning ledt, ega i allo tillämpning på *svensk rätt*, som ju saknar stadganden i ämnet. Det behöfver blott tilläggas, att då gemensam ansvarighet för rättegångskostnad åligger parter, denna enligt vår rätt bör vara solidarisk⁸⁰. Detta följer däraf, att skuldprincipen är vår lags rättsgrund för ersättningsskyldigheten. Den inom litteraturen uppmärksammade frågan, huruvida för ådömande af solidarisk ansvarighet fordras att yrkande därom framställts, bör efter min mening

hvarför de svara en för alla och alla för en; stånden de ock i lika ansvarighet för rättegångskostnaden. Eljest svare en hvar efter ty som han i saken del hafver, där ej Rätten pröfvar skäligt att, efter omständigheterna, annorledes förordna». Nya Lagberedningens principbetänkande II upptager i kap. XX § 11 allenast det stadgande i förvarande fråga, att flera på samma sida ersättningsskyldiga parter svara för rättegångskostnaden efter enahanda grund, som gäller för deras ansvarighet i hufvudsaken. Hvarken det ena eller andra förslaget har lämnat någon motivering.

⁸⁰ Af samma mening *Sjögren*, anf. skrift, *Gemmel*, sid. 86, och *Wildte*, sid. 383. För öfrigt ha inom svensk teori uttalats skiftande meningar. *Nehrman*, *Processus civilis* (1751) sid. 322 § 36 lämnar ej klart besked men torde, att döma af en jämförelse med tidigare uttalande af honom (*Proc. civ. af 1732* sid. 333 § 46), ha ansett, att flere parter, som dömts att ersätta rättegångskostnad, borde erlægga »sina andelar ther af, i proportion af then dehl, the sökt vinna ther igenom». *Schrevelius*, sid. 177, har ej heller i det hela uttryckt sig otvetydigt men säger emellertid, att om »flere personer tillsammans» äro parter i samma sak, de enligt de om skadeersättning i allmänhet gällande grundsatser måste anses vara in solidum förpliktade att gälda rättegångskostnadsersättning. *Montan*, anf. skrift, har öfver hufvud yttrat sig mot antagandet af solidarisk ansvarighet. — Hvad beträffar praxis har denna i senare tid omfattat åsikten om solidarisk ansvarighet; se rättsfall, anmärkta vid 21:3 RB i lageditionen. Ang. äldre praxis *Montan* sid. 287 och *Wildte* sid. 385 f.

besvaras nekande. Den ståndpunkt, processlagen i ansvarighetsfrågan intagit, bör af domstolen ex officio beaktas.

De lega ferenda ha ock de vunna resultatet berättigade anspråk på godkännande. Detta innebär, att jämväl vid underkännande af skuldprincipen såsom ersättningsskyldighetens rättsgrund solidarisk ansvarighet bör åläggas de gemensamt ersättningsskyldiga ⁸¹.

Slutligen må framhållas, att den ofvan antagna principen om solidarisk ansvarighet för flera parter synes böra ega motsvarande tillämpning på den gemensamma ansvarighet för rättegångskostnad, som, enligt hvad redan (sid. 1557 ff.) utredts, åligger en ur rättegång utträdande part och hans successor äfvensom biintervenient och intervent (sid. 1552 ff.).

Med några ord må till sist beröras en fråga, som efter den nu slutförda behandlingen af spörsmålen om solidarisk eller delad ansvarighet för flera *ersättningsskyldiga* parter, icke kan undgå att göra sig påmind, nämligen den, hur det ställer sig med utdömande af ersättning till flera parter, som äro *ersättningsberättigade*. Att hvar och en af dem är berättigad att få sina kostnader ersatta, ligger i öppen dag.

⁸¹ De senare svenska lagförslagen ha intagit denna ståndpunkt i 10 § af 1918 års förslag stadgas, att flere, som ha att gälda ersättning för rättegångskostnad, skola svara därför en för alla och alla för en, om och i den mån de i rättegången samfällt vållat nämnda kostnad, men att rätten eljest må om fördelning af ansvaret förordna dem emellan såsom skäligt pröfvas. -- I Processkommissionens betänkande III kap. 22 mom. 7 i sammanfattningen heter det, att om flera parter å endera sidan »väsentligen intagit samma ställning» i hufvudsaken», betalningsskyldighet skall åläggas dem en för alla och alla för en, såvida fråga ej är om kostnad, som hänför sig till eller orsakats af allenast någon af parterna, samt att, om parterna icke intagit samma ställning i hufvudsaken, det ankommer på rätten att förordna om fördelning af ansvaret för kostnaderna efter som skäligt pröfvas. Det här valda uttrycket »intagit samma ställning i hufvudsaken» (hvilket uttryck måhända hämtats från *Sjögren's* uppsats sid. 86, där det emellertid omedelbart förklarats såsom åsyftande ett samfällt orsakande af kostnader) är långt ifrån tillräckligt tydligt; att det emellertid syftar på ett samfällt förorsakande af kostnad, framgår af hvad det föreslagna stadgandet i dess helhet innehåller.

Men huru skall domstolen förfara vid utdömandet? Det torde vara tydligt, att om det består en nödvändig process-gemenskap emellan de ersättningsberättigade parterna, rättegångskostnadsersättning bör tilldömas dem alla gemensamt. Då sådan gemenskap ej är för handen, har domstolen gifvetvis ingen som helst anledning att förfara på annat sätt, försåvidt icke de ersättningsberättigade framställa hvar sitt själfständiga ersättningsanspråk. Först om detta sker, blir förevarande fråga akut. Det må vid öfvervägande af densamma beaktas, att utdömande af ersättningsbelopp till hvarje ersättningsberättigad för sig ej sällan måste, förutsatt att pröfningen verkligen skall vara fullt samvetsgrann, kräfva en omständlig utredning af förhållandet dem emellan i processföringen. För min del är jag böjd för att antaga, att domstolen eger förfara efter omständigheterna och sålunda tillerkänna antingen hvar och en ett särskildt belopp eller alla ett belopp gemensamt.

V. *Hvad skall ersättas?*

Part, som tappar saken, skall ersätta sin motpart allt det, som »han trängd varit där å kosta». Några mera ingående allmänna bestämmelser angående ersättningsskyldighetens omfång innehåller ej svensk rätt. Endast några speciella stadganden finnas.

a) *Nödig rättegångskostnad*. För att närmare bestämma hvad som skall ersättas bör man utgå från det förut omnämnda (ofvan sid. 1506 f.) juridiskt relevanta rättegångskostnadsbegrepp, enligt hvilket med rättegångskostnad förstås direkt för rättegången gjorda utgifter af ersättningsgill beskaffenhet. Häraf framgår följande.

Det gäller ersättning för *utgifter*, som rättegången åsamkat part. Hit hör således icke ersättning för sådant af rättegången förorsakadt ekonomiskt lidande, som ej består i utgifter. För ekonomisk uppoffring af sådan natur kan part icke enligt ifrågavarande bestämning af begreppet erhålla

godtgörelse. Huruvida dylik uppoffring kan hänföras under tidsspillan och med hänsyn därtill godtgöras, beröres nedan.

Af bestämmningen följer vidare, att ersättning ej kan tillerkännas part för personligt arbete (besvär eller möda), som han använt på processens utförande. Under lagens bud, att tappande part skall gälda sin vederdeloman åter hvad han kostat å saken, kan ersättning för personligt arbete ej inrymmas, med mindre man tager stadgandet i vidare betydelse än orden medgifva. Öfver hufvud är här ej fråga om ekonomisk uppoffring, ty såsom sådan kan ej personligt arbete karakteriseras. En annan sak är, att det kan draga med sig dylik uppoffring, — Huruvida personligt arbete kan såsom rättegångskostnad godtgöras, torde vara ett spörsmål, hvarom enighet ej råder⁸². För min del förmenar jag, att ej minst praktiska betänkligheter tala mot ersättning i förevarande afseende. Uppskattningen måste ofta blifva ganska godtycklig och ej sällan, om den skall bereda full godtgörelse, leda till en oskäligen stegring af ersättningsskyldigheten⁸³.

Inom teorien har man från ersättningsgilla utgifter af rättegångskostnadsnatur skilt utgifter, som icke afsett själfva processen utan gjorts i syfte att fastställa existensen af det materiella rättsförhållande, processen har till föremål, I sammanhang därmed har framhållits, att från sistberörda kostnader böra särhållas kostnader för styr-

⁸² Inom svensk litteratur har *Gemmel*, sid. 9 not 5, uttalat såsom sin mening, att parts personliga arbete ej bör ersättas. *Wildte*, sid. 74 f., 142, uttrycker sig sväfvande. Han säger sig emellertid ha kommit till det resultatet, att part »mestadels ej kan tillerkännas ersättning för det arbete, han själf nedlagt å saken». Författaren anför en del belägg för att man med hänsyn till vår rätt varit af annan mening.

⁸³ I österrikiska C. P. O., § 42, har upptagits följande stadgande: Für ihre persönlichen Bemühungen kann die Partei wie der Nebenintervenient bei der Feststellung der Processkosten eine Vergütung nicht ansprechen.

kande i processen af rättsförhållandets existens⁸⁴. Såvidt jag kan finna, saknar ifrågavarande distinktion icke teoretiskt berättigande, men någon mera afsevärd praktisk betydelse torde den icke ega. Har, såsom exempelvis framhållits, part haft utgifter för åtkommande af den originalurkund, som i en urkundsprocess är bärare af den omstämda fordringen, så torde det visserligen förhålla sig så, att dessa utgifter icke kunna såsom rättegångskostnad godtgöras, och här synes det finnas fog för att hänvisa till distinktionen. Men hur ställer det sig — för att taga ett annat exempel — med den kostnad, som en person, hvilken gör gällande arfsrätt, fått vidkännas för att utröna sin släktskap med arflåtaren? Bör man, då resultatet af forskningen framlägges i processen och anspråk på ersättning för den kostnad forskningen kräft framställes, anse, att här är fråga om en icke ersättningsgill kostnad för fastställande af det omprocessade rättsförhållandets existens eller icke snarare om en ersättningsgill kostnad för påvisande i processen af samma rättsförhållande? Det senare synes mig vara det riktiga. Under kostnaden för rättsförhållandets styrkande i processen kan man svårligen underlåta att inbegripa kostnaden för utrönande af att rättsförhållandet består; att frånskilja den senare, förefaller ej vara naturligt.

Det torde vara otvifvelaktigt, att till rättegångskostnad (= rättegångskostnad i trängre mening, d. v. s. ersättningsgill rättegångskostnad) är att hänföra icke blott sådana utgifter för processen, som gjorts efter dess anhängiggörande, utan äfven dessförinnan tillkomna utgifter, hvilka afsett dess förberedande⁸⁵. Såsom exempel i sistnämnda afseende

⁸⁴ Se sålunda inom svensk litteratur *Gemmel*, sid. 8 f., och *Wildte*, sid. 71.

⁸⁵ I 1918 års förslag har icke (liksom ej heller i andra svenska lagförslag) upptagits några ingående bestämmelser om hvad som är att hänföra till rättegångskostnad. I motiveringen, sid. 53, där detta nämnes med tillägg, att det överlämnas åt teori och praxis att gifva stöddepunkter för frågans bedömande, framhålles, att svårighet sällan före-

kommer i synnerhet i betraktande kostnad för anskaffande af bevis⁸⁶. Man har ock velat hit räkna parts kostnad för försök att genom öfverenskommelse med motparten ordna parternas mellanvarande och sålunda undgå process⁸⁷. Enligt svensk rätt, som ju saknar bestämmelser om förprocessuellt förlikningsförfarande såsom medel att förekomma

ligger hvad angår kostnader, som uppkomma under rättegången. Att till rättegångskostnad är att räkna parts inställesekostnad vid rätten, kostnad för anlåtande av ombud, rättegångsbiträde eller annan för ombesörjande af talans utförande, vittneslöner och rättegångsavgifter, säges sålunda vara uppenbart. Men beträffande kostnad, som uppkommit före rättegången, anses i många fall berättigad tvekan kunna föreligga. Förslaget har sökt klargöra frågan genom att i 7 § upptaga bestämmelsen, att parts skyldighet att ersätta motparts kostnader å rättegången skall omfatta dessa kostnader, »i den mån de varit eller med fog af honom kunnat antagas vara nödiga för att på ett ändamålsenligt sätt förbereda rättegången eller däri utföra hans talan». Med bestämmelsen om skyldigheten att ersätta kostnader för rättegångens ändamålsenliga förberedande afses, bland annat, enligt hvad motiveringen upplyser, kostnad för säkerställande af bevisning, t. ex. genom vittnesförhör *mortis causa*, och kostnad för verkställighet af beviljad kvarstad. Möjligen, heter det vidare i motiveringen, innebär förslagets ståndpunkt i denna del en utsträckning af hvad i rättstillämpingen hittills ansetts böra räknas såsom rättegångskostnader. — För min del har jag icke, hvarken med hänsyn till gällande rätt eller de lege ferenda, något att invända mot dessa uttalanden. Jfr ofvan i texten.

⁸⁶ Särskildt har man här anledning att tänka på kostnad för vittnesförhör för dödsfalls skull. Uppfattar man sådant vittnesförhör såsom ett anteciperadt stycke process (se sålunda Bd II sid. 1111), är det uppenbart, att kostnaden är af ersättningsgill natur. Såsom tidigare i detta arbete (Bd II sid. 1115 f.) anmärkts, inrymmer icke vår rätt några bestämmelser om upptagande vid domstol af annat bevis än vittnesbevis till framtida säkerhet, och det kan alltså ej i detta sammanhang, bortsett från det nämnda beviset, vara tal om ersättning för kostnad i sådant afseende. Undantag skulle blott kunna ifrågasättas med hänsyn till det förhållandet, att skriftlig handling kan ingifvas till domstol för att till framtida säkerhet intagas i dess protokoll, men ganska säkert kan kostnaden för intagandet ej i senare process, hvori handlingen åberopas som bevis, räknas till rättegångskostnad, hvarför ersättning bör utgå. Den i texten omnämnda kostnaden för anskaffande af bevis har alltså hufvudsakligen afseende å extra judiciella åtgärder för tillvaratagande af bevis.

⁸⁷ *Wildte*, sid. 72, 75 f.

process, kan dock denna åsikt svårligen godkännas. Det må väl vara, att skäl de lege ferenda kunna anföras till stöd för dylik kostnads hänförande till rättegångskostnad⁸⁸, men de lege lata kunna de ej anses berättiga till godkännande af den afvisade meningen. Tydligt är, att vid bestämmande af ersättning åt en vinnande kärke hänsyn icke skall tagas till kraf, som före rättegången af honom anställts hos svarenden.

Vissa slag af rättegångsutgifter påkalla på grund af lagstadganden⁸⁹ eller eljest några särskilda anmärkningar.

1) Först må fästas uppmärksamheten på stadgandena i 4: 2 RB om kostnaden för urtima ting och i 5 § i lagen^{13/6} 1902 om tolks anlitande vid domstol angående ersättning åt tolk.

2) Enligt 17: 5 RB har *vittne* rätt till ersättning af part, som påkallat dess hörande⁹⁰. Om part, som måst utgifva ersättning till vittne, tillerkännes godtgörelse af sin motpart för sin rättegångskostnad, skall vittnesersättningen, enligt hvad härefter närmare angifves, inbegripas i denna kostnad⁹¹.

Stadgandet i 17:5 om vittnesersättning har tidigare i detta arbete (Bd II sid. 1035—1038) varit föremål för utläggning, i hvilken framhållits dels hvad vittne får ersättning för dels ersättningens omfattning. Till framställningen där-

⁸⁸ Såsom genast inses, ligger i möjligheten att få i en följande process ifrågavarande kostnad ersatt såsom rättegångskostnad ett stöd för part att söka undgå process genom godvillig uppgörelse.

⁸⁹ Endast till lagstadganden, som höra till den ordinära civilprocessrätten, har jag härvid att taga hänsyn.

⁹⁰ Om flera parter, vare sig på samma eller olika partssidor, påkallat förhör med ett vittne, böra de anses häfta solidariskt för vittnesersättningen; jfr ang. ersättning åt sakkunnig § 5 st. 2 p. 2 i lag^{7/6} 1934 om bevisning genom sakkunnig.

⁹¹ Särskilda spörsmål och synpunkter möta i afseende å tillämpningen af lagen den 6 Mars 1899 om vittnesförhör vid utländsk domstol. Därom har *Wildte* yttrat sig sid. 247—249.

om må här hänvisas⁹². Af intresse i detta sammanhang äro hufvudsakligen blott de spörsmål, som anknyta sig till föreskriften i 17: 5, att om part, som påkallat vittnes hörande, och vittnet icke åsämjas om ersättningens belopp, domaren skall så lägga dem emellan som skäligt prövas. Meningen är uppenbarligen den, att om parten och vittnet äro ense om ett belopp, detta skall genom beslut af domstolen tillerkännas vittnet. Men, såsom jag ock förut betonat (Bd II sid. 1037), är detta beslut ej afgörande för frågan om den godtgörelse i förevarande afseende, som skall tilläggas parten för den händelse han, då det slutligen dömes, berättigas att af motparten få ersättning för sin rättegångskostnad. Förhållandet mellan parten och vittnet måste m. a. o. hållas skildt från det förhållande mellan parten och hans motpart, som skall regleras jämlikt 21 kap. RB vid pröfningen af frågan om rättegångskostnadsersättning till den förre. Vid utdömande af ersättning för rättegångskostnad, hvori skall ingå godtgörelse för hvad parten fått utgifva till vittne, måste domstolen följaktligen, om vittnesersättningen bestämts på grund af öfverenskommelse mellan parten och vittnet, pröfva hvad vittnet lagligen bort erhålla i ersättning och kan icke utan vidare hålla sig till beslutet om vittnesersättningen⁹³.

⁹² Stadgandet i 17: 5, att vittne har rätt till ersättning för sin »resekostnad och taring» har tolkats så (Bd II sid. 1036), att vittne eger få sina utgifter för inställelse vid rätten ersatta men däremot ej ersättning för mistad arbetsförtjänst m. m. Lagens ord medge ej att gå längre, men, såsom jag ock framhållit, är denna begränsning af ersättningen ej skälig; måhända har den ej heller af lagstiftaren åsyftats, och den iakttages icke i praxis; jfr 1918 års betänkande, sid. 29 ff., och *Wildte*, sid. 91 ff.

⁹³ Af hvad sålunda anförts framgår, att det är af vikt, att protokollet angående beslut om vittnesersättning ger besked om huru beslutet tillkommit. Ang. dessa spörsmål se 1918 års betänkande sid. 29—38 och det i samband därmed afgifna utkastet till lag om ändrad lydelse af 17: 5 RB äfvensom den utförliga utläggningen hos *Wildte*, sid. 95 ff. — Det mest tillfredsställande vore enligt min mening, att domstolens beslut om vittnesersättning städse grundades på en själfständig pröfning från domstolens sida af hvad lagligen bör i ersättning tillkomma vittnet.

3) Frågan om ersättning för hvad part utgifvit till *sakkunnig*, må härefter med några ord beröras⁹⁴. Lagen 7/6 1934 om bevisning genom sakkunnig innehåller en del bestämmelser, som härvid komma i betraktande. Man har att göra skillnad emellan sakkunnig, som utsetts af domstolen, och sakkunnig, som part utsett. Beträffande ersättning åt den senare gäller, såsom jag redan förut framhållit (Bd II sid. 1131), att ersättningen skall gäldas af parten, samt att domstolen skall ej mindre, i brist på åsämjande mellan parten och den sakkunnige, bestämma ersättningsbeloppet än äfven i sitt slutliga utslag yttra sig om, å hvilken af parterna kostnaden skall stanna. Öfver hufvud ega här de ofvan i afseende å vittne gjorda uttalandena tillämpning.

Beträffande sakkunnig, som utsetts af domstolen (5 § i 1934 års lag), är vidare att taga hänsyn till hvem, som utsetts. Om myndighet, tjänsteman eller annan, som är satt att tillhandagå med yttrande, anlitas som sakkunnig, skall ersättning utgå allenast i den mån därom kan vara särskildt stadgadt. I fråga om annan sakkunnig heter det, att han eger rätt till ersättning för kostnad, som han haft för uppdragets fullgörande, samt för tidsspillan och arbete efter

Vill parten godtgöra vittnet därutöfver, bör det i allo anses som en privatangelägenhet dem emellan. Denna åsikt kan dock endast framföras de lege ferenda.

⁹⁴ Om begreppet sakkunnig och distinktionen emellan vittne och sakkunnig se Bd II sid. 1012—1015 samt § 101 (sid. 1116—1134). Där har utredts, hurusom sakkunnig kan finna användning i processen på olika sätt: hans uppgift kan vara att meddela upplysning om en allmän sats (en »erfarenhetsats»), eller att med tillämpning af en sådan sats afgifva ett omdöme om ett faktum, eller att med stöd af sin sakkunskap göra iakttagelser angående något faktum och afgifva berättelse därom. Vidare förtjenar här erinras om, att man från sakkunnige har att skilja sakkunniga vittnen, d. v. s. personer, hvilka höras för att de må berätta om fakta, som de redan iakttagit och på grund af sin sakkunskap kunnat iakttaga; i afseende å dem gälla i allo reglerna om vittnen. Enligt 1934 års lag eger domstolen anlita biträde af sakkunnig, om det finnes nödigt, vare sig på eget initiativ eller efter yrkande af part. I ena som i andra fallet utser domstolen sakkunnig.

hvad rätten pröfvar skäligt. Ersättning skall gäldas af part eller af allmänna)medel, och skall domstolen i det slutliga utslaget pröfva, å hvilken part ersättningen skall stanna (se närmare 5 § st. 2 och 3). I afseende å dessa stadganden är det i detta sammanhang förnämligast af intresse att framhålla, hurusom ersättning icke i något fall bestämmes genom öfverenskommelse mellan sakkunnig och part utan af domstolen, som med tillämpning af lagens stadganden själfständigt pröfvar hvad den sakkunnige skall erhålla. Då part, som sålunda fått godtgöra sakkunnig, tilldömes ersättning af motparten för sin rättegångskostnad, skall alltså i denna ersättning inbegripas hela det belopp, som tillerkänts den sakkunnige. Den åtskillnad, som på grund af ofvannämnda bestämmelse i 17: 5 RB gjorts emellan parts relation till vittne och parts relation till sin motpart, har följaktligen ej någon motsvarighet i fråga om sakkunnig.

4) Om kostnad för *syn* finnes ett stadgande i 14: 4 JB af innehåll, att *syn* skall ske på kändandens kostnad men stannar på den, som domaren vid sakens slut där till skyldig pröfvar⁹⁵. Den *syn*, som i detta lagrum afses, är jordasyn eller, närmare utfördt, en af domstolen i egotvist på stället företagen besiktning i syfte att skaffa sig nödiga upplysningar i målet. Emellertid är, som bekant, *syn* (= domstols-

⁹⁵ Jfr därmed 12: 7 RB, af hvars innehåll man otvifvelaktigt bör draga den slutsatsen, att om till följd af svarandens utevaro vid härads-*syn* denna måste uppskjutas, kändanden icke jämlikt 14: 4 JB är pliktig att ersätta kostnaden därför; domstolen har fri pröfningsrätt.

Stadgandet i 14: 4, att *syn* skall ske på kändandens kostnad, har tillämpning ej blott i det fall, att domstolens beslut om förrättande af *syn* tillkommit efter yrkande af kändanden, utan äfven i fall, då domstolen utan sådant yrkande förordnat om *syn*. Man har vid sådant förhållande knappast tillräckligt stöd för den meningen, att om båda parterna påyrkat *syn*, de böra till hälften hvardera gälda synekostnaden. Eljest vore man böjd att på sistnämnda fall tillämpa samma regel, som i 5 § i lagen 7/6 1934 om bevisning genom sakkunnig för motsvarande fall gifvits beträffande ersättning åt sakkunnig.

syn) ett institut, som ej är begränsadt till de fall, om hvilka 14: 4 JB handlar, utan kan komma till användning i alla mål; när helst domstol finner det nödigt, kan den vare sig af eget initiativ eller på yrkande af part anställa syn⁹⁶. Om kostnaden för syn i dessa andra fall bör hvad i nämnda lagrum stadgas angående jordasyn anses gälla.

Beträffande kostnad för besiktning, som i process anställles af annan än domare, må det vara tillräckligt att hänvisa till hvad om sådan besiktning förut yttrats (Bd II sid. 772).

5) Vidkommande ersättning åt den, som i process fullgör *editionsplikt*, torde följande böra anses gälla⁹⁷.

Man har att skilja mellan editionsplikt på materiellträttslig och på rent processuell grund. En materiellträttslig editionsplikt kan antingen vara grundad på allmänna privaträttsliga regler⁹⁸ eller härledas af begreppet *documenta communia*. Att en sådan editionsplikt — såväl den trängre privaträttsliga som den enligt principen om *documenta communia* utvidgade — består enligt svensk rätt, har jag tidigare häfdat och antager allt fortfarande. I afseende å densamma kan man ej göra skillnad emellan part och tredje man. I fall, då denna plikt göres gällande och fullgöres i processen, kan kraf från den editionspliktiges sida på ersättning för de med handlingens företeende förbundna kostnaderna icke vinna bifall. Beträffande frågan, om det består en processuell editionsplikt, bör detta, efter min åsikt, anses otvifvelaktigt såtillvida, som en part, hvilken åberopat en handling, är skyldig att på motpartens yrkande förete densamma. Skulle parten i det slutliga utslaget tillerkännas ersättning för sin rättegångskostnad, bör därunder gifvetvis inbegripas godt-

⁹⁶ Angående syn se min framställning Bd II § 89 (sid. 767—788).

⁹⁷ Mina ofvan gjorda uttalanden äro grundade på min utredning af institutet editionsplikt i Bd II sid. 848—877.

⁹⁸ Det är härvid fråga om en plikt, som beror på en den editionsyrkande parten tillkommande, på handlingen såsom kroppslig sak riktad sakrätt eller fordringsrätt, i kraft af hvilken han har anspråk på att få handlingen framlagd i processen för att där användas som bevis.

görelse för den ekonomiska uppoffring, som handlingens företeende åsamkat honom. Detsamma gäller uppenbarligen, om en längre gående processuell editionsplikt anses åligga part och denne på grund därpå förpliktas till företeende af en handling. Slutligen må framhållas, att om en rent processuell editionsplikt anses åligga tredje man och denne enligt åläggande af processdomstolen fullgör en sådan plikt, kostnaden därför bör ersättas honom af den part, som påkallat handlingens företeende, och tydligt är, att om partens rättegångskostnad skall godtgöras af motparten, hänsyn därvid bör tagas jämväl till hvad parten utgifvit till den editionspliktige.

6) Den viktiga del af rättegångskostnad, som utgöres af ersättning till *fullmäktig*⁹⁹, må slutligen uppmärksammas.

Vi kunna därvid utgå från stadgandet i 18:5 HB, att syssloman njuter »skälig arvodes lön, så ock vedergällning för det, som han å annans ärender rätteligen kostat hafver». Därmed är i afseende å arvodes lön att sammanställa bestämmelsen i 15:12 RB, att domaren har att pröfva hvad fullmäktig skäligen har förtjent¹⁰⁰. Det är emellertid där fråga om fullmäktigens ersättningsanspråk mot hufvudmannen — ett anspråk, som i händelse af tvist dem emellan icke pröfvas i den process, hvori fullmäktigen uppträdt i sådan egenskap — och icke om de utgifter för fullmäktigskapet, som hufvudmannen kan få såsom rättegångskostnad ersatta af sin motpart. Att man särskildt i afseende å fullmäktigens arvode har att strängt skilja mellan dennes förhållande till sin hufvudman och den senares förhållande till sin motpart, ligger i öppen dag. På fullmäktigens anspråk mot sin hufvud-

⁹⁹ Med fullmäktig är här att likställa rättegångsbiträde (som ju för öfrigt är en rättegångsfullmäktig; se Bd I § 44) och »annan, som för partens räkning helt eller delvis ombesörjt rättegångens förberedande eller utförande»; se 7 § i 1918 års förslag till lag om ändrad lydelse af 21 kap. RB.

¹⁰⁰ Se om de citerade lagrummen Bd I sid. 450 f. (sid. 421 f. i 2:dra uppl. af del 2) och 821 f.

man inverka eller kunna inverka omständigheter, som icke ega någon betydelse vid bedömandet af hufvudmannens anspråk mot sin vederpart på ersättning för rättegångskostnad.

Hvad beträffar sistnämnda anspråk — som här enbart är af intresse — erinras om den ofvannämnda, i 18: 5 HB gjorda skillnaden emellan ersättning till fullmäktigen för hvad han kostat å rättegången samt arvode till honom. I förra afseendet märkas i synnerhet utgifter för inställelser vid rätten (resekostnad, uppehälle under resa eller eljest utom boningsorten). I den mån dessa utgifter varit skäligen, är fullmäktigen berättigad till godtgörelse för desamma af sin hufvudman, och i ersättning åt den senare för rättegångskostnad skola de inbegripas. Skäligen ersättning åt fullmäktigen för tidsspillan under resa torde ock böra hänföras hit. Svårare att komma till rätta med är frågan om de grunder, efter hvilka arvode till fullmäktigen skall beräknas. Att hans på uppdragets fullgörande nedlagda arbete skall skäligen ersättas, och att man därvid har att taga hänsyn till arbetets, på målets mer eller mindre invecklade eller rättsligt tvifvelaktiga beskaffenhet beroende, svårhetsgrad och till den tid, som fullmäktigen med hänsyn därtill användt, torde vara gifvet. Huruvida hänsyn bör tagas till tvisteföremålets värde, är ej klart. Att helt och hållet utesluta detta moment från beaktande, synes mig icke vara riktigt¹⁰¹, men å andra sidan bör det stå tillbaka för de förut framhållna synpunkterna. Enighet torde råda därom, att omfattningen af fullmäktigens arbete icke får bedömas efter antalet inställelser vid rätten.

b) *Tidsspillan*. Det har ofvan under a) varit tal om parts direkt för rättegången gjorda *utgifter* af beskaffenhet att kunna ersättas såsom rättegångskostnad. Nu skall undersökas, huruvida och hvad mån part kan få ersättning för hvad man kallar tidsspillan.

¹⁰¹ I 7 § af 1918 års förslag, som anger grunder för beräkning af fullmäktiges arvode, upptages jämväl tvisteföremålets värde såsom bestämninggrund.

Termen syftar i och för sig ej på annat, än att tid åtgått för visst sysslande (eller måhända förspillts i ren overksamhet). I förevarande sammanhang syftas därpå, att part användt tid för processen. Denna tidsanvändning kan ha tillskyndat parten ekonomisk förlust, men detta behöfver ej ha varit fallet. Det kan för parten ha rört sig om möda och besvär eller blott hvad man benämner omak utan att därmed följt någon ekonomisk uppoffring, eller det kan i själfva verket t. o. m. förhålla sig så, att ingen som helst ofördelaktig effekt uppkommit för parten.

Hvad först beträffar det fall, att parts sysslande med processen åsamkat honom ekonomisk förlust, så torde det vara otvifvelaktigt, att part har rätt till ersättning för mistad arbetsförtjänst eller för utgift till vikarie¹⁰² på den grund, att han inställt sig vid rätten. Rimligtvis bör man anse det samma, då grunden varit arbete af annat slag, som part nedlagt på processen. Någon saklig anledning att bedöma det ena annorlunda än det andra finnes säkerligen icke, och den omständigheten, att i sistnämnda fall bevissvårigheter oftare kunna möta än i det förstnämnda, utgör ej tillräckligt skäl för en olika pricipiell inställning. Tilläggas må, att den mening, som nu häfdats, icke framstår såsom ohållbar genom att sammanställas med hvad förut (sid. 1573) yttrats därom, att part icke torde få anses berättigad till ersättning för personligt *arbete*. Det ligger ej något orimligt i, att arbetet såsom sådant icke betalas men godtgörelse utgår för ekonomisk uppoffring af förut nämndt slag. Det må här uttryckligen framhållas, att till sagda ekonomiska uppoffring ej är räkna uteblifven vinst, beroende därpå, att part hindrats från att vidtaga åtgärd, hvaraf vinst förväntats, t. ex. hinder att företaga en affärsspekulation.

¹⁰² Fullständigare kan man säga, i stället för utgift till vikarie: utgift för anlåtande af ersättare för uppehållande af tjänst eller eljest för utförande af annat partens arbete.

Därest och i den mån part icke genom att disponera tid för processen tillskyndats ekonomisk uppoftning enligt hvad ofvan närmare bestämts, är part, enligt min åsikt, icke berättigad till ersättning under rubriken tidsspillan. Man skulle kunna uttrycka det så, att satsen »tid är pengar» icke här kan tillämpas. Om man ej antager detta, yppa sig spörsmål, som ej utan mycken godtycklighet låta sig besvaras. Hvilken ståndpunkt praxis intager, vågar jag ej bestämdt yttra mig om. Någon mera ingående klarläggning af hvad som inbegripes under tidsspillan i fall, då ersättning därför förekommer, torde öfver hufvud icke lämnas of domstolarna.,

c) Part, som ådömes ersättningsskyldighet, skall enligt 21: 3 p. 1 RB gälda sin vederdeloman det allt åter, som han *trängd* varit kosta å saken. Därmed är sagdt, att part skall ha ersättning för sådana kostnader, som varit nödiga för målets utförande eller, såsom det utförligare uttryckes i 7 § i 1918 års förslag, som varit nödiga för att på ett ändamålsenligt sätt förbereda rättegången och däri utföra hans talan. Man bör emellertid — och därom bör ej kunna råda någon meningsskiljaktighet — utvidga satsen så, att parten skall ha ersättning ej blott för sådana kostnader, som verkligen varit nödiga, utan äfven för sådana, som af honom med fog kunnat antagas ha varit nödiga¹⁰³. Om alltså en handling, då den företogs af parten, efter ett samvetsgrant och förståndigt bedömande (bonus-pater-familias-synpunkten) för honom tedde sig som nödvändig eller åtminstone i säkerhetens intresse påkallad, bör kostnaden för densamma ingå i den ersättning för rättegångskostnad, som tillerkännes parten.

Part skall ha *full* ersättning för ofvannämnda kostnader¹⁰⁴. Å andra sidan framgår af lagens bud, att part icke

¹⁰³ Se 7 § i 1918 års förslag och danska Retsplejeloven § 312 st. 3.

¹⁰⁴ Domstolarna, som särskildt i äldre tid ofta icke vederbörligen iakttagit denna grundsats, ha i KBr ²⁷/₅ 1801 anbefallts att icke fastställa vinnande parts ersättning till ringare belopp än hvad emot hans verkliga kostnad svarar.

är berättigad till ersättning för kostnad eller del af kostnad, som varit onödig. Delvis onödig har kostnad varit, som utgått med oskäligt belopp; part har m. a. o. för ändamål, mot hvilket ej är att erinra, användt större belopp än vederbort. Vanliga exempel på fall, i hvilka part nedlagt onödig kostnad på processen äro: att han för att styrka ett påstående inkallat ett större antal vittnen än som varit nödigt, eller utan tillräckliga skäl begagnat fullmäktig från fjärrare ort, då fullmäktig från närmare stått till buds, eller begagnat mer än en fullmäktig. Den pröfning, som domstolen i dessa och andra dylika fall har att anställa, måste enligt sakens natur vara af synnerligen diskretionär natur. Att närmare angifva synpunkter för sådan pröfning, torde ej vara erforderligt. Hvad beträffar en kostnads oskälighet i förut antydd mening, så må blott erinras om de ofvan berörda fall, då part medgifvit ersättning till vittne eller af parten utsedd sakkunnig med belopp, som öfverstiger hvad vittnet eller den sakkunnige lagligen kunnat göra anspråk på.

d) I anslutning till det närmast föregående må några anmärkningar angående *ersättningsskyldigheten enligt 29: 1 RB* finna plats.

Därvid må till en början erinras om följande, som förut framhållits. Under ersättning för rättegångskostnad, sådant begreppet blifvit bestämdt, ingår icke ersättning för tidspillan, d. v. s. för utgifter, som processen indirekt förorsakat, utan denna sistnämnda ersättning måste rubriceras såsom ersättning för skada. Den skada, som i 21 kap. RB ställes vid sidan af rättegångskostnad, inrymmer följaktligen dels tidsspillan dels processuell skada i trängre mening (se ofvan sid, 1504 f.) Om ersättning för annan skada är ej fråga i nämnda kapitel, och dylik ersättning utgår ej på grund, som där afses.

Part, som gjort sig skyldig till rättegångsmissbruk enligt 29: 1 RB, är pliktig ersätta sin vederpart ej blott rättegångskostnad och skada enligt 21 kap. utan jämväl skada, som icke

där åsyftas. Annorlunda kan man ej forstå stadgandet i 29: 1, att parten skall, förutom att dömas till böter, gälda rättegångskostnad, hinder och skada. Ifrågavarande skadeståndsskyldighet faller under allmänna privaträttsliga skadeståndsregler.

I ytterligare ett afseende är den part enligt 29: 1 åliggande ersättningskyldigheten anmärkningsvärd. Parten skall ersätta sin motpart för *allt* hvad han kostat å rättegången, alltså icke blott för nödiga kostnader. Dock må detta ej tagas alldeles efter bokstaften. Det ligger sålunda i sakens natur, att parten icke kan få ersättning för onödiga kostnader, som han gjort i afsikt att därmed betunga sin vederpart.

VI. *Den processuella behandlingen af frågan om rättegångskostnad.*

1) Af 21: 1 RB framgår, att part icke kan tillerkännas någon som helst ersättning för sina rättegångskostnader, med mindre han framställer yrkande därom. Denna grundsats har ej i lagrummet begränsats till första instans, men hvad beträffar högre rätt har genom K. F. den 20 December 1851 stadgats, att hofrätt eger att, om svaranden i väddad sak uteblifvit eller anförda besvär pröfvas utan att klagandens vederpart däröfver varder hörd, tillägga den sistnämnde såväl som den uteblifne svaranden ersättning för lösen af ett exemplar af hofrättens dom eller utslag, där hofrätten eljest så skäligt finner ¹⁰⁵. — Det fordras alltså (bort-

¹⁰⁵ Det har påståtts — se, bland andra, *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 372 — att på grund av den i civilprocessen rådande dispositionsprincipen yrkande af part måste uppställas såsom villkor för att ersättning skall kunna tillerkännas honom. Man utgår därvid från, att enligt nämnda princip part ej kan tilldömas något, som han ej framställt yrkande om. Hvad beträffar detta spörsmål, torde det vara uppenbart, att det icke föreligger ett offentligt intresse, som hjuder, att part äfven mot sin vilja tillägges rättegångskostnadsersättning. Endast part, som vill komma i åtnjutande af sådan ersättning, bör få den sig tilldömd. Men detta är ej detsamma som att ett uttryckligt yrkande från partens sida måste uppställas såsom villkor. Det är fullt naturligt att bygga på en presumtion, att part, som vill vinna i hufvudsaken och hvars pro-

sedt från undantagen enligt nyssnämnda förordning) yrkande, således äfven i fall, då fråga är om ersättning för kostnader, som förorsakats genom onödig eller genom illojal eller försumlig processföring. Jämväl ersättning enligt 29: 1 RB utdömes endast efter yrkande därom.

Part, som vill ha ersättning för sina kostnader i en viss instans, skall i samma instans framställa yrkande därom och kan ej uppskjuta detta till en högre instans. Att part emellertid kan i högre instans begära ersättning för kostnaderna därstädes, fastän han ej i lägre gjort anspråk på att få sina där hafda kostnader ersatta, ligger i öppen dag.

2) Ett yrkande, äfven ett sådant, som går ut på ersättning med ett visst totalbelopp, som ensamt angifves, är dock ej tillräckligt för att parten skall kunna få ersättning för alla sina kostnader. Därför kräfvdes, att han lämnar uppgift på kostnaderna resp. på skada, om processen påstås ha förorsakat sådan. I 21: 1 föreskrifves, att part skall lämna upp-

cessföring går ut på att ådagalägga, att hans talan bör bifallas, samtidigt vill (förutsatt naturligtvis att han ej ger annat till känna) ha ersättning för de kostnader, som denna hans processföring åsamkar honom. Denna presumtion är berättigad. oafsedt hvilken rättsgrund (från straffteorien bortse vi) man lägger till grund för ersättningsskyldigheten. Den är alltså ingalunda oförenlig med den till grund för vår lags stadganden liggande skuld- och skadeståndsteorien. Men alldeles särskildt harmonierar den med den uppfattning, som jag för min del sökt häfda såsom den riktiga, nämligen att ersättning för rättegångskostnad har sin grund däri, att part ej därförutan erhåller fullt rättsskydd. Det är från denna utgångspunkt utan vidare klart, att parts talan i hufvudsaken, som naturligen bör anses gå ut på vinnande af fullt rättsskydd, jämväl bör, om det ej i det särskilda fallet finnes grund för att antaga annat, tilläggas den innebörden, att däri inbegripes yrkande om ersättning för den ekonomiska uppoffring, som processföringen tillskyndat parten. Det är dock uppenbart, att domstolen, för såvidt parten ej lämnat uppgift på sina kostnader, ej kan taga hänsyn till andra utgifter än sådana, som domstolen själf utan ledning af sådan uppgift kan beräkna. Att frågan om nödvändigheten af uttryckligt ersättningsyrkande icke har någon afsevärd praktisk betydelse, inses lätt. Vissa utländska lagar, så t. ex. danska Retsplejeloven § 293, innehålla bestämmelse om, att sådant yrkande ej fordras.

gift på »hvar i den kostnad består» eller, såsom det för det fall, att parten »sin sak skriftligen framför», heter, att han skall lämna in en förteckning på sina kostnader. Uppgiften resp. förteckningen skall, såsom lagstadgandet ger vid handen, ha karaktären af en specifikation öfver kostnaderna. Underlåtenhet från partens sida att ställa sig föreskriften till efterrättelse har till påföljd, att parten icke kan af domstolen tilläggas ersättning för andra utgifter än vissa i lagrummet angifna, som domstolen kan utan hjälp af parten beräkna, nämligen utgifter för »stämning och vadepenningar, så ock domlösen»¹⁰⁶. I viss mån kan domstolspraxis anses ha afvikit från denna princip. Svaranden i revisionsmål har nämligen tillerkänts ersättning för kostnader, oaktadt förteckning ej afgifvits¹⁰⁷.

Spörsmålet, huruvida jämte ingifvande af kostnadsförteckning (resp. motsvarande muntlig uppgift) fordras ett formligt yrkande om ersättning för kostnaderna, bör tydligtvis besvaras nekande; ingifvande af förteckning innebär ett sådant yrkande. Svaret är efter min mening så självklart, att jag ej skulle berört spörsmålet, om icke annan åsikt uttalats inom litteraturen¹⁰⁸.

Närmare bestämmelser om tid för afgifvande af uppgift, hvari kostnaderna bestå, äro upptagna i 21: 1. Med förbi-

¹⁰⁶ Att märka är, hurusom dessa utgifter icke äro de enda som domstolen är i stånd till att på egen hand beräkna. I 1918 års förslag heter det fördenskull, att parts underlåtenhet att angifva, hvari hans kostnader bestå, ej utgör hinder för rätten att tillägga honom ersättning för »stämning, domslösen och vittneslöner».

¹⁰⁷ Se N. J. A. 1918 sid. 220 och 1921 sid. 169. Svaranden, som begärt ersättning för sina kostnader hos K. M. men icke förtecknat dem, har i de här refererade målen berättigats att hos K. B. lyfta det af motparten till säkerhet för eventuell kostnadsersättning till svaranden nedsatta beloppet 150 kr. I det senare af ifrågavarande rättsfall kom frågan särskildt tydligt fram därigenom, att N. Rev. hemställde, att enär svaranden icke förtecknat sina kostnader, hans yrkande om ersättning för desamma icke måtte bifallas.

¹⁰⁸ Af *Gemmel*, sid. 89—91.

gående af hvad därom i öfrigt säges, såsom varande utan betydelse, må blott framhållas bestämmelsen, att om uppgiften ej lämnas »innan saken till dom företages», parten ej har »vidare talan å den kostnad, som vid samma rätt gjord är»; om det undantag därifrån, som gjorts i lagrummet, är redan nämntt.

Beträffande ifrågavarande tidsfrist må skillnad göras emellan processen i underrätt och i högre instans. Det riktiga och normala är, att i underrätt kostnadsuppgiften lämnas innan domstolen avslutat handläggningen af målet och tillkännagifvit, att dom skall meddelas. Men äfven om uppgiften lämnas senare, dock innan målet afgjorts, torde den böra upptagas till pröfning.

I fråga om högre instans¹⁰⁹ må, hvad angår vade- och revisionsmålen, anmärkas, att yrkande om ersättning för rättegångskostnad skall göras i skrift, som tillhör den i lagen reglerade skriftväxlingen. Till kostnadsförteckning, som inges senare, må däremot otvifvelaktigt tagas hänsyn.

Öfver parts kostnadsförteckning bör motparten ha tillfälle att yttra sig. Ofta, ja säkerligen i de allra flesta fall förekommer emellertid ej någon förhandling därom emellan parterna. I underrätt aflämnar part, såsom naturligt är, kostnadsförteckning först då vid handläggningens avslutande målet öfverlämnas till pröfning, och motparten yttrar sig ej däröfver; detta sammanhänger med den pröfning, som, enligt hvad nedan sägs, domstolen egnar kostnadsfrågan. Skulle grundsatsen, att part bör ha tillfälle till yttrande strängt iakttagas, borde detta leda därtill, att om kostnadsförteckning ingåfves efter handläggningens avslutande, målet uppsköttes, men så förfares säkerligen icke i allmänhet; i förteckningens ingifvande ser domstolen icke en tillräcklig anledning att ex officio uppskjuta målet.

3) »Om rättegångskostnad dömes tillika med hufvudsaken», heter det i 24: 3 sista punkten RB. Stadgandet inne-

¹⁰⁹ Se närmare min bok om Rättsmedlen sid. 227 f. och 328.

bär, att domstolen skall i det utslag, hvarigenom den slutligen skiljer målet från sig, vare sig detta slutliga utslag innefattar pröfning af hufvudsaken eller ej, pröfva rättegångskostnadsfrågan ¹¹⁰. Pröfningen omfattar denna fråga i hela dess vidd. Det pröfvas alltså, icke blott huruvida ena parten skall utgifva kostnadsersättning till den andre (eventuellt till statsverket återgälda kostnad, som utgått af allmänna medel; så enligt 5 § st. 3 i lagen om bevisning genom sakkunnig), eller om kostnaderna skola kvittas emellan parterna, utan äfven i förra fallet, med hvilket belopp ersättning skall gäldas.

Spörsmålet, om ersättningsskyldighet eger rum, är gifvetvis undandraget parternas dispositionsrätt, men däremot gäller i fråga om bestämmande af ersättningsbeloppets storlek, att ett af part fordradt belopp, som medges af motparten, måste utdömas; att i sistnämnda afseende frånkänna parterna dispositionsrätt, är, såvidt jag kan finna, icke försvarligt, hvilken åsikt man nu än (frånsedt straffteorien) hyllar angående ersättningsskyldighetens rättsgrund. Om part gör anmärkning mot ett af motparten fordradt belopp, eger den senare söka förebringa bevisning till stöd för sitt ersättningsyrkande. Enligt vår rätt kan man nämligen ej göra gällande, att bevisning om rättegångskostnad ej må föras. Emellertid torde sådan särskild bevisning ytterst sällan förekomma. Den är i allmänhet så mycket mindre nödvändig, som domstolarna nöja sig med sannolika skäl för riktigheten af kostnadsuppgift ¹¹¹, och sådana skäl stå merendels till buds utan särskild bevisföring. För öfrigt må blott tilläggas, att underlåtenhet af part att yttra sig om ett ersättningskräf icke bör, såframt ej omständigheterna i det särskilda fallet föranleda

¹¹⁰ Särskilda spörsmål möta i afseende å objektiv kumulation af mål; se därom Bd I sid. 986—988.

¹¹¹ I 11 § sista st. af 1918 års förslag har upptagits bestämmelsen, att i fråga om kostnads tillvaro och belopp visad sannolikhet är tillfyllest för dess beaktande. — Såsom af uttalandet i texten framgår, tillämpas denna regel i stort sedt redan nu.

därtill, uppfattas såsom ett medgifvande utan fasthellre såsom ett uttryck för att pröfningen öfverlämnas till domstolen.

Såframt vid domstolens pröfning af rättegångskostnadsfrågan meningsskiljaktighet uppstår, möter spørsmålet, huruvida nämnda fråga må göras till föremål för särskild omröstning eller åtminstone vid beräkning af vota, som afse såväl hufvudsaken som kostnaden, behandlas såsom fullt skildt tema. Därom har jag redan tidigare uttalat mig (Bd II sid. 1210 f.). Här må blott göras ett förtydligande. Då det (sid. 1211 not 96) säges, att det saknar stöd i lagen att rösta särskildt angående rättegångskostnad, får detta icke förstås så, som om sådan särskild omröstning stode i strid med lagen. Så är ingalunda förhållandet. Frågan om rättegångskostnad kan visserligen sägas vara af accessorisk natur, men den är dock såtillvida själfständig, som anspråket på rättegångskostnad är ett utflöde af processen och icke ett bihang till hufvudssaken. Att jag uttalat mig emot såväl särskild omröstning som kostnadsfrågans behandling i röstberäkningsafseende såsom ett fullt fristående tema, beror på, att man eljest kan komma till otillfredsställande resultat beträffande hvad som är att hålla för domstolens beslut i kostnadsfrågan.

4) Om klagan hos högre rätt endast i fråga om rättegångskostnad har förut varit tal (ofvan sid. 1536). Dylig fullföljd må enligt 30: 12 RB ej ega rum från hofrätt till högsta instansen.

Beträffande pröfning i högre instans af rättegångskostnadsfråga må ock här erinras om den otvifvelaktigt gällande grundsats, som tillåter högre rätt att omedelbart, alltså utan återförvisning, döma öfver ett af lägre rätt förbigånget yrkande om rättegångskostnadersättning¹¹².

5) Från regeln, att om rättegångskostnad skall dömas tillika med hufvudsaken, göres undantag genom hvad i 21: 2 RB stadgas: »Är kostnad och skada sådan, att man den ge-

¹¹² Se därom min bok om Rättsmedlen sid. 278 f.

¹¹³ Se Rättsmedlen sid. 176.

nast ej veta, eller nämna kan, och förbehåller sig parten särskild rättegång därom; hafve där lof till». Tydligt är, att part, som vill i särskild rättegång föra talan om rättegångskostnad, skall i processen, hvartill kostnaden hänför sig, ha framställt anspråk på ersättning¹¹⁴; part kan nämligen icke rimligtvis förbehålla sig sådan särskild rättegång utan att på samma gång framställa eller förut ha framställt ersättningsanspråk. Och det tillhör domstolen att afgöra, huruvida parten öfver hufvud är ersättningsberättigad. Framhållas må ock, att den särskilda rättegången kan begränsas till att afse endast någon viss del af de kostnader, för hvilka ersättning ifrågakommer.

För särskild rättegång uppställer lagrummet dels ett rent formellt villkor, förbehåll om särskild rättegång, dels ett villkor af saklig innebörd, bestående däri, att kostnad och skada är sådan, att man den genast ej veta eller nämna kan. I afseende å det senare villkoret torde, om man vill göra allvar af detsamma, böra anses gälla, att dess förefintlighet skall pröfvas af domstol; eljest vore ju regeln i 24: 3, att det på en gång skall dömas om hufvudsaken och om rättegångskostnad, utan verklig betydelse. Härvid möter spørsmålet, när denna pröfning skall anställas. Skall domstolen i den process, hvori förbehållet gjorts, företaga pröfningen, eller skall pröfningen företagas först i den särskilda rättegången? Hyllar man den förra meningen, synes däraf böra följa, att domstolen skall i sitt slutliga utslag meddela tillstånd till särskild rättegång. Lagen lämnar ej, såvidt jag kan finna, något besked angående förevarande spørsmål. I praxis lär man näppeligen anställa någon sådan pröfning, som här ifrågasatts, utan nöjer sig med, att förbehåll om särskild rättegång gjorts¹¹⁵.

Till sist må blott anmärkas, att för rätten att särskildt

¹¹⁴ Se ett rättsfall i Sv. Juristtidn. 1927, ref. under 19. Uppenbart torde vara, att hofrättens beslut var riktigt.

¹¹⁵ Jfr Bd II sid. 1399 ff. not 17.

processa om skadestånd enligt 29: 1 (annat än processuellt skadestånd) ej torde fordras förbehåll.

VII. Utländsk man är, enligt hvad närmare föreskrives i lag den 19 November 1886, skyldig att i rättegång vid svensk domstol mot svensk man ställa borgen för kostnad och skada. Några få anmärkningar angående spörsmål, till hvilka denna lag ger upphof, må här inflyta ¹¹⁶.

Det är först och främst klart, att uttrycken utländsk man och svensk man i 1 § af lagen icke få tolkas så inskränkt, som om därmed åsyftades endast fysiska personer. Jämväl juridiska personer falla under lagens bestämmelser ¹¹⁷.

I 1886 års lag har det endast ålagts utländsk man, som är *kärande*, att ställa säkerhet för kostnad och skada. Man kan icke underlåta att fråga sig, huruvida icke samma skyldighet åligger utländsk man, som är *biintervenient* på kärandens sida. I betraktande kommer nämligen, att äfven biintervenient kan åläggas ansvar för rättegångskostnad och skada, så ock att det ej mindre i nämnda Haagkonventioner än äfven i den i nära samband med 1886 års lag stående

¹¹⁶ Se om denna lag Bd I sid. 1189.

¹¹⁷ Jfr 10:1 st. 2 RB och hvad vid utläggningen däraf sagts i afseende å bestämmelsen om utländsk man. Det torde icke kunna råda tvifvel om, att uttrycket svensk man i 1 § af 1886 års lag bör anses inrymma äfven juridiska personer, såväl offentliga som privata. Huruvida uttrycket utländsk man bör tilläggas enahanda vidsträckta innebörd, kan åtminstone såtillvida icke vara föremål för tvifvel, som det icke torde finnas något rimligt skäl för att utesluta utländska bolag, föreningar och andra privata rättsobjekt. Beträffande utländska offentliga juridiska personer må svaret kunna synas mera tvifvelaktigt. Man kan ju frestas till att lägga vikt på, att det i K. K. ¹⁸/₄ 1935 är fråga om befrielse för vissa främmande *undersåtar* från säkerhets ställande, samt att i de Haagkonventioner, som ligga till grund för kungörelsen, nämligen 1896 och 1905 års konventioner angående vissa till civilprocessen hörande ämnen af internationell natur (i de delar af dessa konventioner, som handla om caution judicatum solvi, eller parts skyldighet att ställa säkerhet), är fråga om befrielse för *undersåte* i en af de fördragsslutande staterna att ställa säkerhet. Så mycket torde i hvarje fall få antagas: främmande stat är icke hit hänförlig.

lagen den 6 Mars 1899 om verkställighet i visst fall af utländsk domstols beslut ¹¹⁸, är fråga ej blott om kärande utan äfven om »mellankommande part». För min del tvekar jag ej att besvara den föreliggande frågan jakande.

Den säkerhet, som det enligt 1886 års lag åligger utländsk man att ställa, afser kostnad och skada, som denne kan kännas skyldig att gälda svaranden. Att orden kostnad och skada här ha samma betydelse som i 21 kap. RB, alltså afse rättegångskostnad och processuell skada, torde kunna tagas för gifvet. I sammanhang härmed må följande omständighet uppmärksammas. Enligt K. K. ^{18/4} 1935 skall hvad i 1886 års lag finnes stadgadt angående skyldighet att ställa säkerhet för kostnad och skada ej ega tillämpning å part, som är undersåte i någon af vissa uppräknade stater ¹¹⁹. Befrielsen anges omfatta ställande af säkerhet för ej blott kostnad utan äfven skada. Emellertid är i 1899 års lag om verkställighet af utländsk domstols beslut endast tal om verkställighet af beslut af angående »rättegångskostnad». Man synes mig icke häraf böra mot hvad kungörelsen uttryckligen förklarar draga den slutsatsen, att befrielsen icke gäller ställande af säkerhet för skada.

§ 115.

Om fri rättegång.

a) Institutet fri rättegång kan sägas i sista hand ha sin grund i principen om allas likhet inför lagen. Dess syfte är nämligen att göra det möjligt för obemedlade eller mindre bemedlade personer att genom process häfda sin rätt eller att sätta dem i stånd därtill, utan att de därigenom bringas i oskäligt ekonomiskt trångmål. Därvid har man ej i vår

¹¹⁸ Se angående denna lag Bd I § 9 och Bd II sid. 1488.

¹¹⁹ Se ock K. K. ^{14/6} 1928 ang. befrielse i visst fall för främmande undersåte från skyldighet att i rättegång ställa borgen för kostnad och skada.

rätt gått så långt som till att bereda dem en i allo fri process. De förmåner, som komma dem till del, bestå däri, att de slippa betala rättegångsavgifter, och att deras hufvudsakliga öfriga rättegångsutgifter bestridas af statsmedel.

Parts eventuella skyldighet att ersätta vederparts rättegångskostnad och skada lider ej något som helst intrång genom principen om fri rättegång. De därom gällande reglerna tillämpas fasthellre utan inskränkning däraf, att part fått fri rättegång sig beviljad¹. Parten går alltså ej på förevarande grund fri från ersättningsskyldighet, och dess omfattning är däraf fullständigt oberoende.

Ifrågavarande institut har först genom lag den 19 Juni 1919 upptagits i svensk rätt. Genom några senare lagar har denna lag i vissa delar ändrats eller erhållit tillägg; i synnerhet kommer i betraktande lag den 14 Juni 1929². Redan i äldre rätt hade man emellertid ej kunnat helt och hållet undgå att taga hänsyn till parts fattigdom. Så hade skett i 1734 års lags RB genom vissa stadganden angående fullföljd till högre instans (i 26 och 30 kap.) och genom (den genom 1919 års lag upphäfd) bestämmelsen i 15:9 angående skyldighet för den, som fått af rätten lof att rättegångssaker drifva, att utan betalning hjälpa de fattiga för rätta, när domaren det pålade — en bestämmelse, som dock långt innan den upphäfdes förlorat all praktisk betydelse. Ännu gällande, före 1919 års lag tillkomna stadganden äro de i 14 § i F. ⁷/₁₂ 1883 ang. expeditionslösen och 7 § i F. ¹⁰/₁₁ 1914 ang. stämpel-

¹ En modifikation häri kan i viss mån sägas vara gjord genom bestämmelsen i 8 § st. 2 af lagen om fri rättegång; se nedan sid. 1611 f.

² Förarbetena till lagstiftningen i förevarande ämne förefinnas i Betänkande med förslag till lag om fri rättegång, afgifvet 1917 af utsedda sakkunniga (tryckt Stockholm 1918) samt i K. propositionerna N:o 118 till 1919 års riksdag och N:o 191 till 1929 års riksdag jämte hvad i öfrigt vid dessa riksdagar i ämnet förekommit. Kortfattade redogörelser för innehållet i 1919 och 1929 års lagar äro lämnade i Sv. Juristtidning, beträffande den förra lagen i årg. 1920 sid. 149—157 af *Arnold Lindman* och beträffande den senare i årg. 1929 sid. 451—454 af *S. Matz*. Se ock i ämnet *Wildte*, anf. arb. sid. 143 ff.

afgiften gifna, genom hvilka det medgifvits medellösa personer att utan lösen undfå expedition och att åtnjuta befrielse från stämpelafgift. Ytterligare må blott erinras om de i gällande RB förefintliga stadgandena i 26: 1 st. 2 om frihet för fattig part från erläggande af vadepening och i 30 kap. om fattig parts fullföljd af talan till Konungen utan nedsättning af fullföljdsafgift och belopp till säkerhet för kostnadsersättning.

Det torde kunna påstås, att en lagstiftning, som befriar fattig part från de ekonomiska uppoffringar, som äro förbundna med processande, är till själfva sin natur sådan, att den lätteligen kan missbrukas och sålunda medföra betydande kostnader för det allmänna. Den erfarenhet af 1919 års lag, som förvärfvades innan ännu lång tid efter dess ikraftträdande förflutit, bekräftar till fullo detta påstående. Det visade sig snart nödvändigt att i olika afseenden (i synnerhet med hänsyn till rätten att erhålla kostnadsfritt rättegångsbiträde) skärpa villkoren för erhållande af fri rättegång, och så skedde genom 1929 års lag. Möjligheterna att missbruka lagen äro dock ingalunda härmed i allo aflägsnade, och öfver hufvud kan syftet att ernå fullt betryggande garantier mot missbruk icke vinnas genom några regler af praktiskt värde. Att man ej med fog kan åberopa detta såsom afgörande argument mot ifrågavarande lagstiftning, torde vara obestridligt. Under nutida sociala förhållanden ingår den som ett nödvändigt led i den allmänna processlagstiftningen.

Min afsikt med utläggningen i det följande är icke att i alla detaljer kommentera lagen eller ens återgifva dess innehåll eller att kritiskt från de lege-ferenda-synpunkter granska dess olika bestämmelser. Framställningen har begränsats till att afse lagens hufvudinnehåll och det mera principiellt betydelsefulla³.

³ Framställningen återger hufvudsakligen mina under år 1920 hållna föreläsningar i ämnet.

b) Redan den omständigheten, att 1919 års lag anger sig handla om fri *rättegång*, antyder, i hvilken omfattning lagen har tillämpning. Det är fråga om rättegångsmål och icke om ärenden af exekutionsrättslig natur eller som höra till *jurisdictio voluntaria*. De stadganden angående fri verkställighet af dom eller utslag, som upptagits i 12 §, falla sålunda utom det genom lagens rubrik angifna området. För att närmare bestämma lagens räckvidd har man i första rummet att hålla sig till den i 1 § st. 1 gjorda uppräknningen af de myndigheter, hos hvilka fri rättegång kan beviljas. I detta arbete saknas dock anledning till att i anslutning till nämnda lagrum fastslå annat eller mera, än att fri rättegång kan vid allmän underrätt beviljas i alla mål, som höra till den ordinära civilprocessen. Beviljandet afser i hvarje särskildt fall endast visst mål, nämligen det mål, i hvilket eller — för att vara fullständig — i afseende å hvilket beslutet meddelas. Tilläggas må blott följande. Jämväl i brottmål kan fri rättegång erhållas, därvid dock genom 1 § st. 3 gjorts den inskränkningen, att om brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas af allmän åklagare, fri rättegång ej må beviljas målsegande i annat fall, än att åklagaren anhängiggjort talan i målet. Här möter frågan, huruvida inskränkningen afser äfven det fall, att målsegande endast för talan om civil påföljd af brottet. Affattningen berättigar i och för sig icke till att undantaga dessa fall⁴, men det är, enligt min mening näppe- ligen sakligt tillfredsställande att medtaga dem.

Fri rättegång kan beviljas jämväl i hofrätt och hos Konungen (10 och 11 §§), och i afseende därå kräver frågan, huruvida lagens tillämpningsområde är begränsadt till rättegångsmål eller äfven ärenden höra hit, särskild uppmärksamhet. Hvad som nödvändiggör framställandet af detta spörsmål är affattningen af p. 2 i 10 § st. 1 samt den i anslut-

⁴ Jfr motiveringen sid. 19 i Propos. år 1919 N:o 118.

ning därtill gifna motiveringen (i 1917 års betänkande sid. 79). I nyssnämnda stadgande säges följande: »Part ege ock eljest i hofrätten komma i åtnjutande af fri rättegång» etc. Med hänsyn till denna passus uttalas i motiveringen, att fri rättegång kan i hofrätt, utan motsvarighet därtill i underrätt, beviljas i »såsom besvärsmål inkommande ärenden, hörande till *jurisdictio voluntaria*». Med stöd häraf torde den allmänna uppfattningen vara den, att i högre instans fri rättegång kan i den omfattning, som yttrandet i motiverna anger, förekomma i ärenden. För min del förmenar jag, att om detta yttrande ej fällts, det näppeligen kunnat ifrågasättas att i högre instans utsträcka beviljandet af fri rättegång till ärenden. Det naturliga sättet att tolka 10 § st. 1 synes vara detta: i de till hofrätt fullföljda rättegångsmål, i hvilka part åtnjutit fri rättegång i underrätt, skall parten jämväl i hofrätten tillgodonjuta därtill hörande (i lagrummet närmare bestämda) förmåner, men hofrätt eger att i rättegångsmål bevilja fri rättegång jämväl i fall, då part ej i sådant mål redan i underrätten varit i åtnjutande däraf.

c) Endast fysiska personer (alltså icke juridiska) kunna erhålla fri rättegång. Det framgår till fullo af lagens innehåll (särskildt 1 § st. 1), och är i förarbetena till lagen föremål för utredning (1917 års betänkande sid. 45 f.). Likaledes är uppenbart, att förmånerna upphöra vid parts död och således icke öfvergå på hans universalsuccessorer.

På partsställningen kommer det ej an; emellan kärke och svarande gör lagen ej någon skillnad.

Hvad beträffar frågan om undersåtes i främmande stat ställning i förevarande afseende, är blott att hänvisa till 16 § i lagen, där det stadgas, att Konungen eger under förutsättning af ömsesidighet förordna, att sådan undersåte skall vara likställd med svensk medborgare. Genom K. K. ^{18/4} 1935 har dylik likställighet beredts undersåtar i vissa främmande stater ⁵.

⁵ Kan fri rättegång beviljas annan än part? Ingen annan kan här-

d) Beträffande de af lagen uppställda villkoren för fri rättegång komma två moment i betraktande: dels partens förmögenhetsomständigheter eller, som det sägs i lagens förarbeten, fattigdomsgraden, dels beskaffenheten af partens talan.

1) *Fattigdomsgraden*. I 1 § st. 1 har ifrågavarande villkor angifvits så, att fri rättegång må af underrätt beviljas »den, som icke eger tillgång till gäldande af de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgifvande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande af honom åliggande underhållsskyldighet». Härunder inrymmas två fall: dels brist på tillgång till gäldande af de med rättegången i underrätten förenade kostnader, dels en förmögenhetsställning, som är sådan, att parten efter kostnadernas utgifvande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för etc. Underrätten måste följaktligen företaga en beräkning af det belopp, hvartill rättegångskostnaderna i *underrätten* — till eventuella rättegångskostnader i högre instans skall således ej tagas hänsyn — kunna antagas komma att uppgå, och därvid är att märka, hurusom det kommer an på partens förmåga att bestrida hela kostnadsbeloppet, ej blott någon del däraf.

Man finner sålunda af lagen, att det öfverlämnats till domstolarnas fria pröfning att afgöra, om ifrågavarande villkor är för handen. Fattigdomsgraden har bestämts efter den s. k. relativitetsprincipen⁶, hvilket, enligt hvad lagen innebär, närmare kan utföras så, att domstolarna skola ställa partens inkomst- och förmögenhetsförhållanden i relation till de sannolika rättegångskostnaderna jämte partens utgifter för eget uppehälle äfvensom för fullgörande af honom åliggande underhållningsskyldighet. Pröfningen bör, enligt vid tänkas ifrågakomma än biintervenient. Det saknas ej skäl för att anse ifrågavarande förmån böra kunna komma äfven honom till del, men lagen ger ej något stöd för en sådan utvidgning. Så vidt jag funnit, innehålla förarbetena ej något härom.

⁶ Se utredningen i 1917 års betänkande sid. 46 ff.

hvad lagens förarbeten i stort sedt torde gifva vid handen, ej vara alltför sträng. Uttrycket »nödiga medel» bör ej tolkas som om det vore liktydigt med nödortfigt uppehälle, hvilket uttryck förekommer i 30: 22 RB; en viss skälighetspröfning må anses vara domstolen ålagd⁷.

2) I afseende å beskaffenheten af partens talan såsom villkor för fri rättegång kommer följande i betraktande. I 1917 års betänkande uteslöts från erhållande af fri rättegång part, »hvilkens talan finnes vara uppenbart ogrundad». Motiveringen (sid. 48 ff. i betänkandet), som i och för sig torde få anses vara obestridligt riktig, gick ut på, att staten genom att medge fri rättegång utan att därtill knyta förevarande villkor skulle ge till spillo den hämsko på möjligen förefintlig processlystnad, som ligger däri, att parten själf måste bestrida sina rättegångsutgifter. Kontroll till förekommande af, att fri rättegång komme den till del, som för en uppenbart ogrundad talan, påkallades af hänsyn dels till statskassan, som borde skyddas mot obehöriga kostnader, dels till motparten dels ock till den obemedlade parten själf, som ej genom att få fri rättegång borde utsättas för frestelsen att inlåta sig på en rättegång, den där ej kunde annat än ådraga honom ersättningsskyldighet gentemot motparten. Redan i det på grundvalen af sakkunnigbetänkandet inom justitiedepartementet utarbetade förslag, som remitterades till Lagrådet, ströks emellertid ifrågavarande villkor, detta på skäl af hufvudsakligen praktisk innebörd, af hvilka de viktigaste voro, att den ifrågasatta pröfningen af talans beskaffenhet nödvändigt måste blifva summarisk och i viss mån otillförlitlig samt vore egnad att rubba förtroendet till domarens opartiskhet i mål, där sådan pröfning egt rum⁸.

Det kan dock näppeligen af hvad sålunda under lagstift-

⁷ Lagutskottet vid 1920 års riksdag har i anledning af en motion uttalat, att lagen i förevarande stycke ej bör tolkas för snävt.

⁸ Se statsrådsprot. ²²/s 1918 i Propos. N:o 118 (sid. 20 f.) till 1919 års riksdag.

ningsarbetets gång förekommit anses alldeles uteslutet, att det vid pröfningen af ansökan om fri rättegång tages hänsyn till talans beskaffenhet, och att ansökningen afslås om talan är uppenbart obefogad. Att i fall, då hvarje tvifvel i sådant hänseende måste anses uteslutet, bevilja fri rättegång, vore allt utom rimligt. Lagens affattning lägger ej hinder i vägen; det heter ju nämligen i 1 § st. 1, att fri rättegång »må» beviljas⁹.

I 1 § st. 2 stadgas om ett villkor för fri rättegång, som ej kan sägas afse talans beskaffenhet, men hvilket dock i detta sammanhang bör granskas. Enligt det nu åsyftade, genom 1929 års lag tillkomna villkoret må fri rättegång ej beviljas part, »där det måste anses vara af synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner pröfning». Efter hvad motiveringen ger vid handen (propos. N:o 191, sid. 22, till 1929 års riksdag) afses ej därmed att göra någon rubbning i den genom 1919 års lag intagna ståndpunkten att utesluta pröfning af talans beskaffenhet och utsikt att vinna bifall, utan meningen är, att fri pröfning ej må ega rum då partens intresse att få sin sak pröfvad måste objektivt sedt betecknas såsom synnerligen ringa; såsom exempel därpå nämndes, att kraf riktats mot någon, som ostridigt saknar utmättningsbara tillgångar, eller de fall, då part af uppenbar lust att trakassera drifves att processa. Själfklart är — hvilket också framhålles i motiveringen — att ifrågavarande villkor närmast har afseende å kârände- eller målsegandetalan, eftersom i afseende å en svarande frågan, huruvida han har ett synnerligen ringa intresse af att hans talan vinner pröfning, svårigen kan uppstå.

⁹ Om denna uppfattning är jag måhända ganska ensam. I den i Sv. Juristtidn. 1920 intagna redogörelsen för lagens innehåll säges det, sid. 151, att vid pröfningen af ansökan om fri rättegång »saknar myndighet befogenhet att ingå i bedömande af frågan, huruvida den ifrågavarande talan är rättsligen grundad eller ej», och detta på förarbetena till lagen stödda uttalande återgifver säkerligen en allmän mening, som ej är böjd för att göra något undantag.

Hvad i slutet af 1 § st. 2 föreskrifves behöfver jag ej uppehålla mig vid.

e) Part, som beviljats fri rättegång i underrätt, njuter förmånen till godo ej blott i underrätten utan jämväl i högre instans, förutsatt att ej förmånen förklaras skola upphöra; 10 och 11 §§. Fri rättegång, som beviljats af hofrätt, tillgodonjutes af parten jämväl i högsta instansen, under nyssnämnda förutsättning; se 11 §.

Såsom redan förut antydts, betyder beviljandet af fri rättegång icke, att samtliga processkostnader bestridas af allmänna medel. De förmåner, som innefattas däri, uppräknas i 2 §, och andra förmåner äro ej medgifna. Den trängre omfattning, som fri rättegång eger i hofrätt och hos Konungen (10 § st. 1 och 11 §), omnämnes särskildt nedan.

Fri rättegång innebär, att part befrias från erläggande af stämpelafgift, hvarjämte af allmänna medel skola gäldas dels expeditionslösen, dels kostnad för delgifning af stämning och sådant rättens beslut, af hvilket motparten skall erhålla del, samt för inkallelse af och ersättning till vissa vittnen, dels ersättning till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar förskjuten kostnad, dels ock ersättning åt vissa sakkunnige. Enligt bestämmelser i 2 § st. 2 och 5 § kan ock i fri rättegång inbegripas förmånen af kostnadsfritt rättegångsbiträde vid underrätt¹⁰.

Man finner af denna uppräkning, att hvarken parts inställelsekostnad — ej ens i det fall, att det ålagts honom personlig inställelse — eller parts kostnad för anskaffande af utredning och bevisning (utöfver hvad som framgår af stadgandena angående ersättning till vittnen och sakkunnige) ersättes af allmänna medel.

De förmåner, som genom fri rättegång beredas part, afse befrielse från kostnader, som vid tiden för ansökningen

¹⁰ Den i sista stycket af 2 § upptagna bestämmelsen om ersättning af allmänna medel åt läkare för blodundersökning må ock påpekas.

ännu icke blifvit bestridda; retroaktiv verkan å tidigare kostnader har beslutet icke ¹¹.

I fråga om vissa af de i fri rättegång inbegripna förmånerna är utläggning påkallad.

1) Delgifning af stämning eller annat rättens beslut kan parten själf låta ombesörja och är i sådant fall berättigad till ersättning för sin kostnad enligt hvad i F. ^{19/12} 1919 om hvad iakttagas skall vid tillämpning af lagen om fri rättegång § 6 sista st. är föreskrifvet. Parten kan ock enligt 6 § i nyssnämnda lag för erhållande af sådan delgifning hänvända sig till rätten eller dess ordförande, som har att föranstalta därom och för sådant ändamål förfara enligt § 6 st. 1 i 1919 års F. Den utvägen står dessutom parten till buds att påfordra delgifningens ombesörjande af myndighet eller tjänsteman, som nämnes i sistnämnda § st. 2. Angående ifrågavarande delgifning äro för öfrigt några bestämmelser meddelade i sistberörda § st. 3 och 4.

2) Af allmänna medel skall enligt 2 § st. 1 af lagen om fri rättegång gäldas kostnaden för inkallelse af och ersättning till »sådana af parten åberopade vittnen, hvilkas hörande rätten pröfvar för målets utredning erforderligt».

Innebörden af de citerade orden är icke i allo fullt klar. Motiveringen för det i 1917 års betänkande upptagna stadgandet, som har enahanda lydelse ¹², synes ge vid handen, att villkor för vittnesersättning af allmänna medel (kostnaden för vittnes inkallande och inställelse) afsågs skola vara, att rätten, innan vittnet inkallades för att aflägga vittnesmål,

¹¹ Att här framhålla tiden för ansökningen synes principiellt mera berättigadt än att fästa sig vid tiden för beviljandet. Det senare är dock måhända det vanliga; se redogörelsen för lagen i Sv. Juristtidn. 1920 sid. 151, där det säges, att endast sådana rättegångskostnader, som uppkomma efter det fri rättegång beviljats, betalas af statsverket. Jfr emellertid rättsfall N:o 8 i Sv. Juristidn. för 1928.

¹² Se 2 § st. 1 i förslaget till lag om fri rättegång. Blott däri afvika ifrågavarande i lagen upptagna ord från de motsvarande i förslaget, att det i det senare säges »hvilkas hörande pröfvas» och icke, såsom i lagen, »hvilkas hörande rätten pröfvar».

pröfvat hörandet erforderligt¹³. Det torde ock vara uppenbart, att då vittnesförhör eger rum efter sådan förpröfning, vittnesersättning alltid skall utgå af allmänna medel, således äfven i fall, då hörandet visar sig ha varit onödigt; ja t. o. m. i det fall, att förhör icke kommer till stånd med vittnet, gäller detsamma. Att rätten icke bör enligt 6 § i lagen föranstalta om inkallelse utan att förut ha pröfvat vittnets hörande erforderligt, är tydligt.

Spörsmål, som må kunna synas tvifvelaktiga, möta, då vittne enligt 6 § i lagen inkallats genom föranstaltande af rättens ordförande. Antager man, att rättens ordförande bör, då part hos honom begär att han skall föranstalta om vittnes inkallande, verkställa pröfning af, huruvida vittnets hörande är erforderligt, och endast om så befinnes vara fallet villfara partens begäran, så är det tydligt, att förhållandet är i allo likställdt med det fall, att vittne inställer sig vid rätten efter förpröfning af denna om vitnesmålets erforderlighet¹⁴. Om man åter håller före — hvilket jag för min del gör — att sådan pröfning icke tillkommer rättens ordförande, torde 6 § i lagen böra tolkas så, att han icke bör föranstalta om inkallelse af vittne under annan förutsättning, än att rätten förut pröfvat vittnets hörande erforderligt och gifvit tillstånd därtill; jfr § 6 i 1919 års F. om lagens tillämpning. Denna tolkning står bäst i öfverensstämmelse med 6 § i lagen, jfrd med de ord i 2 § st. 1 ibm, som här komma i betraktande.

Emellertid berättigar icke den affattning, ifrågavarande stadgande i 2 § st. erhållit, till att anse kostnaden för in-

¹³ I motiveringen likställdes ifrågavarande pröfning med den förpröfning, som anställes enligt 1 § i 1899 års lag om vittnesförhör vid utländsk domstol eller enligt 14:3 RB då rätten har att pröfva, huruvida vid parts begäran om uppskof för att skaffa flera bevis det finnes skäl till uppskofvet, eller slutligen då öfverrätt medger vittnesförhör.

¹⁴ I denna riktning går en inom Lagrådet framställd anmärkning vid 2 § i det dit remitterade förslaget till lag om fri rättegång; se sid. 35 f. i propos. år 1919 n:o 118.

kallelse af och ersättning till vittne böra endast under den förutsättning utgå af allmänna medel, att rätten efter sådan förpröfning, som förut angifvits, funnit vittnets hörande erforderligt. Jämväl i fall, då part själf, utan att dylik förpröfning egt rum, inkallat vittne och begär dess hörande, kan nämnda kostnad bestridas af allmänna medel. Därför kräfvcs enligt lagens ofvan anförda bud, att rätten pröfvar vittnets hörande erforderligt. I afseende härå möta nu två alternativ: skall rätten, innan hörandet medgifves, pröfva — med ledning af partens uppgifter och möjligen något uttalande från vittnets sida — huruvida hörandet kan antagas få någon betydelse i målet, och skall, därest hörandet med stöd af denna pröfning medgifvits, kostnaden städse bestridas af allmänna medel, eller skall pröfningen af vittnesmålets erforderlighet ske först efter det vittnet hörts och grundas på hvad vittnet därvid berättat¹⁵. Det förra alternativet har i högre grad än det senare lagens affattning för sig, och det vill ock förefalla mig, som om det bättre öfverensstämde därmed, att ersättning af allmänna medel städse skall utgå, då vittne inkallats efter förpröfning af rätten. Den pröfning, som enligt nu ifrågavarande alternativ anställles, behöver ej och bör ej vara mindre grundlig än nämnda förpröfning.

3) Fri rättegång inbegriper ej utan vidare förmånen att på det allmännas bekostnad erhålla biträde i rättegången. Därför fordras särskildt beslut. Endast underrätt resp. rättens ordförande kan meddela beslut därom, och dess förordnande af biträde kan endast afse rättegången i underrätten. Vidkommande hofrätt gäller blott den i 10 § st. 2 upptagna särskilda bestämmelsen, och denna har motsvarande tillämpning i afseende å högsta instansen.

¹⁵ Det förra alternativet öfverensstämmer med den uppfattning, som uttalats i det i nästföregående not anmärkta yttrandet inom Lagrådet, det senare med den redogörelse för lagens innehåll i förevarande afseende, som lämnats i Sv. Juristtidn. för 1920 sid. 153 f. — Den praktiska betydelsen af frågan om valet emellan det ena och andra alternativet är icke mycket stor.

I 5 § äro stadgandena angående förordnande af rättegångsbiträde för part, som åtnjuter fri rättegång, inrymda. Det framgår ej av dessa stadganden, att sådant förordnande nödvändigt förutsätter ansökan af part, men att sådan ansökan kan göras och regelmässigt förekommer, ligger i sakens natur; jfr för öfrigt 9 § i lagen samt 16: 10 st. 2 RB. Af förarbetena till lagen finner man (se sålunda i första hand 1917 års betänkande sid. 55), att parten tänkts skola i regel själf utföra sin talan, och att man velat genom lagens affattning i denna del utmärka, att rättegångsbiträde endast undantagsvis bör förordnas. Men hvad man tänkt sig som undantag blef snart en regel med endast få undantag, och det blef därför, särskildt med hänsyn till kostnaderna för statsverket, nödigt att söka skärpa betingelserna för erhållande af kostnadsfritt biträde. I sådant syfte tillkommo genom 1929 års lag nu gällande bestämmelser i ämnet.

På följande sätt anges i 5 § st. 1 lagens villkor för förordnande af rättegångsbiträde: »Finnes part, som beviljats fri rättegång, icke kunna själf eller genom någon, som i tjänsteställning eller eljest lämnar honom bistånd, behörigen tillvarataga sina intressen vid talans anhängiggörande eller utförande, må lämplig person förordnas att därvid biträda honom». Förordnandet skall sålunda grundas på en pröfning af, huruvida parten är i behof af biträde för att kunna behörigen tillvarataga sina intressen i afseende å rättegången. Därvid skall hänsyn tagas icke blott till partens personliga förmåga i sådant hänseende utan jämväl till det bistånd, som må kunna stå honom till buds; i förarbetena nämnes såsom exempel på någon, som i tjänsteställning lämnar parten bistånd, barnavårdsman enligt lagen ¹⁴/₆ 1917 om barn utom äktenskap, hvarjämte hänvisas till det bistånd målsägande må kunna erhålla af allmän åklagare i mål, där denne å tjänstens vägnar för talan. Parts behof af biträde kan bero på olika omständigheter. Ej blott oförmåga, juridiskt sedt, att drifva processen kan härvid komma i betraktande,

utan jämväl det förhållandet, att parten bor fjärran från den ort, där målet handlägges, eller eljest är rent fysiskt hindrad från att själf utföra sin talan. Hvad beträffar antydda juridiska oförmåga må för öfrigt anmärkas, att bristande rättskunskap ej i och för sig utgör en tillräcklig grund för förordnande af rättegångsbiträde. Genom sin processledning kan rätten måhända, utan att öfverskrida de gränser, som öfver hufvud äro dragna för dess uppgift i sådant hänseende, lämna parten erforderligt bistånd¹⁶. Erinras må i detta sammanhang, att rätten i vissa till den extraordinära civilprocessen hörande mål är skyldig att sörja för fullständig utredning.

Innehållet i 5 § st. 1 och 2 utvisar, att lagen skiljer emellan biträde vid talans anhängiggörande och vid dess utförande. Om part begär biträde redan före målets anhängiggörande (ansökan därom göres ofta samtidigt med uttagande af stämning), skall förordnande af biträde, där ej omständigheterna annat påkalla¹⁷, begränsas till att afse allenast anhängiggörandet. Med förordnande att biträda med talans utförande skall, frånsedt antydda särskilda omständigheter, anstå till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit behof af biträde föreligga.

Om kvalifikationer för erhållande af förordnande såsom rättegångsbiträde talas i 5 § st. 3. Stadgandena innehålla följande. Till biträde bör, om målets beskaffenhet det fordrar, förordnas någon, som aflagt för utöfvande af do-

¹⁶ Meningen är ej, att rätten skall lämna fattiga parter en ledning med hänsyn till deras talans behöriga utförande, som går utöfver den processledning, som i allmänhet åligger rätten. I 1916 års utkast till lag om kostnadsfri rättegång förekom en bestämmelse, som lätteligen kunnat misstolkas härutinnan, och som därför uteslutits; se motiverna i 1917 års betänkande sid. 55 f.

¹⁷ Såsom exempel på sådana särskilda omständigheter har nämnts, att behof af att utverka provisoriska beslut föreligger. Det är dock ej uteslutet att äfven eljest låta förordnandet omfatta såväl målets anhängiggörande som talans utförande; det kan från början vara alldeles otvifvelaktigt, att parten är i behof af biträde i båda afseendena.

mareämbete föreskrifna kunskapsprof; eljest kan äfven annan förordnas. Företrädesvis böra de anlitas, som vid rätten yrkesmässigt utöfva advokatverksamhet och ej äro aflägsset boende. Har parten till biträde föreslagit någon sådan person, bör afvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro¹⁸.

Vidkommande rättegångsbiträdes ställning och förhållande till parten hänvisas till Bd I sid. 651 f. i detta arbete¹⁹.

Enligt 5 § sista st. eger biträde sätta annan lämplig person i sitt ställe, såframt skäl därtill äro och han vid förordnandet berättigats därtill²⁰.

4) Till utredningen af frågan om de förmåner, som fri rättegång innefattar, hör ock det särskilda spörsmålet, huruvida hit hör befrielse för parten från säkerställande af kostnad och skada i de fall, i hvilka skyldighet därtill är föreskrifven. Ämnet klargöres bäst genom en redogörelse för hvad därom under förarbetena till lagen förekommit.

I 2 § 1 mom. af 1917 års förslag till lag om fri rättegång nämndes bland förmåner, som fri rättegång skulle medföra, frihet från skyldighet att ställa säkerhet för kostnad och skada. Enligt motiveringen (sid. 52 i betänkandet) afsågs därmed dels utländsk mans skyldighet enligt lagen^{19/11} 1886 att i rättegång vid svensk domstol mot inländsk man ställa borgen för kostnad och skada, dels den skyldighet att ställa säkerhet, som omförmäles i 2 § af lagen^{6/3} 1899 om vittnesförhör vid utländsk domstol. Stadgandet uteslöts i propos:n till 1919 års riksdag (ang. motiverna se propos:n sid. 21 f.). Befrielsen från den förra skyldigheten skulle gå utöfver området för de förmåner, som lagen afsett att bereda mindre bemedlade parter; ifrågavarande skyldighet har nämligen afseende å parternas inbördes förhållande, och be-

¹⁸ Ang. tillämpning af sistnämnda stadgande se N. J. A. 1932 sid. 29.

¹⁹ Se ock sid. 71 i 1917 års betänkande.

²⁰ Om utfärdande af förordnande för biträde m. m. se § 5 i 1919 års F. om lagens tillämpning.

frielsen skulle således ske på motpartens bekostnad, förut-satt att ej statsverket gjordes ansvarigt. För öfrigt skulle denna befrielse sakna större praktisk betydelse på grund af de konventioner, som ingåtts med ett flertal främmande stater. Hvad angår skyldigheten enligt 1899 års lag, så åbe-ropades såsom afgörande skäl mot befrielse från densamma de utgifter, som skulle uppstå för statsverket.

I förevarande afseende gäller alltså nu följande. Från den i 2 § af 1899 års lag föreskrifna skyldigheten kan ej part befrias därigenom, att fri rätttegång beviljas honom. Öfver hufvud kan dylik befrielse ej vinnas. Beträffande skyldig-heten enligt 1886 års lag märkes 3 § i samma lag jämte där-till sig anslutande K. K. ¹⁸/₄ 1935 och ¹⁴/₆ 1928 ang. befrielse för vissa främmande undersåtar från ifrågavarande skyl-dighet.

f) Beslut om fri rätttegång vid underrätt meddelas af rätten eller, då rätten ej sitter, af dess ordförande; 3 § i lagen. Ansökan därom skall följaktligen göras hos rätten resp. dess ordförande. Den kan vara muntlig eller skriftlig, och skall åtföljas af skriftlig, på heder och samvete afgifven uppgift angående sökandens förmögenhetsvillkor och under-hållsskyldighet; äro dessa förhållanden ej kända, skall upp-giften vara styrkt genom offentlig myndighet, som Konungen bestämmer; se 4 §. Uppgiften bör affattas i öfverensstäm-melse med visst formulär, hvartill blanketter tillhandahållas hos vissa myndigheter; se §§ 1—3 i 1919 års F. Behörighet att bestyrka uppgiften tillkommer de i § 2 af nyssnämnda F. nämnda myndigheterna, och åligger det dem att, innan be-styrkandet sker, anställa noggrann undersökning rörande sö-kandens förmögenhetsvillkor och andra förhållanden af be-tydelse för bedömandet af frågan om beviljande af fri rätte-gång. Härjämte ankommer det på rättens ordförande att vid behof införskaffa de ytterligare upplysningar, som må finnas erforderliga; § 2 i 1919 års F.

Ansökan af part om fri rätttegång skall ej, innan den af-

göres, kommuniceras med motparten²¹. Om fri rättegång beviljas, skall öfver beslutet meddelas skriftligt besked, som skall innehålla vissa uppgifter; se därom och i öfrigt § 4 i 1919 års F.

Talan får ej föras mot beslut af underrätt eller dess ordförande, hvarigenom fri rättegång beviljats; 9 § st. 1 i lagen. Underrätts beslut, som innefattar afslag å begäran om fri rättegång, öfverklagas jämlikt 16: 10 st. 2 och 25: 5 RB. Därest rättens ordförande lämnat ansökan om fri rättegång utan bifall, må parten hos rätten påkalla ny pröfning af frågan; 9 § st. 2 i lagen.

Beslut af hofrätt i fråga, som i 10 § afses, må ej öfverklagas (10 § sista st.). Således får talan ej föras mot beslut, hvarigenom hofrätt ogillat en först därstädes gjord ansökan om fri rättegång.

Angående ansökan om förordnande af rättegångsbiträde och beslut öfver sådan ansökan med hvad mera därmed eger sammanhang må det, utöfver hvad redan anförts, vara tillräckligt att hänvisa till hithörande stadganden, 5 § st. 2 och 9 § st. 2, 5 § i 1919 års F. samt 16: 10 och 25: 5 RB.

g) Part, som fått fri rättegång vid underrätt, kan enligt 7 § i lagen gå förlustig denna förmån. Det stadgas nämligen, dels att, om det under rättegången finnes, att parten utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande af honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången, rätten eger förordna, att förmånen skall upphöra, dels att detsamma gäller, om partens talan finnes vara af beskaffenhet, som i 1 § st. 2 afses. I det senare fallet inträder förmånens upphörande oafsedt partens ekonomiska ställning, i det förra är det förefintligheten af den i lagrummet angifna betalningsförmågan, som

²¹ Enligt 3 § i 1917 års förslag skulle rätten eller ordföranden ega att, när skäl därtill föreläge, bereda motparten tillfälle att afgifva yttrande.

²² Ang. § 4 st. 3 i 1919 års F. se N. J. A. 1928 sid. 492.

föranleder upphörandet. Det är enligt 7 § st.1 uteslutande på förefintligheten af nämnda betalningsförmåga, som det kommer an; därest denna betalningsförmåga saknas, får således förordnande om förmånens upphörande icke meddelas ens i det fall, att partens förmögenhetsförhållanden vid förmånens beviljande varit sådana, att den icke bort komma honom till del²³. Vidare förtjenar framhållas, att part icke går miste om förmånen redan därför, att han finnes kunna bära de återstående kostnaderna för rättegången, utan först när samtliga dessa kostnader kunna påläggas honom.

Det heter i 7 §, att rätten *eger* förordna om förmånens upphörande, men otvifvelaktigt torde vara, att rätten under de nämnda förutsättningarna *skall* meddela sådant förordnande. Beslut om upphörande kan meddelas vare sig under rättegångens lopp eller i det slutliga utslaget.

I oskiljaktigt samband med det upphörande af fri rättegång, hvarom nu varit tal, står förpliktelsen för part att återgälda statsverkets kostnad, som enligt 2 § skolat gäldas af allmänna medel. I mål, hvari part åtnjutit fri rättegång men förklarats förlustig denna förmån, skall nämligen enligt 8 § rätten, då den skiljer målet från sig, förplikta parten att ersätta statsverket nämnda kostnad. Dock behöfver detta icke ovillkorligen ske i fall, då beslutet om förmånens upphörande grundats därpå, att det för parten funnits vara af synnerligen ringa betydelse, att hans talan vunne pröfning; i detta fall ankommer det på rätten att pröfva, om och i hvad mån åläggandet bör ske²⁴.

Med erinran om hvad tidigare (ofvan sid, 1595) yttrats därom, att fri rättegång ej inverkar på partens skyldighet att ersätta motpartens rättegångskostnad, må härefter denna fråga närmare skärskådas. En tappande medellös part skall, äfven om han åtnjutit fri rättegång, jämlikt reglerna i 21 kap.

²³ Jfr rättsfall i N. J. A. 1927 sid. 46.

²⁴ Om skälen för detta undantag se yttrande i Lagrådet sid. 46 i propos:n N:o 191 till 1929 års riksdag.

RB förpliktas att ersätta sin motparts rättegångskostnad. Dock skall jämlikt 8 § st. 2, därest motparten åtnjutit fri rättegång och ej förklarats ersättningsskyldig till statsverket, den ersättningsskyldighet, som åligger den tappande parten, komma i betraktande på det sätt, att han förpliktas ersätta statsverket dess kostnader för den vinnande partens processföring²⁵; har åter motparten förklarats ersättningsskyldig till statsverket, skall hvardera parten fullgöra honom åliggande ersättningsskyldighet, d. v. s. den tappande gälda till motparten det belopp, hvarmed han förpliktats ersätta denne, och motparten fullgöra sin ersättningsskyldighet till statsverket²⁶. För det fall, att part, som åtnjutit fri rättegång, dels förklarats ersättningsskyldig till statsverket dels förpliktats ersätta motpartens rättegångskostnad, har han gifvetvis att fullgöra båda dessa betalningsskyldigheter, dock med iakttagande af hvad förut angifvits²⁷.

De i 7 och 8 §§ förekommande stadganden, som ofvan utvecklats, ega motsvarande tillämpning i afseende å fri rättegång i högre instans; se 10 § st. 4 och 11 §²⁸.

Part, som åtnjutit fri rättegång och icke vare sig genom beslut under rättegången eller i det slutliga utslaget förklarats förlustig denna förmån, är framdeles icke obetingadt fri från ansvarighet gentemot statsverket för hvad detta för honom utgifvit; se härom 13 § i lagen.

²⁵ Se 8 § st. 2. All önskelig tydlighet i förevarande del kan lagen näppeligen anses ega. Det torde vara uppenbart, att om den tappande partens ersättningsskyldighet gentemot den vinnande parten till beloppet öfverstiger hvad statsverket fått gälda för den senare, denne har rätt till öfverskottet; att beloppen differentiera på motsatt sätt, torde näppeligen kunna förekomma. — Om tillämpningen af 8 § st. 2 handlar ett rättsfall i N. J. A. 1927 sid. 91.

²⁶ Se härom motiven i 1917 års betänkande sid. 78.

²⁷ Parten skall således, för det fall att motparten åtnjutit fri rättegång och icke förklarats ersättningsskyldig till statsverket, förpliktas dels att återgälda statsverket hvad detta för hans egen räkning utgifvit dels att ersätta statsverket hvad detta utgifvit för motparten.

²⁸ Ang. upphörande af fri rättegång i högsta instansen se N. J. A. 1929 sid. 307 och 1936 sid. 259.

h) Lagen om fri rättegång innehåller några bestämmelser om den ersättning åt rättegångsbiträden, vittnen och sakkunnige, som skall utgå af allmänna medel.

I 2 § st. 3 talas om ersättning åt sakkunnig. Hvad härom sägs, kräfver ej någon belysning. Tilläggas må blott, att ersättningen skall utgå efter de grunder, som omförmäles i 5 § st. 1 i lagen ^{7/6} 1934 om bevisning genom sakkunnig.

Vittnesersättning skall utgå efter enahanda grunder och i samma ordning, som stadgas angående ersättning af allmänna medel till vittnen i brottmål; 14 § st. 1.

Om grunderna för ersättning åt rättegångsbiträde, som förordnats enligt förevarande lag (d. v. s., såvidt här är i fråga, rättegångsbiträde, som förordnats af underrätt eller dess ordförande), är stadgad i 14 § st. 2. Sådant biträde har dock ej under alla omständigheter rätt till någon ersättning af allmänna medel eller rätt till full ersättning; punkt 2 i nyssnämnda lagrum innehåller bestämmelser härom. Det vill af affattningen synas, som om för biträdes rätt till ersättning förutsattes, att det kommit till rättegång²⁹, en tolkning, som dock leder till det mindre tilltalande resultatet, att om biträde, som förordnats före talans anhängiggörande, lyckas åstadkomma förlikning, så att följaktligen rättegång icke kommer till stånd, biträdet icke kan få någon ersättning för det arbete han utfört.

I praxis har uppstått spörsmålet, huruvida af underrätt (eller rättens ordförande) förordnad rättegångsbiträde måste för att få ersättning sig tillerkänd framställa begäran därom vid rätten. Frågan har af en hofrätt besvarats jakande (se Sv. Juristtidn. 1928 N:o 9) i ett fall, i hvilket ett rättegångsbiträde, som klagat i hofrätten öfver att underrätten icke meddelat något beslut om ersättning till biträdet, ville göra gällande, att lagen om fri rättegång berättigade biträdet till ersättning af allmänna medel oberoende af, huruvida biträdet framställt yrkande därom. Denna af biträdet

²⁹ Se ock sålunda motiveringen i 1917 års betänkande sid. 74 f.

häfdade uppfattning hade starkt stöd i lagen, sådan den lydde innan den undergick ändringar genom 1929 års lag. I 2 § st. 2 var stadgadt: »Där så finnes erforderligt — — — må ock lämplig person förordnas att mot ersättning af allmänna medel biträda parten i rättegången». Det torde däraf ha varit klart, att biträdet i och med förordnandet berättigats till ersättning, och däraf torde böra ha ansetts följa, att villkor för erhållande af ersättning ej var, att biträdet framställde begäran därom vid underrätten. Den ändring, lagen i förevarande del undergått, har icke åsyftat någon ändring i sak. För öfrigt kan man näppeligen enligt lagen, äfven sådan den nu lyder, komma till annat resultat. Den, som förordnats till rättegångsbiträde, synes till stöd för sin rätt blott behöfva hålla sig till att enligt 2 § st. 2 parten i och med förordnandet berättigats att på det allmännas bekostnad erhålla biträde och att biträdet enligt 14 § st. 2 skall enligt rättens pröfning erhålla ersättning af allmänna medel³⁰.

Såsom redan förut nämnts, innefattar icke fri rättegång i högre instans förmånen af kostnadsfritt biträde därstädes. Det stadgande rörande ersättning åt biträde i hofrätt, som upptagits i 10 § st. 2³¹, och som enligt 11 § har motsvarande tillämpning i fråga om mål hos Konungen, står själfständigt vid sidan af de angående rättegångsbiträde i 5 och 14 §§ förekommande bestämmelserna. Enligt ifrågavarande stadgande eger hofrätt, då ändringssökande af part, som åtnjuter fri rättegång, i allo eller i hufvudsakliga delar bifalles, på partens begäran i det slutliga utslaget tillerkänna biträde, som part anlitat för rättegången därstädes, ersättning af allmänna medel. De förutsättningar, under hvilka sådan ersättning kan tillerkännas biträde, framgå omedelbart af stad-

³⁰ Det låter gifvetvis säga sig, att rätten endast med stöd af uppgift från biträdets sida kan bedöma, med hvilket belopp ersättning bör utgå. Men häraf torde man icke böra draga den slutsats, till hvilken hofrätten kom i ofvannämnda rättsfall.

³¹ I Sv. Juristtidn. 1934 sid. 497—500 har stadgandet gjorts till föremål för granskning.

gandet: endast ändringssökande parts biträde afses; ändringssökandet skall i allo eller i hufvudsakliga delar ha bifallits³², och parten skall ha framställt begäran om ersättning åt biträdet.

§ 116.

Om processuella straff.

1) Under domstolarnas jurisdiktion eller domsrätt¹ har man att inrymma icke blott sådana handlingar af domstol, som ingå såsom led i ett processuellt förfarande, utan äfven den disciplinära makt, som domstol utöfvar dels till upprätthållande af yttre ordning under domstolens handläggning af rättegångsmålen dels ock till beifrande af hvad som helt allmänt kan betecknas såsom pliktstridigheter af processuell natur.

Domstolarnas disciplinära makt i det förra afseendet kan också betecknas som deras rätt och plikt att handhafva rättegångspolitiet och således att ådöma straff för förseelser däremot. Den rättsliga karaktären af domarens verksamhet härutinnan har redan förut i detta arbete blifvit närmare bestämd², och till uttalandena härom må nu blott hänvisas. Åtskilliga hithörande straffbestämmelser ha upptagits i RB och äro ännu gällande³. Af dem äro de i 14: 7 förekommande de viktigaste. På någon tolkning af detta lagrum och granskning af de rättsfall, som ha afseende därå⁴, skall jag nu ej ingå; en sådan undersökning göres lämpligast inom straffprocessrättens system.

³² Se ang. denna förutsättning rättsfallen i N. J. A. 1924 sid. 345 och 1932 sid. 272.

¹ Se Bd I sid. 126 (sid. 123 i 2:dra uppl. af del 1).

² Bd I sid. 1205 och II sid. 196 f.

³ Se 12: 2 (böter för uppropssförsummelse); 13: 2; 24: 10 och 14: 7.

⁴ Se därom min afhandling Om forum i brottmål sid. 118 ff.

2) Bortses från de antydda straffbestämmelserna angående rättegångspolitiet, så återstå en del stadganden om straff, beträffande hvilka det kan ifrågasättas att använda beteckningen *processuella*. Emellertid kan ingalunda utan vidare tagas för gifvet, att de böra sammanföras under denna gemensamma rubrik. Detta bör tydligtvis endast ske under den förutsättningen, att de ega den nödiga begreppsliga samhörigheten. Huru härmed förhåller sig, må nu närmast tillses.

Beteckningen *processuella* straff kan synas tyda därpå att det är fråga om straff, som stadgats i en processlag (eller i en därtill hörande författning) för där omnämnda förseelser. Grunden till att karakterisera ifrågavarande straff som *processuella* skulle således vara att söka däri, att de äro stipulerade inom processlagstiftningen. Denna synpunkt är dock såsom varande af uteslutande formell natur utan afsevärdt intresse. I hvilken del af lagstiftningen straffbestämmelserna äro tillfinnandes, kan nämligen ej rimligtvis vara afgörande. Är man af annan mening, skulle strängt taget redan den omständigheten, att ett stadgande om straff för en förseelse flyttas från processlag till annan gren af lagstiftningen (till strafflagen), medan själfva förseelsen fortfarande omnämnes i processlagen, medföra att man ej längre kunde inom processrättens system under förevarande rubrik behandla den företeelse det gäller. På en sådan utmönstring af straffbestämmelser lämnar RB flera exempel⁵.

Då man talar om *processuella* straff, måste därmed, såframt uttrycket skall ega någon saklig betydelse, åsyftas straff för förseelser af *processuell* natur. Det gäller således att fastställa hvad med sådana förseelser förstås, och detta torde i första hand ej kunna ske annorlunda än så, att det här gäller öfverträdelser af föreskrifter rörande processen, vare sig föreskrifter, som angå det behöriga handhafvandet af den *processuella* rättskipningen öfver hufvud, eller före-

⁵ Se 9 kap. RB.

skrifter, som röra domares, parts eller tredje mans plikter med hänsyn till en viss särskild process, De tre kategorier af förseelser (handlingar eller underlåtelser), som äro gifna därmed, att subjektet är antingen domare, part eller någon i rättegång uppträdande tredje man, kräva hvar för sig uppmärksamhet.

3) Hvad först beträffar förseelser af domare, så förefaller det vara ganska tydligt, att det ej finnes något bärkraftigt skäl för att draga någon principiell gräns emellan sådana brott af domare, hvilka såsom ämbetsbrott äro belagda med straff i 25 kap. str.l., och de pliktstridigheter, afseende rättskipningen öfver hufvud, hvilka nämnas i RB. Till den senare gruppen höra de, som omförmälas i 1: 9 samt 9 kap.⁶. Från dem skiljer sig den i 1: 12 RB nämnda förbrytelse, som består i att domare fäller orätt dom, därutinnan, att den har afseende å en viss bestämd process. Denna olikhet är dock ej af väsentlig betydelse, ty sistnämnda förbrytelse torde straffrättsligt bedömas mindre från den speciella synpunkten, att den innefattar en kränkning af en domaren i ett visst särskildt processrättsförhållande eller, låt oss helt enkelt säga, i en viss särskild process åliggande plikt, än från den allmänna, att domaren förbrutit sig såsom en statens funktionär i rättskipningens tjänst. Hvad härmed framhållits ger för öfrigt ett afgörande skäl för att öfver hufvud icke till kategorien processuella förseelser hänföra några som helst förseelser af domare. De äro att karakterisera såsom ämbetsbrott och såsom sådana belagda med straff.

4) Sedan sålunda förseelser af domare afskilts, kan kategorien processuella straff endast afse förseelser af part eller i rättegång uppträdande tredje man.

Förseelser af part kunna bestämmas såsom kränkningar af en förpliktelse, som åligger part i denna hans egenskap. Om vi till särskildt uppmärksammande längre ned spara de förseelser, som benämnas dombrott och rättegångsmissbruk

⁶ Se ock de numera upphäfdade 2: 1 och 3; 3: 5 och 5: 2 RB.

i den trängre i 29 kap. RB åsyftade betydelsen, så ha vi att taga i betraktande straffbestämmelserna i 12 kap. 2 § (angående uteblifvande) ⁷ samt 14 kap. 2 § och 3 § st. 1 äfvensom 5 och 8 §§. Dessa bestämmelser röra straff för parts underlåtenhet att fullgöra sin inställelseplikt, att behörigen utföra sin talan, att ej förhala rättegången ⁸ och att i sina uttalanden hålla sig till sanningen ⁹. Till processuella straff bör man dock icke hänföra straff för alla åtgöranden, genom hvilka part bryter mot en honom åliggande processuell plikt. En sådan plikt är den att vid afläggandet af partsed icke afgifva falsk utsaga. Menedsbrott af part omnämnes och bestraffas icke i RB ¹⁰ och bör otvifvelaktigt icke i detta sammanhang medtagas. Den brottslighet, som i menedsbrottet kommit till uttryck, bedömes och bestraffas nämligen ej hufvudsakligen från den synpunkten, att parten kränkt en honom i den förhandenvarande processen åliggande förpliktelse ¹¹.

5) Vidkommande förseelser af tredje man ha vi att märka 15: 14 och 16 samt 17: 18 RB. Det senare lagrummet handlar om mened af vittne, ett brott, som numera är upptaget och med straff belagdt i 13 kap. str.l. Af enahanda skäl, som nyss anförts i afseende å mened af part, bör straffet för mened af vittne icke karakteriseras såsom processuellt. Anorlunda bör otvifvelaktigt bedömandet utfalla beträffande de båda andra lagrummen. Det förra af dem, hvilket erhållit sin nuvarande lydelse genom lag ^{5/6} 1936, bör sammanställas med 22: 14 str.l. och 29: 1 RB. Medan de i strafflagsrum-

⁷ De bötesbestämmelser, som förekomma i 19 kap. RB kunna ock i detta sammanhang komma i betraktande. De kunna naturligen äfven uppfattas såsom ordningsförseelser.

⁸ Se ock här 16: 1 och 5 RB i 1734 års lag.

⁹ Se härom framställningen i Bd I sid. 1105 ff.

¹⁰ Jag förbiser ej, att ordet mened förekommer i 17: 32 RB.

¹¹ Orsaken till, att de böter, om hvilka stadgas i F. ^{9/10} 1882 ang. böter för svarandeparts uteblifvande från underrätt, ej komma i betraktande, är en annan. Dessa böter ha väsentligen karaktären af tvångsmedel.

met nämnda förbrytelseerna äro riktade mot fullmäktigs hufvudman och från denna synpunkt belagda med straff, är i 15: 14 RB fråga om ett mot staten i dess genom domstolen utföfvade rättskipningsfunktion riktadt brottsligt handlande, alltså om en brottslighet af processuell natur. Sammanställningen med 29:1 RB torde — åtminstone såvidt angår hvad i 15: 14 sägs om att fullmäktig mot bättre vett drifver orättfärdig sak — gifva vid handen, att 15: 14 med ej mindre skäl än 29: 1 bör anses stadga straff för processuell företeelse. Hvad slutligen rör 15: 16 RB, så är, efter hvad redan anförts, någon särskild utläggning ej af nöden¹².

6) Under rubriken *dombrott* upptager 28 kap. RB två olika brott. Det ena består däri, att någon å nyo drager för rätta en sak, som är afgjord genom lagakraftegande dom eller utslag; det andra föreligger, då någon för rätten eller utom tadlar dom, som eger laga kraft. Båda äro, såsom lagen närmare anger, belagda med böter. Några få anmärkningar om dessa brott må vara tillräckliga.

Hvad angår det förra af dem, så nämner lagen ingen annan förutsättning för ådömande af straff än den, att sak, som redan är rättskraftigt afgjord, å nyo anhängiggöres. Men en så vidsträckt tillämpning kan stadgandet ej rimligtvis erhålla och kommer ej heller detsamma till del i domstolspraxis. Huruvida en anhängiggjord sak redan är res judicata, kan ofta vara svårt, ej sällan mycket svårt att bedöma, och frågan kan då med allt fog vara föremål för delade meningar. I dylika fall bör tydligtvis den omständigheten, att pröfningen utfaller så, att res judicata anses vara för handen, icke föranleda ådömande af straff för dombrott. När detta straff bör komma till användning, måste domstolarna ega diskretionärt afgöra. — Att ifrågavarande förseelse är af processuell natur, och att straffet därför således

¹² Ang. tolkningen af detta lagrum se Bd I sid. 585 ff. särsk. not 15 och 814 f. noten.

är att räkna till processuella straff i den mening, hvarom här är fråga, är otvifvelaktigt.

Det sist sagda gäller ej i samma grad om den ofvannämnda förseelse, som består i att tadla eller, såsom det i 28 kap. jämväl säges, att kvälja dom. Förseelsen, som kan begås icke blott af part utan jämväl af en, hvilken som helst, tredje man, kan dock såtillvida anses vara af processuell natur, som den är egnad att minska förtroendet för rättskipningen¹³.

7) I 29 kap. RB stadgas straff för förseelser af otvifvelaktigt processuell art, nämligen för rättegångsmisbruk eller för hvad man, vid sammanställning med andra processuella förseelser, kan karakterisera såsom *rättegångsmisbruk i trängre mening*.

Hufvudbestämmelsen förekommer i 29:1; de i 2 och 4 §§ upptagna bestämmelserna afse särskilda fall av den i 1 § till innebörden närmare beskrifna förseelsen. Att denna består däri, att part för en talan, som är uppenbart obefogad och som han själf inser vara detta, framgår omedelbart af lagrummet. För öfrigt må beträffande 1 § blott hänvisas till tidigare framställning¹⁴.

Innehållet i 2 och 4 §§ synes ej påkalla någon vidare utläggning¹⁵.

Nära dessa sistnämnda stadganden stå de i 31: 2 och 3 RB förekommande, som med straff belägga dels ansökan om resning utan skäl dels det förhållandet, att man sökt återbrytande af dom, som vunnit laga kraft, och, efter det med anledning däraf saken återupptagits, icke kan förete giltiga skäl för ändring af domen. För den förra förseelsen är enligt 2 § straffet böter; den senare är belagd med samma straff som rättegångsmisbruk enligt 29 kap., hvartill i 3 §

¹³ Beträffande begreppet domkval torde det vara tillräckligt att framhålla, hurusom en rent saklig kritik af en dom icke är hvad lagen menar därmed.

¹⁴ Se ofvan sid. 1505 och 1585 f.

¹⁵ Ang. tillämpning af 29:2 RB se rättsfall i N. J. A. 1917 sid. 572.

hänvisas. Ehuru stadgandena i förevarande lagrum äro af-fattade så, som om straff ovillkorligen borde ådömas, kan detta näppeligen ha varit meningen, och i hvarje fall till-lämpas de ej på sådant sätt. Det bör komma an på partens goda eller onda tro och ådagalagda omsikt.

Enligt hvad 29: 3 RB ger vid handen, träffas den, som talar å kronans vägnar och missbrukar rättegång till andras förfång och skada, af samma ansvar som part ¹⁶.

8) Om processuella förseelser gäller, i likhet med hvad fallet är med förseelser mot rättegångspolitiet, att de kunna beifras af domstolen ex officio ¹⁷; åtal och ett särskildt straff-processuellt förfarande äro ej af nöden. Detta förhållande är ej i saknad af praktisk betydelse, i hvilket afseende sär-skildt kommer i betraktande, att straff för åtskilliga af dessa förseelser enligt sakens natur ådömas först i det slutliga ut-slaget.

¹⁶ Det heter i lagrummet: »stånde till laga ansvar, och varde dömd efter omständigheterna». Innebörden torde böra anses vara den i texten antydda.

¹⁷ Det sagda har afseende å samtliga ofvan i texten såsom processuella karakteriserade förseelser, således jämväl å den i 15:14 RB nämnda.

TOLFTE AFDELNINGEN.

De extraordinära rättsmedlen.

§ 117.

Allmänna anmärkningar.

a) Förevarande afdelning af mitt arbete om den svenska civilprocessrätten skall, såsom rubriken här ofvan angifver, egnas åt de extraordinära rättsmedlen.

Anledningen till, att de ordinära rättsmedlen ej nu gjorts till föremål för framställning, är den af mig redan förut¹ framhållna, nämligen att af dessa rättsmedel de devolutiva behandlats i en särskild, allt fortfarande i bokhandeln tillgänglig bok, medan för det icke-devolutiva rättsmedlet återvinning redogjorts i en föregående afdelning af detta arbete (Bd II § 80 sid. 469—487).

Först bör begreppet extraordinärt rättsmedel bestämmas, och detta sker genom ett återgifvande af hvad tidigare där-om yttrats². Innebörden af nämnda begrepp kräver för sitt klaggörande, att grunden för indelningen af rättsmedlen i ordinära och extraordinära fastställles. Medan man med ordinära rättsmedel förstår »sådana, som i vanliga fall få anlitas, hvilkas användande är en allmän rätt, ej knuten till betingelser, som icke regelmässigt föreligga», äro i motsats härtill extraordinära rättsmedel »sådana, som endast undantagsvis, under vissa strängt begränsade förutsättningar få

¹ Vid utgifvandet af Bd II del VI förra häftet af föreliggande arbete.

² Se min bok om Rättsmedlen sid. 1—3 och 200 samt detta arbete Bd II § 108, särsk. sid. 1304—1306.

användas». Skillnaden emellan ordinära och extraordinära rättsmedel har sålunda till sitt väsen blott bestämts på det sätt, att de förra äro rättsmedel för vanliga fall, de senare rättsmedel för undantagsfall. Med fäst afseende å de regler, enligt hvilka rättsmedlen utformats i olika lagstiftningar — företrädesvis tänka vi gifvetvis härvid på svensk rätt — kommer man ifrågavarande skillnad närmare genom att framhålla, att ordinära rättsmedel användas, innan ännu ett »slutgiltigt» afgörande är för handen, under det att de extraordinära möjliggöra att få beslut, som redan betraktas såsom »definitiva», underkastade ny pröfning. Ett s. k. slutgiltigt (eller definitivt) afgörande är för handen, då beslutet eger laga kraft, och detta är fallet, då det icke kan genom något ordinärt rättsmedel öfverklagas, eller m. a. o. då beslutets upphäfvande eller ersättande med ett nytt afgörande icke kan genom ett ordinärt rättsmedel ernås. Vi komma följaktligen till det resultatet, att de rättsmedel äro extraordinära, genom hvilka ett lagakraftegande beslut kan upphävas eller ändras.

Extraordinära rättsmedel i svensk rätt äro nullitetsbesvär (nullitetsklagan) jämlikt 25: 10 och 30: 38 RB samt resning och återbrytande af dom, som vunnit laga kraft. Det förstnämnda af dem faller utom ramen för den framställning, som här skall lämnas. Det har nämligen i vår lag upptagits såsom en art af det ordinära rättsmedlet besvär och icke såsom ett extraordinärt rättsmedel tillsammans med de andra rättsmedel, som höra till denna sistnämnda kategori³, och

³ Se i RB i dess ursprungliga lydelse 25: 21 och 22; 27: 8 samt 30: 18—20, så ock i RB, sådan den nu lyder, 25: 10 och 30: 38. — I nyare processlagar och, bland de svenska processlagförslagen, i Processkommissionens förslag kap. 14 del III (se mom. 1 under 1) i sammanfattningen till detta kap., sid. 140) ingår bland de omständigheter, som betinga användandet af extraordinära rättsmedel, att i målet förelupit gröfre rättegångsfel. Det är i detta sammanhang anledning att erinra om 25: 21 RB i 1734 års lag, i hvilket lagrum stadgades, att då domvilla eller andra sådana fel vid rättegången förelupit, att domen förty borde ogillas, parten egde besvära sig i hofrätten. Dessa besvär, som hade

af denna anledning har jag redan i min bok om de ordinära devolutiva rättsmedlen (§ 25) redogjort för lagens stadganden härom. Dess extraordinära karaktär är emellertid obestriddlig (jfr Bd II sid. 1309); den kommer till uttryck ej mindre däri, att det gifvits för fall, som ej äro af ordinär natur, än äfven i bestämmelsen om den tidsfrist, inom hvilken det skall användas.

b) De extraordinära rättsmedel, om hvilka nu är fråga, äro alltså endast resning och återbrytande af dom, som vunnit laga kraft. Stadgandena om dem — gemensamma för tvistemål och brottmål — äro inrymda i 31 kap. RB, som må granskas närmast med hänsyn till den där brukade terminologien och vissa närstående spörsmål, afseende båda rättsmedlen.

Det är till en början anmärkningsvärdt, att rubriken till 31 kap., jämförd med kapitlets innehåll, synes vara för trång. »Huru dom må återbrytas, som vunnit laga kraft» lyder rubriken, men därefter dels omnämns i 1 § båda de ifrågasvarande rättsmedlen med orden resp. »bryta dom åter, som vunnit laga kraft» samt »återställa laga tid, som försutten är», dels regleras hvarterda för sig i de följande två §§:na: återställande af försutten laga tid under namn af resning i 2 § samt det andra rättsmedlet i 3 §. Kapitelrubriken såsom gemensam beteckning för rättsmedlen ter sig ock främmande med hänsyn till det sedan länge vedertagna språkbruket att sammanfatta dem båda under benämningen resning⁴.

karaktären af nullitetsklagan, utgjorde i anseende till såväl förutsättningar som syfte ett rättsmedel af extraordinär natur. Ang. skälen till att detta rättsmedel upphäfts genom 1901 års rättegångslag, se min bok om Rättsmedlen sid. 383—385.

⁴ Beträffande terminologien må hänvisas till följande förhållanden. Af Lagkommissionens före 1734 afgifna förslag till RB handlar 1717 års förslag 23 Cap. »Om lagwunna domars återbrytande och försuten laga tids återställande», och förslaget dels omnämner i § 1 båda rättsmedlen med samma ord som i rubriken, dels reglerar dem i 2 och 3 §§ hvar för sig i den i rubriken angifna ordningen. Härmed öfverensstämmer väsentligen 1723 års förslag, Cap. XXXII. I 1734 års förslag liksom i den samma år antagna lagen förekommer den ofvan i texten anmärkta mindre

Emellertid är rubriken ingalunda utan värde för tolkningen af kapitlets innehåll. Det är visserligen af hvad i 3 § stadgas tydligt, att det där omförmälda rättsmedlet har användning mot en »dom» eller — för att tillsvidare lämna å sido frågan, om det förutsättes en dom i trängre mening (ett slutligt hufvudsakligt afgörande) — mot ett beslut af domstol. Men däremot ger 2 § ej något motsvarande besked, i det att lagrummet i p. 1 blott i allmänhet talar om ansökan, att försutten laga tid må gifvas åter. Det torde dock vara otvifvelaktigt, att resning enligt 2 § i likhet med återbrytande enligt 3 § är ett mot beslut af domstol riktadt rättsmedel. Till stöd därför kan åberopas den, såsom redan påpekats, för båda de ifrågavarande rättsmedlen i 31 kap. gemensamma rubriken, som gör det klart, att jämväl resning förutsätter ett domstolsbeslut. Och dessutom kommer i sådant afseende jämväl i betraktande den (numera upphäfd) bestämmelse i p. 2 af 2 §, som gjorde till villkor för resningsansöknings upptagande, att sökanden fullgjort hvad i 30: 18 RB (ursprungliga lydelsen) var stadgadt. Om resning gäller alltså ej mindre än om återbrytande af dom, som vunnit laga kraft, att den ett domstolsbeslut åkomna laga kraft, som utgjort

tillfredsställande kapitelrubriken så ock terminologien i öfrigt och anordningen af kapitelinnehållet. Om de efter 1734 års förslag tillkomna processlagförslagen gäller, att Lagkommittén (i 1838 års förslag till allmän civillag) och Lagberedningen (1849 års förslag till RB, förra delen) i 35 kap. RB äfvensom Nya Lagberedningen (principbetänkandet II) i XXI kap. begagnat termen *resning* för att gemensamt beteckna båda de extraordinära rättsmedel, om hvilka i min härvarande framställning är fråga. Denna användning af nämnda term öfverensstämmer med ett utbreddt nutida juridiskt språkbruk, som i 49 § 3:dje st. UL vunnit godkännande (jfr Bd II sid. 1306 not 8). En annan terminologi har användts af Processkommissionen, som i 14 kap. af del 3 (se sammanfattningen å sid. 140 f.) under rubriken särskilda rättsmedel brukat termen resning för det rättsmedel mot lagkraftvunnen dom, hvarför förutsättes, vare sig att i målet förelupit gröfre rättegångsfel, eller att det föreligger någon omständighet, som gör det antagligt, att målet fått en oriktig utgång. Vid sidan af resning nämnes återställande af försutten laga tid för fullföljd af talan.

hinder för ny handläggning och pröfning af målet, genom rättsmedlet häfves. Resning kan i enlighet härmed icke komma till användning, då parts försittande af laga tid icke har afseende å ett af domstol meddeladt beslut utan å anhängiggörande af talan (resp. ingifvande af ansökan) ⁵.

c) Resning och återbrytande af lagakraftvunnen dom leda sitt ursprung från Konungens urgamla rätt att »i alla mål sanning utleta» samt »bryta skrock- och offsokner» ⁶. Un-

⁵ Se N. T. 1873 sid. 522: ansökan om resning i afseende å försummadt ingifvande till domstol här i riket af ett utomlands upprättadt äktenskapsförord förklarades icke kunna bifallas. Samma besked lämnades beträffande ansökan om återställande af försutten tid för testamentskländer; N. J. A. 1912 sid. 515. Ansökan om återställande af försutten tid för bevakning af testamente ansågs icke lagligen kunna komma under bedömande, enär den icke rörde sådant återställande af försutten tid, hvarom i 18 § Reg.-formen stadgas; N. J. A. 1927 sid. 446. Jfr med sistnämnda fall N. J. A. 1926 sid. 440. Att en ansökan om återställande af försutten tid för bevakning af preskriberad fordran icke faller inom resningsinstitutets tillämpningsområde, är alldeles särskildt iögonenfallande. Bifall till en sådan ansökan skulle uppenbarligen innebära kränkning af en privaträtt och är främmande för syftet med resningsinstitutet. Endast rent processuella tidsbestämmelser afses, då det talas om återställande af försutten laga tid. Ang. processuella tidsbestämmelser se Bd I § 64.

⁶ Se sålunda 2 § i 1719 års äfvensom i 1720 års Reg.-form, där såsom grunden för Konungens i §:n närmare angifna högsta ställning inom rättsvården framhålles, att »lag och rätt oväldigt må skippas och all rättvisa såsom den andra grundvalen till rikets vältrefnad, styrka och upprätthållande befordras, men ingen olag öfver rätt lag gånga». Se ock i Chr. L. L. Konungabalken kap. 4 § 2 och Tingm.-balken kap. 41 § 1 samt Abrahamssons anmärkningar till dessa delar af landslagen. Vid 22 kap. Tingm.-balken Chr. L. L. sid. 640 f. har Abrahamsson närmare uttalat sig om de rättsmedel, som vi karakterisera såsom extraordinära. Med hänvisning till ett Kongl. Maj:ts Br. till Svea Hofrätt ¹⁵/₈ 1682 och § 2 i 1720 års Reg.-form yttrar Abrahamsson följande: »Ingen Domare må restituera någon afgjord sak utan sådant hörer Konungen till». För innehållet i 1600-talsförfattningarna i ämnet redogöres. Af dem må särskildt framhållas K. Maj:ts Placat och Förordn. ang. Justitiæ Sakerne uti thes Revision ³¹/₈ 1682 § 6 (Schmedeman sid. 772) samt Stadga och Förordn. ang. nya skiäls uptagande etc. ⁹/₈ 1692 (Schm. sid. 1323). I sistnämnda författning karakteriseras Konungens tillstånd till att sak återupptages på grund af nya skäl såsom en Kongl. benådning. Att märka är, hurusom det ej göres någon skillnad emellan

der 1600-talet utvecklades särskildt rättsmedlet saks återupptagande på grund af nya skäl, och denna lagstiftning återfinnes hufvudsakligen i 31 kap. RB. Den Konungen tillkommande rätten att »bryta dom åter, som vunnit laga kraft, eller återställa laga tid, som försutten är», utöfvas enligt § 18 Reg.-formen, såvidt här är i fråga, af Högsta domstolen, som har att afgöra ansökningar därom⁷.

d) Det torde kunna sägas ligga i sakens natur — och lär knappast vara föremål för någon afsevärd meningsskiljaktighet — att möjligheterna att få lagakraftvunnen dom häfd böra vara starkt begränsade⁸. Detta gäller i all synnerhet domar i civila mål, de enda med hvilka vi här ha att göra. Beträffande domar i egentliga brottmål (=mål angående straff) göra sig särskilda synpunkter gällande, som för visso kräfva det omsorgsfullaste öfvervägande. Man kan för civildomarnas del ej annat än instämma i Nya Lagberedningens uttalande (Principbetänkandet II sid. 333): »De förvecklingar och rättsförluster, som kunna uppkomma genom dylik rubbning, äro stundom af den betänkliga natur, att — — oftast jämförelsevis mindre skada och lidande uppstå, därest en dom, hvars

återupptagande af sak på nya skäl och återställande af försutten laga tid. En sådan skillnad gör emellertid *Nehrman*, ej blott, såsom själfklart är, i sin 1751 utgifna *Processus civilis* utan redan i den 1732 (alltså före 1734 års lags tillkomst) publicerade framställningen af civilprocessen. Cap. XXX af sistnämnda arbete handlar om »Ändrings sökande uti Rätternas Domar och utslag genom wädjande, beswär, nya skiäls anförande och *Restitutio in integrum*». På hvad man kallar extraordinära rättsmedel syftar den del af framställningen, som angår nya skäls anförande samt *restitutio in integrum*. Om det senare »*beneficium Juris*» talar *Nehrman* i § 119 ff. Han säger om detsamma, att det i flera stycken har stor likhet med det förra men i några delar är af olika art och beskaffenhet. Dit hänföres restitution af fatalier, hvars beviljande ankommer på Kungl. Maj:t allena.

⁷ Se anmärkningar därom af *Malmgren* vid. § 18 Reg.-formen i Sveriges Grundlagar (1937).

⁸ Detta gäller laga kraftvunna domstolsbeslut i allmänhet, men frågan har i främsta rummet och väsentligen betydelse och intresse i afseende å domar.

oriktighet beror på omständigheter, som vid domens fällande ej blifvit eller kunnat blifva uppmärksammade, lämnas bestående, än om domen häfves och saken å nyo sättes under tvist». Häfvande af lagakraftegende dom bör därför ej ifrågakomma i andra än de undantagsfall, då synnerligen viktiga skäl föreligga. För öfrigt råder det ett ofta påpekadt samband emellan frågan om omfattningen af rättigheten att anlita extraordinärt rättsmedel samt anordningen af de ordinära rättsmedlen: inskränkes de senares användningsområde, så påkallas däraf en utvidgning af tillträdet till de förra. Det synes emellertid vara ganska uppenbart, att man bygger på en oriktig tankegång, om man utvidgar de extraordinära rättsmedlens användningsområde på bekostnad af de ordinäras.

Samtliga rättsmedel, ordinära såväl som extraordinära, äro »riktade på aflägsnande af de hinder för förverkligande af det materiellt rätta, hvilka kunna innefattas i domstolarnas afgöranden»⁹. Detta förtjenar framhållas ej minst med hänsyn till de extraordinära rättsmedlen, ty sambandet med frågan om afgörandets materiella oriktighet träder här delvis i bakgrunden. Detta kan i viss mån sägas vara fallet med det rättsmedel, som är betingadt däraf, att det förelupit rättegångsfel, så ock med det rättsmedel, för hvilket uppställtts såsom villkor, att part af giltig anledning försuttit laga tid för en processuell handling, och som går ut på att tiden återgifves. På dessa sist antyddade rättsmedel tänker jag ej i de närmast härefter följande anmärkningarna, utan dessa afse endast de fall, i hvilka det visas sannolikhet för att domstols rättskraftiga afgörande är materiellt oriktigt.

En doms oriktighet kan ha skilda orsaker¹⁰. För mitt syfte är lämpligt att sammanföra dem på följande sätt. Oriktigheten kan bero 1) på oriktig pröfning från domstolens sida

⁹ Se min bok om Rättsmedlen sid. 2, och jfr detta arbete Bd II sid. 1246.

¹⁰ Jfr Rättsmedlen sid. 9 f.

af vare sig quæstio facti eller quæstio juris eller 2) på att processmaterialet ej varit sådant, som det bort vara, vare sig nu materialet icke återgifvit det verkliga sakförhållandet eller varit ofullständigt eller slutligen 3) därpå, att upplysningar, som skulle gifvit målet en annan utgång, icke stått till buds medan rättegången pågick ¹¹.

Ad 1) Det är härvid i eminent grad fråga om rättskipningens säkerhet. Ett hufvudsyfte vid stiftandet af processlag måste vara att bereda största möjliga garantier för denna säkerhet. Detta sker genom inrättandet af goda domstolar och genom förfarandets ordnande efter de för ändamålet mest tjenliga regler. Men alldeles särskildt kommer här i betraktande, att det bör finnas en instansordning, ett kraf, som, närmare bestämdt, innebär, att det afgörande, som träffas af en domstol, icke bör vara definitivt, utan att det bör stå öppet för part, som är missnöjd med domen, att med iakttagande af därom gifna regler få sin sak pröfvad i högre instans, som naturligen bör vara så sammansatt, att den ger ännu starkare garantier för en riktig pröfning än domstol, som redan dömt i målet ¹². Emellertid säger det sig själf, att instansordningsprincipen icke kan genomföras utan begränsning, låt vara att meningarna kunna vara delade om hur många instanser och därmed gifna möjligheter till öfverpröfning det bör finnas. Men därom bör icke kunna råda meningsskiljaktighet, att vidare processande icke i normala fall bör vara medgifvet, sedan de möjligheter, som instansordningen erbjuder, äro uttömda.

Det nyss sagda innebär, att vidare pröfning är utesluten, såväl då part försummat att begagna sig af utvägen att fullfölja talan till högre instans, som ock då saken förevarit i alla instanser. I ena som i andra fallet möter nu spörsmålet,

¹¹ Det under 3) anförda kan sägas ingå under det i 2) upptagna, men bör dock särskilt framhållas.

¹² Ang. instansordningsprincipen Bd I sid. 291 ff. (sid. 274 ff. i 2:dra uppl. af del 2).

huruvida en doms laga kraft bör kunna genom ett extraordnärt rättsmedel häfvas på grund af förment oriktig pröfning från domstolens sida. Man kan vid närmare öfvervägande svårligen undgå att finna starka betänkligheter af principiell eller praktisk natur tala mot ett jakande svar. I principiellt afseende kan man ej gärna undgå att säga sig, att instansordningen och reglerna angående de ordinära rättsmedlen äfvensom principen om doms rättskraft ej få den betydelse, som skäligen bör tillkomma dem, därest möjligheten eller sannolikheten af att domstol dömt oriktigt kan föranleda häfvandet af domens bindande verkan. För öfrigt är det anledning att skilja mellan dom af lägre och af högsta instans. I afseende å dom af lägre instans erbjuder anordnandet af extraordnärt rättsmedel ej några praktiska svårigheter. De regler, som i vår rätt gälla beträffande återställande af försutten fatalietid, kunna komma till användning. Men principiellt synes det ej finnas fog för att, då part utan giltig ursäkt underlåtit att begagna sig af ordinärt rättsmedel mot förment oriktig dom, medgifva honom användande af ett extraordnärt¹³. Beträffande dom af högsta instansen ligger frågan om medgifvande af extraordnärt rättsmedel ännu sämre till. Då man väl svårligen kan anse det i allo tillfredsställande, att pröfningen af ansökan om saks återupptagande på den grund, att högsta domstolen förmenas ha dömt oriktigt, öfverlämnas till domstolen själf, blir man betänkt på att anförtro denna uppgift åt annan myndighet. Utan att ingå i spekulationer om huru en sådan myndighet skulle kunna tänkas sammansatt, må blott fastslås hvad anordningen i realiteten skulle innebära. Då myndigheten skulle ha att ingå i bedömande af och uttala sig om, huruvida högsta

¹³ Parts underlåtenhet att fullfölja talan till högre instans kan ju emellertid bero på, att han ej inom klagotiden insett, att domstolen pröfvat målet oriktigt, och det kan ju tänkas, att han haft giltig ursäkt för sin bristande insikt härutinnan. Mot att för sådant fall tillåta återställande af försutten fatalietid, synes ej principiellt vara något att erinra.

domstolens pröfning varit riktig, komme denna domstol i realiteten icke längre att intaga ställningen af högsta instans. Hvad man åstadkommit vore i grunden ingenting annat än en ökning af instansernas antal. Åtminstone för civilprocessens del torde denna väg ej vara tillrådlig¹⁴.

Ad 2) Mot rättskraftig dom, hvars oriktighet beror därpå, att den är grundad på ett missvisande eller ofullständigt processmaterial, bör extraordinärt rättsmedel icke stå part till buds, såframt parten genom fel eller försummelse i sin processföring är skuld till processmaterialets otillfredsställande beskaffenhet. Satsen torde vara ganska otvifvelaktig; en sund processpolitik bjuder, att part får definitivt

¹⁴ Efter offentligt uppdrag har den 21 Dec. 1935 af professorn Hassler och advokaten Stjernstedt afgifvits en P. M. ang. utsträckt möjlighet att återbryta dom, hvarigenom någon sakfällt för brott, hvarjämte af professorn Lundstedt inom andra kammaren till 1937 års riksdag väckts motion, N:o 98, med förslag till vissa lagbestämmelser ang. återbrytande af dom, som vunnit laga kraft. I anledning af motionen afgaf första lagutskottet utlåtande N:o 9, i hvilket jämväl förenämnda P. M. äfvensom däröfver afgifna yttranden intagits. Här skola ej dessa förslag upptagas till granskning, ehuru väl motionen afser ej blott brottmål utan äfven civilmål. De ifrågavarande spörsmålen äro, såvidt på mig kan ankomma, tillräckligt belysta genom den här lämnade redogörelsen för institutet extraordinära rättsmedel.

I Danmark har af justitieministern i Folketinget framlagts förslag till inrättande af en s. k. Appelret, en domstol, som tänkts skola ha karaktären af en vid sidan af de ordinära domstolarna stående specialdomstol. Förslaget innehåller regler om Appelrettens sammansättning samt om dess kompetens, som skall omfatta två skilda områden, dels disciplinär myndighet öfver domare, dels återupptagande af afdömda straffsaker. Från skilda håll har det utsatts för en mycket skarp och beaktansvärd kritik; se uppsatser i Ugeskrift for Retsvæsen för 1937 och 1938 samt i tidskriften Juristen för 1938. Förslaget har i detta sammanhang för mig varit af intresse endast i hvad det angår Genoptagelse af Straffesager. Det har dels förlagt afgörandet af ansökningar om Genoptagelse till Appelretten, alltså i denna del ändrat bestämmelsen i Retsplejeloven § 979 om att detta afgörande tillkommer Højesteret resp. Landsret, dels — efter ändringar, som det ursprungliga förslaget undergått i Folketinget — gjort ett tillägg till § 977 i lagen, enligt hvilket Genoptagelse skall kunna ega rum, när det föreligger »omständigheter.

bära följderna af att målet genom hans eget förvållande fått en för honom olycklig utgång¹⁵.

Ad 3) Genom sina bestämmelser om det extraordinära rättsmedlet återbrytande af dom, som vunnit laga kraft, har vår lag (31: 3 RB) tagit hänsyn till de fall, då doms oriktighet framgår af *nya skäl*. Hvad här förstås med nya skäl blir längre fram föremål för undersökning. Här är det tillräckligt att påpeka, hurusom rättvisa och billighet bjuda, att i fall, då efter doms meddelande omständigheter kommit i dagen, som göra det antagligt, att den är oriktig, det är för part möjligt att få sin sak å nyo handlagd och pröfvad. Sätillvida torde ej råda någon meningsskiljaktighet.

.....
som göra det öfvervägande sannolikt, att föreliggande bevis icke blifvit riktigt bedömda». Se härom *Stephan Hurwitz* i Juristen för 1938.

¹⁵ Det må här erinras om, att såsom fel eller försummelse af part icke kommer i betraktande, att han underlåtit att till stöd för omprocessad rättighet åberopa en grund, som icke prekluderas af domens rättskraft. Den i ett mål meddelade domen utesluter nämligen icke nytt processande om *samma* rättighet på grund, som parten ej förut åberopat. (Att en dom öfver en rättighet icke utesluter nytt processande om en rättighet, som på grund af olika uppkomstgrund är *en annan* än den redan afdömda, är uppenbart och behöfver ej nu understrykas. Läran om domens rättskraft lämnar besked.) Part, hvars talan om eganderätt till en sak varit uteslutande stödd på en viss förvärfvsgrund, men som kunnat åberopa äfven en annan förvärfvsgrund, är således ej af domen, som ogillat hans talan, förhindrad att i ny process anhängiggöra talan om eganderätt till samma sak på den förut ej åberopade grunden (se Bd II sid. 1404 ff.) och är ej hänvisad till att söka tillstånd till användande af extraordinärt rättsmedel. Endast då parts underlåtenhet att i processen införa material till stöd för sin talan afser sådant material, som prekluderas af domens rättskraft, kan det, såsom nyss antyddes, vara fråga om fel och försummelse af part. Denna preklusion omfattar enligt svensk rätt, sådan den tillämpas, så väl bevis angående den omprocessade rättighetens existens som ock invändningar mot densamma; jfr Bd II sid. 1246 f. Beträffande invändningar må nämnas följande exempel. I ett krafsmål har part påstått, att han betalt, men han har icke åberopat en omständighet, på hvilken han kunnat stödja en invändning om efterskänkande. Sedan dom meddelats, hvarigenom hans betalningsinvändning ogillats och betalningsskyldighet ålagts honom, eger han icke i en af honom inledd process göra gällande, att fordringen efterskänkts.

e) Vår lags rättsmedel, återbrytande af dom som vunnit laga kraft — hvilket rättsmedel, såsom redan antydts, är riktadt mot dom, som kan antagas vara materiellt oriktig — har icke i anseende till villkoren för dess användande bestämts genom närmare angifvande af vissa omständigheter, som måste föreligga. I 31: 3 RB säges blott helt allmänt: »Hafver någon funnit nya skäl». Samma ståndpunkt ha de svenska processlagförslagen intagit, med undantag för Processkommissionens förslag, i hvilket (del III kap. 14) uppräknats vissa omständigheter, som skola utgöra materiella resningsgrunder. Vid sitt angifvande af dessa grunder har Kommissionen haft till mönster en del utländska lagar¹⁶. Till stöd för den ståndpunkt, kommissionen sålunda intagit, synes kunna anföras, att beträffande straffprocesslagstiftningen vissa afsevärda skäl tala för att närmare bestämma de omständigheter, som böra berättiga till anlitande af extraordinärt rättsmedel, och att, om ett dylikt uppräknande sker med hänsyn till straffprocessen, det må kunna förefalla mindre lämpligt att för civilprocessens del inskränka regleringen till ett allmänt uttalande¹⁷. Bortsedt härifrån finner jag den mening, som Nya Lagberedningen (Principbetänkandet II sid. 334) uttalat angående förevarande spörsmål, vara väl grundad. Beredningen framhåller, att de utländska lagarnas omständliga reglementerande betingats däraf, att pröfningen af frågan om anlitande af det extraordinära rättsmedlet icke förlagts uteslutande till högsta domstolen utan i regeln till den domstol, där saken sist var anhängig. Men om, såsom Beredningen finner riktigt, pröfningen öfverläm-

¹⁶ Se sålunda i Tyska C. P. O. § 580 (förutsättningarna för Restitutionsklage), Österr. C. P. O. § 530 (Wiederaufnahmsklage), Norska civilproc.-lagen § 407. Beträffande dansk civilprocesslag se § 423.

¹⁷ I dansk rätt har emellertid denna synpunkt — som enligt min mening ingalunda är afgörande — icke tillerkänts någon afgörande roll; jfr nämligen å ena sidan för civilprocessens del § 423 i Retsplejeloven, å andra sidan beträffande straffprocessen de §§-r i kapitlet om Genoptagelse (kap. 86), som bestämma förutsättningarna därför.

nas uteslutande till högsta domstolen, är enligt Beredningens förmenande ett utförligt reglementerande mindre behöfligt, möjligen t. o. m. skadligt.

§ 118.

Resning; 31: 2 RB.

a) Resning är enligt lagens egen bestämning i 31: 1 och 2 RB återställande af laga tid, som försutten är. Därmed har man dock ej fått tillräckligt besked om hvad resning verkligen är och innebär; en omständligare utredning är för sådant ändamål af nöden.

Resning kan beviljas, då part underlåtit att å eller inom laga tid företaga en processuell handling och detta haft en för honom menlig påföljd, hvilket kommit till uttryck i ett domstolsbeslut. Genom beviljande af resning får parten ny tid sig gifven för att företaga den försummade handlingen, och sålunda beredes det honom möjlighet att blifva fri från den menliga påföljden af underlåtenheten. För att detta skall kunna ske, måste det hinder för ny pröfning häfvas, som beror på domstolsbeslutets laga kraft, och resning innebär städse ett dylikt häfvande. Men resning kan stundom innefatta mera; beslutet kan undanröjas, hvilket är liktydigt med, att då processen återupptages vid domstol, som redan haft befattning därmed, beslutet betraktas såsom icke existerande.

Ej allenast mot domar (slutliga hufvudsakliga afgöranden) utan äfven mot andra slutliga utslag äfvensom mot sådana beslut under rättegången, som få särskildt öfverklagas, kan resning komma till användning.

Resningsinstitutets användningsområde i egentligaste mening — och i allmänhet torde man icke tänka på att resning kan finna någon annan användning — betecknas däraf, att part underlåtit att inom stadgad fatalietid fullfölja talan mot ett domstolsbeslut, och att ny tid för talans fullföljande

gifves honom. I 31 kap. RB har emellertid institutet icke på sådant sätt begränsats, och detta har ej heller skett i de svenska processlagförslagen med undantag (att döma af formuleringen) för Processkommissionens betänkande, i hvilket det heter (del III kap. 14 mom. 6 i sammanfattningen), att om part försuttit laga tid för fullföljande af talan mot dom eller beslut och han af giltig anledning hindrats att iakttaga tiden, han eger få den försuttna tiden återställd, om han etc. Begränsningen är icke lämplig; den betager resningsinstitutet möjligheten att i alla förekommande fall utan undantag på bästa sätt vinna hvad därmed åsyftas. I den nämnda begränsade omfattningen kan resning ej betyda något annat och mera, än att laga kraften af det domstolsbeslut, mot hvilket resningsansökningen är riktad, häfves, medan själva beslutet fortfarande får bestå. Men fall kunna yppa sig, hvilka lämpligen behandlas på det sätt, att själva beslutet undanröjes och det förklaras, att handläggningen af målet skall återupptagas som om beslutet aldrig meddelats. Några i rättsfallssamlingarna refererade rättsfall belysa det nu sagda, hvarom nedan i anmärkningarna angående förfarandet vid ansökan om resning vidare blir tal.

b) Beträffande villkoren för beviljande af resning stadgas i 31; 2, att ingen må hos Konungen ansöka om återgiftvande af försuttan laga tid, som »ej visar synnerlig orsak och skäl» för resning. Att det skall föreligga synnerlig orsak och skäl för sökandens försummelse att iakttaga den laga tiden, är af stadgandet tydligt, men innebörden af krafvet är för öfrigt ej i allo klar. En viss ledning torde man kunna hämta af stadgandets förhistoria, närmare bestämdt af den affattning, som motsvarande stadganden i Lagkommissionens äldre (före 1734 års lag tillkomna) förslag till RB erhållit. I 1717 års förslag (23: 3) uppställdes såsom villkor, att sökanden »hwarken genom egen upsåtelig försummelse eller annat sitt wällande, utan af andra wådeliga och oförmodeliga händelser, them man ej kunnat hindra eller förese, har laga tid

försummat och försutit», och i 1723 års förslag (32: 3) göres till villkor, att sökanden »af våda och eij af egit wållande laga tid försummat och försutit hafwer». Då 1734 års lagstiftare ej vidhållit hvad sålunda i de äldre förslagen uppstälts såsom villkor utan nöjt sig med det mera sväfvande krafvet på synnerlig orsak och skäl, kan här af med fullt fog dragas den slutsatsen, att beviljandet af resning ej afsetts skola så strängt begränsas, som nämnda tidigare förslag åsyftat. Öfver hufvud torde man icke kunna i allmänhet bestämma förevarande kraf närmare än genom att hänvisa till begreppet laga förfall¹ och framhålla, att domstolen eger fri pröfningsrätt, vid utöfningen hvaraf snarare bör förfaras med stränghet än med mildhet.

Utöfver hvad här med antydts, kan följande förtjena framhållas. Orsaken till parts underlåtenhet att handla behöfver icke vara, att det förelegat yttre hinder för handlingens företagande, utan underlåtenheten kan ha berott på ursäktlig okunnighet om att han bort handla; det är i sådant fall ej fråga om laga förfall i egentlig mening. Att en giltig orsak är för handen, då part ej billigtvis kan anses ha låtit något komma sig till last men hvad parten åtgjort i följd af någon omständighet, för hvilken han ej är ansvarig, icke haft den afsedda effekten, torde vara uppenbart; hit kan hänföras det fall, att en med posten afsänd skrift till följd af fel eller hinder i postbefordringen icke i rätt tid kommit adressaten till handa².

¹ Se ang. detta begrepp Bd II sid. 238 f. Laga förfall har där bestämts såsom ett af lagen godkänt hinder för att vara processuellt verksam. — I Lagkommitténs och Lagberedningens liksom ock i Nya Lagberedningens förslag talas om »förfall» såsom grund för återställande af försutten laga tid, medan Processkommissionen i sådant afseende nämner »giltig anledning».

² I rättsfall i N. J. A. 1911 sid. 368 afslogs ansökan, att försutten tid måtte återställas på den grund, att med posten afsända fullföljds handlingar i anledning af postfunktionärs försummelse kommit sökandens ombud för sent till handa. Någon motivering för afslaget har icke läm-

Medan i nu antydda fall beviljandet af resning icke bör anses gå utöfver de i 31:2 dragna gränserna för institutet, gifves det andra fall, i afseende å hvilka detta visserligen icke strängt taget kan sägas, men i hvilka det dock synes billigt, att parts underlåtenhet att handla eller att handla på sätt, som kan medföra vederbörlig verkan, icke definitivt räknas honom till men, utan ny tid för handlingens företagande gifves honom. Praxis lämnar exempel på att resning medgifvits i dylika fall³, ja institutet har jämväl funnit användning i fall, som alldeles uppenbart icke höra hemma inom dess i 31 kap. utstakade användningsområde. Om det senare blir nedan tal.

Det har ej i 31:2 föreskrifvits viss tid, inom hvilken ansökan om resning bör göras för att varda upptagen till pröfning, men däraf bör man säkerligen icke draga den slutsatsen, att det är likgiltigt, huru lång tid parten dröjer därmed. I brist på stadgande kan härom ej sägas mer, än att vid pröfning af ansökan förhållandet bör skäligen beaktas⁴

nats af HD, och referatet i N. J. A. medger näppeligen några slutsatser. Att fallet hör till den typ, som afses i 31:2 RB, torde vara otvifvelaktigt.

³ Fall, i hvilka parts underlåtenhet att handla berott på ursäktlig okunnighet om att han bort handla, och i hvilka resningsansökan bifallits, finner man i N. J. A. 1921 sid. 167; 1927 sid. 458 och 1923 sid. 320. I de fall, som refereras i N. J. A. 1901 sid. 403 och 1935 sid. 334, och i hvilka resningsansökningen bifölls, var fråga om talan, som icke vederbörligen fullföljts till högre instans och som därför icke upptagits till pröfning. — Att resning icke kan ega rum, då af part till stöd för ansökan därom åberopats omständighet, som icke utgör giltig ursäkt för partens underlåtenhet att handla, är tydligt och framgår af hvad i texten anförts; detta torde vara betydelsen af det afgörande, som lämnades i rättsfall, ref. i N. J. A. 1921 sid. 356.

⁴ Enligt *Nehrman*, Processus civilis af 1732 Cap. XXX § 117 (sid. 436), borde jämlikt K. Maj:ts Br. ²/₁₂ 1686 ansökan om måls återupptagande på nya skäl ej göras långt efter det sådana skäl yppats. Motsvarande säges ej af författaren beträffande ansökan om återgifvande af försummade fatalier, men tydligtvis har samma princip afsetts skola tillämpas jämväl beträffande detta rättsmedel. Samtliga processlagförslagen ha ock upptagit stadgande om viss frist för ifrågavarande ansökan. Inom litteraturen märkes för öfrigt ett uttalande af *Wrede*,

c) Om förfarandet vid resning innehåller 31: 2 några stadganden. Ansökan, i lagrummet benämnd böneskrift, ställes till Konungen. Öfver ansökningen skall vederparten höras. Att detta senare ej behöfver ske, om ansökningen finnes uppenbart ogrundad — vare sig den ej kan upptagas till pröfning eller genast befinnas böra afslås — torde vara otvifvelaktigt⁵. I lagrummet säges vidare: »förordne Konungen som skäligt finnes». Stadgandet innebär icke blott, att Konungen fritt pröfvar, huruvida ansökningen skall bifallas eller ej, utan äfven att, för den händelse ansökningen bifalles, Konungen har att föreskrifva, huru vidare skall förfaras eller, närmare bestämdt, såsom det säges i Lagkommitténs och Lagberedningens förslag, huru och inom hvilken tid den, som vunnit resning, må sin rätt bevaka. Detta torde ej behöfva närmare utläggas, utom såvidt angår den ofvan berörda skillnaden emellan de fall, då resning blott innebär upphäfvande af ett domstolsbesluts laga kraft, och de fall, då genom resning ett domstolsbeslut undanröjes. I de förra fallen är det fråga om återställande af försutten tid för fullföljd af talan mot beslutet, och då resning beviljas kan hvad i afseende därå föreskrifves endast gå ut på, att parten, som fått sin ansökan bifallen, skall inom honom gifven tid vidtaga vederbörliga fullföljdsåtgärder. I de senare fallen förordnas om målets återupptagande till handläggning vid domstol, som dömt däri⁶; nödvändigt är det dock ej att meddela sådant

Civilprocessrätt II sid. 332, som yttrar, att det icke kan anses likgiltigt, hur länge part dröjer med resningsansökan, och att, om part inkommer med sådan ansökan afsevärd tid efter det den kunnat göras, detta kan betraktas som chikanöst och bör beaktas vid pröfning af ansökningen.

⁵ Detta har uttryckligen uttalats i Nya Lagberedningens och i Processkommissionens förslag samt öfverensstämmer med praxis.

⁶ Det behöfver ej nödvändigt vara samma domstol, som meddelat det beslut, mot hvilket resningsansökningen närmast är riktad; jfr N. J. A. 1927 sid. 329. Se för öfrigt till belägg för det i texten anförda N. J. A. 1910 sid. 654; 1921 sid. 167; 1927 sid. 329; 1931 sid. 470; 1932 sid. 319. Formuleringen i de utslag, genom hvilka resning beviljats, är ej alltid fullt lika. Medan i 1921 års fall beslutet uttryckligen förklarats

förordnande, utan förfarandet kan gestaltas på samma sätt som i de förra fallen⁷. Valet af det ena eller andra tillvägagångssättet bör tydligtvis ske med hänsyn till hvad som i det förevarande fallet ter sig mest praktiskt, d. ä. förenadt med minsta omgång och kostnad.

varda undanröjdt, har i 1931 års fall uttalats, att om parten å bestämmd tid anmälde sig hos domstolen, som meddelat beslutet, denna egde utan hinder af den laga kraft, som åkommit detsamma, ånyo företaga målet till handläggning och afgörande; i 1932 års fall sades, att den lägre domstolen egde handlägga och pröfva målet utan hinder af beslutet och den laga kraft, som åkommit detsamma. De olika affattningarna stå gifvetvis i visst samband med olika omständigheter i målen. I det första af de tre fallen var ett obetingadt undanröjande fullt på sin plats, medan detta ej var förhållandet i de båda senare. Hvad särskildt angår 1931 års fall, kunde ett undanröjande så mycket mindre ega rum, som den lägre domstolens rätt och plikt att å nyo företaga målet gjorts beroende af att parten anmälde sig å viss utsatt tid. För öfrigt torde den jämförelsen emellan 1931 och 1932 års fall vara berättigad, att formuleringen i det senare är fylligare och i viss mån riktigare än i det förra i så måtto, att man i det senare ej såsom i det förra nöjt sig med att bemyndiga underdomstolen att företaga målet utan hinder af den laga kraft, som åkommit beslutet, utan förordnat, att underdomstolen egde företaga målet utan hinder af beslutet och den laga kraft, som åkommit detsamma. Strängt taget är det för underdomstolens återupptagande af målet icke tillräckligt, att laga kraften af dess beslut förklaras ej lägga hinder i vägen därför, utan det bör därjämte och i all synnerhet förklaras, att själfva beslutet ej utgör sådant hinder.

Det må framhållas, att i vissa af de här ofvan anförda rättsfallen det icke eller dock icke i egentlig mening är fråga om resning enligt 31:2 RB; fallen äro snarare att hänföra under 31:3. Gränsen mellan de båda lagrummen är stundom svår att draga. I 1910 och 1932 års fall förekom felaktighet i handläggningen vid underrätten, hvars utslag vann laga kraft; i 1931 års fall bifölls ansökningen på grund af utredning, som tillkommit efter det laga kraft åkommit utslaget. Se ock N. J. A. 1880 sid. 153.

⁷ Stundom har i HD yppat sig meningsskiljaktighet om, huruvida det ena eller andra tillvägagångssättet borde väljas; se t. ex. N. J. A. 1910 sid. 654.

§ 119.

Återbrytande af dom, som vunnit laga kraft. 31:3 RB.

a) Såsom förut nämnts, har ifrågavarande rättsmedel, i olikhet med resning, till sitt direkta syfte att råda bot för det förhållandet, att ett lagakraftegande beslut kan vara i anseende till *innehållet* oriktigt. Detta framgår däraf, att det gjorts till villkor för rättsmedlets användande, att ett sådant förhållande må antagas föreligga. Utredningen angående förevarande institut måste enligt sakens natur till större delen röra sig om nämnda villkor. Innan denna utredning påbörjas, må blott det spörsmålet uppmärksammas, huruvida rättsmedlet står till buds mot beslut af alla slag eller endast mot beslut af någon viss kategori,

I 31:3 RB talas om häfvande af *dom*, som vunnit laga kraft. I betraktande af vår lags brist på en fast terminologi beträffande domstolsbesluten¹ kan man icke utan vidare däraf draga den slutsatsen, att endast domar i trängre mening, d. ä. slutliga hufvudsakliga afgöranden, afses². Att dessa närmast åsyftas, torde vara uppenbart, men att andra domstolsbeslut skulle, äfven om de äro af den art, att rättsmedlet lämpar sig för att på dem användas, principiellt vara uteslutna, torde man icke vara berättigad att antaga. Bland beslut under rättegången ha vi här att tänka på beslut om ådömande af värjemålsed och bland de slutliga utslagen på afvisningsutslag³. Beslut om ådömande af värjemålsed är otvifvelaktigt icke blott ett beslut under rättegången utan

¹ Se därom Bd I sid. 1205 f. och 1209 f. samt Bd II sid. 1136 not 5,

² *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 335, anser, att endast en dom i denna mening kan vara föremål för ifrågavarande rättsmedel. Detta motiveras därmed, att »enär rättsmedlet går ut på att rätta ett i sak oriktigt afgörande, komma andra dekret ej här i betraktande än domar, hvilka innebära ett afgörande af själfva saken». Argumentet innefattar emellertid i verkligheten ej annat än ett påstående, att det förhåller sig så, som författaren antager.

³ Se Bd I sid. 1211 ff.

desslikes ett beslut, som rör rättegången, närmare bestämdt bevisningen i målet, men då ett sådant beslut är afgörande för utgången i hufvudsaken, är dess hänförande till de domstolsafgöranden, på hvilka 31: 3 kan tillämpas, fullt i sin ordning⁴. Hvad beträffar afvisningsutslag, så har jag tidigare (Bd II sid. 1291—1302; se ock sid. 1255 f.) utvecklat, huru som rättskraft bör, om för öfrigt vederbörliga förutsättningar därför föreligga, tillerkännas dessa utslag. Med hänvisning därtill kan jag för min del ej antaga annat, än att ifrågasvarande rättsmedel har användning i afseende å dem; särskildt må härvid fästas uppmärksamheten på de afvisningsutslag, som angå en till *saken* (det omprocessade materiella rättsförhållandet) hänförlig processförutsättning, och på de fall, då den processförutsättningsbrist, som föranledt afvisning, är af beskaffenhet att ej kunna botas.

b) Såsom villkor för återbrytande af dom enligt 31: 3 fordras, att parten, som gör ansökan därom, funnit nya skäl. Hvad förstås i detta sammanhang med ordet *skäl*?

Om ett torde man allmänt ha varit ense: »nya *argumentationer* och *quæstiones juris*» kunna, såsom det säges i ett K. Br. ^{31/3} 1704⁵, icke anses för nya skäl, med hvilka lagakraftegande dom kan häfvas⁶. Det vore ock, enligt mitt förmenande, öfver hufvud icke tillfredsställande att såsom nya skäl, med nämnda effekt, uppfatta nya utläggningar, afseende att vare sig med hänsyn till bevisuppskattning, lagtolkning, rättstillämpning eller eljest belysa och värdesätta

⁴ Med stöd exempelvis af ett vittnesmål har part ådömts värjemålsed; efter det edgångsutslaget vunnit laga kraft, kommer i dagen, att vittnet begått mened. Att parten här eger påkalla tillämpning af 31: 3, torde icke kunna betviflas.

⁵ Cit. af *Abrahamsson* sid. 641 i hans Anmärkningar till Chr. L. L. (Brefvet har icke varit mig tillgängligt.) — För finsk rätts del säger *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 335, att med *skäl* i 31: 3 afses »icke rättsgrunder, utan faktiska omständigheter, hvilka kunna verka afgörande på pröfningen af den sak, som utgjorde föremål för domen».

⁶ *Lundstedt* har i sin förenämnda motion (se ofvan sid. 1631 not 14) uttalat annan mening.

det i den genom domen afgjorda rättegången redan förebragta processmaterialet samt påvisa brister i domen. Det skulle betyda en så kraftig uppmjukning af rättskraftsprincipen, att den nästan kunde sägas ha uppgifvits. Hurusom emellertid för straffprocessens del frågan de lege ferenda påkallar särskildt öfvervägande, har redan antydts; se ofvan sid. 1627.

I allmänhet tänker man vid öfvervägande af innebörden i uttrycket nya skäl blott på nya *bevis*, särskildt på dokumenter och vittnen⁷. Och detta är helt naturligt samt med all säkerhet såtillvida stämmande med lagstiftarens egen tankegång, som han närmast åsyftat nya bevis. Härvid bör man dock ej uteslutande rikta uppmärksamheten på dokument och vittnen; äfven sakkunnigutlåtanden ha anspråk på beaktande.

Med nya bevis, som part åberopar till stöd för ansökan om återbrytande, må i främsta rummet kunna sägas åsyftas bevis för fakta, för hvilka parten är bevisskyldig. Men man kan uppenbarligen ej på detta sätt begränsa stadgandet i 31:3. Man har att därunder hänföra jämväl af parten åberopadt motbevis, d. v. s. ett bevis, som går ut på antingen att ådagalägga, att ett af motparten fördrt bevis icke bör tillerkännas någon verkan eller mindre verkan än som skett — parten vill t. ex. visa, att ett i målet framlagdt skriftligt bevis varit falskt, eller att ett vittne eller en sakkunnig afgifvit falsk utsaga — eller ock att styrka ett faktum, som är oför-

⁷ Detta framgår redan af *Abrahamssons* anmärkningar sid. 641, där han i anslutning till den af honom anförda förordn. % 1692 (ofvan sid. 1626 not 6) yttrar, att den, som beropar sig på nya skäl för att därmed vinna ändring i det, som förut kan vara lagligen afgjort »bör framkomma med Documenter och bewis, som tillförende inför Domaren, då saken afgjordes, intet varit opwiste». I samma anda uttalar sig *Nehrman*, *Processus civilis* sid. 411 §§ 113 och 114, där han brukar orden skäl och bevis utan åtskillnad. Han säger sålunda, bland annat, att »när then, som funnit nya skiäl, menar, at dom som wunnit laga kraft thermed häfwas kan, äger han söka Konungens lof, at saken efter thessa bewis må skärskådas, C. 31 § 3 RB».

enligt med ett af motparten åberopadt faktum, hvilket i domen lagts till grund för bifall till hans talan⁸.

Ordet skäl i 31: 3 får emellertid icke anses syfta allenast på bevis. Man bör sammanställa ifrågavarande stadgande med andra ställen i RB, där detta ord förekommer. Ett sådant ställe är 14: 3 st. 1, hvori det föreskrives, att part skall i rättegången genast framte alla sina »skäl och bevis»⁹. Med skäl till skillnad från bevis förstås där de omständigheter, på hvilka parten stöder sitt yrkande, d. v. s. fakta, på hvilka det omprocessade anspråket grundas, eller som åberopas invändningsvis. Någon som helst anledning till att gifva ordet skäl i 31: 3 en så begränsad innebörd, att det ej inrymmer jämväl dessa fakta, föreligger icke. Då vi tolka sistnämnda lagrum på detta sätt, komma vi till följande resultat. Beträffande nya anspråksfakta gäller, att de ej här komma i betraktande, ty då de ej omfattas af den föreliggande domens rättskraft, eger parten i ny rättegång föra en på dem grundad talan och behöfver ej för att få dem pröfvade af domstol anlita ifrågavarande extraordinära rättsmedel¹⁰. Vidkommande åter nya invändningar ingå de under begreppet nya skäl i 31: 3.

Bland omständigheter, som må berättiga till resning, har i Processkommissionens betänkande (jfr ofvan sid. 1633) upptagits, att någon, som haft befattning med målet, gjort sig skyldig till brottsligt förfarande med hänsyn till detsamma samt denna omständighet kan antagas ha medverkat till en oriktig utgång af målet¹¹. Det torde vara alldeles otvifvel-

⁸ Ang. indelningen af bevis i hufvud- och motbevis Bd II sid. 547 f.

⁹ Ang. detta lagrum se min utläggning i Bd II sid. 210 ff.

¹⁰ En doms rättskraft omfattar icke frågan om beståndet af en annan rättighet än den genom domen pröfvade eller af samma rättighet, stöd på annan grund än som varit före i rättegången; jfr läran om domens rättskraft samt ofvan sid. 1632 not 15.

¹¹ I förevarande afseende nämnes i betänkandet, att motparten till den part, som gör ansökan om resning, eller dennes laglige ställföreträdare eller fullmäktig eller partens egen laglige ställföreträdare eller

aktigt, att sådant förhållande kan inrymmas under stadgandet i 31:3 om nya skäl.

Med krafvet på, att de till stöd för ansökan om återbrytande åberopade skälen skola vara *nya*, afses först och främst, att de icke skola ha framlagts redan i den afgjorda rättegången. Men att detta ej är tillräckligt framgår af temat i den ed, som det i p. 2 af 31:3 ålagts parten att aflägga: han skall ej förr ha haft kännedom om skälen eller förstått deras vikt. Med lagens mening öfverensstämmande skulle det kunna synas vara att uppställa såsom villkor för bifall till ansökningen, att sökanden må antagas icke ha känt det nya skälet å. sådan tid, att han kunnat göra det gällande i rättegången. Men å andra sidan torde detta villkor, med hänsyn till hvad edstemat innehåller om att parten icke förr förstått skälens vikt, ej alltid kunna tillmätas någon verklig betydelse. Vid pröfningen i denna del torde det i hög grad komma an på beskaffenheten af det nya skäl, som åberopas.

c) Beträffande förfarandet vid återbrytande af dom, som vunnit laga kraft, må med anslutning till innehållet i 31:3 skiljas emellan det förfarande, som hänför sig till pröfningen af ansökan om återbrytande, och det förfarande, som följer därefter i fall, då ansökningen ej afvisas eller afslås.

Innan vi ingå härpå, bör det påpekas, att, enligt hvad lagrummet otvetydigt ger vid handen, rättsmedlet endast satts i relation till dom, som meddelats af lägre instans och icke af Konungen. Detta framgår dels af stadgandet, att — i fall då ansökningen icke afvisas eller afslås — saken skall förvisas till den rätt, som sist har dömt däri, dels af medgifvandet, att vid missnöje med ny dom, högre rätt må sökas däremot. Emellertid har det städse — i praxis såväl som i teorien — utan någon som helst tvekan och med fullaste fog antagits, att rättsmedlet står till buds jämväl mot dom af högsta instansen,

fullmäktig eller ledamot eller tjänsteman i rättn eller tolk gjort sig skyldig till brottsligt förfarande med hänsyn till målet.

Part, som vill ernå återbrytande af dom, har att ingifva skriftlig ansökan därom, i hvilken han har att nämna hvad han åberopar till stöd för sin begäran, och vid hvilken han har att foga af honom åberopade handlingar. Viss tid, inom hvilken ansökan skall ingifvas, är ej föreskrifven, men att parten ej kan låta därmed anstå hur länge som helst, torde vara otvifvelaktigt. Öfver hufvud kan här hänvisas till hvad i enahanda afseende yttrats angående ansökan om resning enligt 31: 2 RB¹².

Det har ej föreskrifvits, att sökandens vederpart skall höras öfver ansökningen, Att så ej behöfver ske, därest det genast befinnes att den ej kan bifallas, är uppenbart,

Pröfningen af ansökningen har väsentligen till föremål de af sökanden åberopade skälen. Såsom af 31: 3 framgår, är det ej härvid fråga om att afgöra, huruvida de böra föranleda ändring af domen, utan det gäller endast att utröna, huruvida de skäligen kunna antagas ega sådan verkan. Till pröfningen af skälen hör jämväl frågan, huruvida de äro nya. Äfven i denna del har pröfningen ej en definitiv karaktär, och från sökandens sida behöfver därför i ansökningsärendet ej förebringas mera än en utredning, som gör förhållandet sannolikt.

Bifalles ansökningen, skall enligt förevarande lagrum saken förvisas till den rätt, som sist har dömt däri. Att utslaget härom icke innefattar ett upphäfvande af det domstolsafgörande, mot hvilket ansökningen riktats, ligger i öppen dag. Förvisningen af målet till den domstol, som sist dömt, har blott betydelsen af och plägar vara uttryckligen förbunden med ett förordnande, att domstolen skall utan hinder af

¹² Lagen själf ger för öfrigt beträffande ansökan om återbrytande ett visst stöd för krafvet på ingifvande utan oskäligt dröjsmål. I stadgandet i p. 2 af 31: 3 om att parten skall med ed betyga, att han ej *förr* dem (= skälen) vetat, kan nämligen naturligen inläggas ett kraf på, att parten skall utan dröjsmål, efter det han fått kännedom om skälen (eller insett deras vikt), göra dem gällande. Så *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 335.

sitt lagakraftegende beslut i målet å ånyo företaga detta till handläggning och afgörande. Föreskrifter om hvad utslaget i ansökningsärendet vidare skall innehålla äro ej i lagen gifna, och vid sådant förhållande må anses, att i likhet med hvad som sägs i 31:2 Konungen eger förordna som skäligt finnes. Skillnad bör göras med hänsyn därtill, huruvida det beslut, hvars återbrytande är i fråga, meddelats af lägre instans eller af högsta instansen. Om det förra är fallet, torde förordnandet gå ut på, att sökanden har att inom viss utsatt tid anmäla sig hos domstolen, som har att å nyo handlägga målet¹³. Om sökanden ej iakttager den utsatta tiden, blir han förlustig den honom gifna rätten att få målet återupptaget, Om åter ansökningen afser ett afgörande af högsta instansen, kan visserligen någon förvisning icke förekomma, men man har dock äfven här att skilja mellan ansökningsärendet och dess handläggning samt handläggningen af målet, hvars återupptagande genom beslutet i ärendet beviljats¹⁴.

¹³ Föreskrift därom har upptagits i Lagkommitténs och Lagberedningens förslag. I rättsfall, ref. i N. J. A. 1924 sid. 660, gällde det återupptagande af ett genom lagakraftvunnet utslag af häradsrätt afgjort statusmål. Efter det ansökningen kommunicerats med vederbörande, meddelades utslag, hvarigenom förordnades, att därest sökanden sist å visst angifvet tingssammanträde anmälde målet till förnyad handläggning, häradsrätten hade att utan hinder af den laga kraft, som åkommit dess utslag, å nyo företaga målet till handläggning och afgörande.

Enligt *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 337, skall, om laga kraften af en hofrätts- eller underrätts dom blifvit upphäfd, »saken på vanligt sätt göras vid den domstolen anhängig, således vid underrätt genom stämning». På detta sätt tolkas och tillämpas, mig veterligen, ej i Sverige 31:3 RB; stämning till underrätt, som har att å nyo upptaga målet, förekommer ej.

¹⁴ Det i N. J. A. 1907 sid. 518 refererade rättsfallet upplyser om, huru förfarandet gestaltar sig i fall af den typ, hvarom där var fråga. Öfver ansökningen, som grundades därpå, att sökanden Z. efter det domen meddelats funnit skriftligt bevis (rättegångshandlingar), hvilket han förmenade styrka rättmätigheten af hans talan, meddelades utslag af innehåll, att det med hänsyn till de åberopade nya skälen tilläts, att »saken finge å nyo komma under K. Maj:ts skärskådande», dock åläge det sökanden »att gå den i 31:3 RB föreskrifna ed äfvensom att inom

Affattningen af 31: 3 synes ge vid handen, att efter det med bifall till ansökan om måls återupptagande målet föresats till den rätt, som sist dömt däri, denna rätt städse skall, innan den skrider till handläggning af målet, affordra parten den i p. 2 af lagrummet omförmälda eden, och att denna ed är ett oeftergifligt villkor för handläggningen. Lagen tillämpas dock ej på detta sätt och kan ej lämpligen så förstås. Huruvida ed skall afläggas, torde bero på hvad utslaget, som bifaller ansökningen, innehåller; om detta ej upptager föreskrift därom, ifrågakommer ej ed. Att lagen kommit att tillämpas sålunda, kan endast bero därpå, att därunder ingå fall, i hvilka det icke skulle vara tillbörligt att göra edgång till villkor för måls återupptagande¹⁵,

Hvad angår den pröfning, som domstolen, vid hvilken

viss tid inställa sig i N. Rev:n för erhållande af föreskrifter om hvad han i afseende å edgången och sakens fortsatta behandling hade att iakttaga». Sedan eden aflagts och parterna utfört sin talan, gafs dom, i hvilken det sades, att Z. behörigen fullgjort hvad honom genom förenämnda utslag blifvt förelagdt, och att saken därför företogs till afgörande utan hinder af K. Maj:ts förut däri meddelade dom, och blef. i enlighet med N. Rev:ns hemställan, med upphäfvande af domstolens beslut den af Z:s motpart förda talan ogillad. — Med detta rättsfall må sammanställas det i N. J. A. 1925 sid. 514 refererade, som angår återupptagande af mål om faderskap och underhållsbidrag. På grund af det förändrade läge, hvori de omprocessade frågorna kommit (det var fråga om en omständighet, som icke yppats i målet och som förtog den däri förebragta bevisningen dess verkan), fann K. Maj:t skäligt att å nyo upptaga saken till skärskådande och förordnade, att det skulle beredas parterna tillfälle att i enlighet med föreskrifter, meddelade af N. Rev:n, tillstädeskomma inför denna för utförande af sin talan. Efter det parterna utfört sin talan, gafs utslag, hvarigenom, »med återbrytande af» K. Maj:ts tidigare utslag i målet och med ändring af Hofrättens utslag däri, förklarades, att den i målet instämnda talan icke kunde bifallas.

¹⁵ I det ofvan i not 13 omnämnda rättsfallet meddelades ej föreskrift om edgång. (Till stöd för ansökningen åberopades, att det lagkraftvunna utslaget tillkommit på grund af förfalskade intyg, som åberopats i målet.) Ej heller i det i not 14 sist nämnda rättsfallet (N. J. A. 1925) föreskrefs edgång. Det är att märka, att målet handlade om faderskap och underhållsbidrag.

saken återupptagits, har att anställa, heter det i 31:3: »pröfve domaren de nya skäl, så ock hvad vederparten däremot svarar, och ege makt den förra domen att ändra, där skälen så giltiga äro». Skälen skola göras till föremål för pröfning i samma afseenden, i hvilka de redan i ansökningsärendet vunnit beaktande: dels med hänsyn till deras betydelse för sakens utgång, dels ock med hänsyn till frågan, om de äro nya. Men skillnaden är den, att det nu gäller en slutlig och afgörande pröfning. För öfrigt behöfver blott följande framhållas, Domstolen har ej att pröfva de nya skälen i och för sig utan hänsyn till hvad för öfrigt i målet förekommit. Det vore orimligt att tolka lagen på annat sätt. De nya skälen kunna öfver hufvud rättsligen bedömas, endast om de sammanställas med allt annat i målet, vare sig innan det dömdes däri eller vid den nya handläggningen, förebragt material. Att lagen afsett annat, kan ej antagas¹⁶. Å andra sidan ligger det i öppen dag, att domstolen icke eger, om den fränkänner de nya skälen någon betydelse, enbart på grund af hvad tidigare förekommit i målet ändra domen. På denna punkt framträder rättsmedlets extraordinära karaktär, en skillnad emellan detsamma och de ordinära rättsmedlen. — Allt efter det resultat, hvartill domstolen vid sin pröfning kommer, har den att med återbrytande af den förra domen ändra densamma eller att förklara sig icke göra ändring däri. Mot denna nya dom stå enligt vanliga regler rättsmedel till buds.

Så framt den förra domen ej ändras, åligger det, enligt hvad i 31:3 stadgas, den part, på hvars ansökan saken åter-

¹⁶ *Broomé*, Civilprocessen sid. 321, påstår emellertid lagen vara tydlig därutinnan, att domen får ändras, endast om de nya skälen ensamma, d. v. s. utan hänsyn till hvad i målet tidigare förekommit, föranleda därtill. Oafsedt det sakligt orimliga i att så uppfatta lagen, talar äfven dess affattning däremot. Hvad sökanden begärt och fått sig beviljad är, att *saken* å nyo skärskådas. Och ett nytt skärskådande af saken kan ej betyda annat än en pröfning ej blott af de nya skälen utan äfven, i sammanställning med dem, af allt annat däri förebragt material.

upptagits, att gälda vederparten kostnad och skada. Att det här endast är fråga om en ersättning, som har afseende å det nyinledda förfarandet, ligger i öppen dag. För det fall, att domen ändras, innehåller ej lagen någon bestämmelse. Kostnadsfrågan är för detta fall vida mer komplicerad, ty den kan ej här principiellt begränsas till blott det nyinledda förfarandet utan gäller processen i dess helhet. De spörsmål, som här kunna möta, anser jag mig icke böra underkasta någon särskild behandling — en behandling, som nödvändigtvis måste blifva ganska vidlyftig — utan nöjer mig med en hänvisning till de allmänna principerna om rättgångskostnadsersättning.

d) Extraordinärt rättsmedel har i praxis kommit till användning i fall, som ligga utom de i 31 kap. RB dragna gränserna för både resning och återbrytande af dom, som vunnit laga kraft. Hvad som härvid skett, kan sägas ha stått i full öfverensstämmelse med grundprinciperna för svensk rättskipning; det har varit fråga om tillämpning af den urgamla grundsatsen, att Konungen är rättvisans högste vårdare och handhafvare och i denna sin egenskap eger tillse, att rätt skipas efter lag och dess rätta förstånd. I synnerhet komma här i betraktande fall, i hvilka uppenbart oriktig tillämpning af strafflag förekommit; därpå har jag dock ej anledning att närmare ingå¹⁷. För civilprocessens del må blott hänvisas till det förhållandet, att då behörig domstol förklarar sig obehörig och utslaget vunnit laga kraft, käranden ansetts berättigad att erhålla resning, äfven om han icke

¹⁷ Jag tänker på sådana fall som de, hvilka framhållits i justitiiekanslerns yttrande öfver den ofvan (sid. 1631 not. 14) omnämnda P. M. ang. utsträckt möjlighet att återbryta dom, hvarigenom någon sakfällts för brott. Det säges i detta yttrande, att det gifves en grupp af fall, där det icke kan råda mer än en mening om, att meddelad straffdom strider mot gällande lag, och där rättskänslan kräfver, att rättelse må ske; såsom dylika fall nämnas, att iterationsstraff felaktigt ådömts, att kumulering af straff skett utan iakttagande af lagstadgad begränsning, att ny lag tillämpats där gammal lag bort gälla eller omvänt, att strafflatituden i åberopadt lagrum öfverskridits m. m. dyl.

kan visa sig ha af laga förfall varit hindrad att klaga öfver utslaget¹⁸. Man kan ock, exempelvis tänka på det fall, att det af förbiseende meddelats dom, som vunnit laga kraft, angående sak, som där redan varit rättskraftigt afgjord.

¹⁸ Se därom i detta arbete Bd I sid. 497—499 (sid. 464 f. i 2:dra uppl. af del 2) samt (utom andra förut anförda) rättsfall i N. J. A. 1915 sid. 526 och 1916 sid. 466 (jfr Bd II sid. 1299 not 87).

EFTERSKRIFT

till elfte och tolfte afdelningarna.

Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk har utkommit efter det ofvannämnda afdelningar af mitt arbete tryckts, och det har därför icke varit mig möjligt att i min framställning taga hänsyn till förslaget. Sedan jag nu haft tillfälle att taga kännedom om detsamma i de delar, som röra de af mig behandlade ämnena, vill jag framhålla, att de föreslagna hithörande stadgandena öfver hufvud icke framkalla spörsmål, som ej blifvit utförligt belysta i min framställning.

Särskildt af intresse är det kapitel af förslaget, som handlar om resning och återställande af försutten tid. Här möter nämligen den på senare tiden lifligt uppmärksammade frågan om beredande af möjlighet att erhålla resning i större utsträckning än gällande lag medger. Af hvad förslaget härom innehåller — bortsedt från någon speciell bestämmelse beträffande straffprocessen — torde framgå, att Beredningen för så väl civil- som straffprocessens del intagit samma ståndpunkt, som jag för civilprocessens del utan tvekan funnit tillrådlig. Dock kommer härvid i betraktande den i 58 kap. 1 § första stycket under 4 upptagna bestämmelsen om beviljande af resning i fall, då »rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag». Det är tydligt, att under detta stadgande är att hänföra domvilla i den trängre och egentliga mening, som kommer till uttryck i den af *Nehrman* (Processus civilis sid. 32 § 30) lämnade bestämningen af begreppet: Domvilla »sker, tå Domaren dömer twärt emot Lag, och är ej et blott felsteg i Processen, eller vid Lagens tillämpning»¹. Resning afses alltså skola komma

¹ I annan betydelse har Beredningen använt ordet domvilla i 59 kap. af förslaget, som under rubriken »Om besvär över domvilla» upptager bestämmelser ang. besvär såsom ett extraordinärt rättsmedel i fall, då i rättegången förekommit groft rättegångsfel.

till användning i sådana fall som de ofvan å sid. 1649 not 17 nämnda. Men fråga är, om icke det föreslagna stadgandet kan finna en vidsträcktare tillämpning. Att döma af den allmänna motiveringen för sjunde afdelningen af förslaget, »Om särskilda rättsmedel», har detta näppeligen åsyftats. Beredningen synes nämligen icke ha ansett det böra ifrågakomma att bevilja resning i fall, då doms oriktighet beror på felaktig bevispröfning, lagtolkning eller tillämpning af lagen. Men stadgandet utesluter dock knappast en längre gående tillämpning, och Beredningen torde själf i viss mån ha gifvit anvisning på en sådan. I den speciella motiveringen till 58 kap. 1 § nämnes nämligen (sid. 574) bland andra exempel på resningsgrunder, som ingå under stadgandet, att domstolen »uppenbart misstolkat en gällande lagbestämmelse». Om man tillägger stadgandet en dylik innebörd, kan det måhända framkalla betänkligheter, medan det å andra sidan näppeligen är egnadt att tillfredsställa dem, som särskildt för straffprocessens del vilja afsevärdt vidga möjligheten att erhålla resning. Problemet torde emellertid vara utomordentligt svårt att på ett i allo tillfredsställande sätt lösa, ja man kan fråga sig, huruvida en sådan lösning öfver hufvud är möjlig.

Sakregister

till hela arbetet.

[Till ledning vid registrets begagnande må följande framhållas. Arbetet har utgifvits i två hufvudafdelningar. Den första hufvudafdelningen, *första bandet*, har utkommit under åren 1917—1926 i fem delar, omfattande §§-na 1—64 å sammanlagt 1257 sidor. Andra hufvudafdelningen, *andra bandet*, har utkommit under åren 1927—1939 i sju delar, af hvilka vardera af delarna fem och sex uppdelats på två häften; dessa sju delar omfatta §§ 65—119 å sid. 1—1650. De romerska siffrorna i registret beteckna bandet, de arabiska sidan i bandet; f. betyder följande sida, ff. följande sidor och n. not. Af de två första delarna af första bandet har utkommit en andra upplaga åren resp. 1923 och 1926. Efter som pagineringen i dessa sistnämnda två delar ej genomgående är i 2:dra uppl. densamma som i 1:sta (beroende dels på några vidtagna ändringar, dels på användningen af olika typer), har jag beträffande dessa delar hänvisat i första hand till sida i 1:sta uppl. och, där det påkallats, därjämte, inom parentes, till sida i 2:dra uppl.

I samtliga delar af arbete ha inrymmts utförliga innehållsöfversikter, hänförande sig till hvar § för sig. Med hänsyn därtill har det varit möjligt och synts mig lämpligt att göra sakregistret mindre omfattande än eljest skulle varit erforderligt. I stor utsträckning har jag nämligen hänvisat blott till § i arbetet.]

Absoluta jäf, se jäf.

» processförutsättningar, se processförutsättning.

» rättigheter, se rättsförhållande och rättskraft.

» rättssatser, se rättssatser.

Accessorisk intervention I 1020 n. 1, se vidare biintervention.

Accessoriska anspråk I 447 (418), 889.

Actiones personales I 309 (291).

» *reales* » »

Actori incumbit probatio II 677 ff.

Adcitation I 1005 ff.

Adhæsiionsgrundsatsen I 28 ff.

Administration, se förvaltning.

Advokat I § 45.

Advokatmonopol, advokattvång I 673 f., 677 f., 830 ff.

- Afdelning*, i högsta domstolen, I 231 f. (218 f.).
- Afskrift* II 807, 813, 847.
- Afskrifning*, af mål, se afskrifningsbeslut.
- Afskrifningsbeslut* I 1212, II 430, 491 ff.
- Afstående*, från påstådd materiell rätt, I 1223 f., II 497 f.
- Afvisning*, *afvisningsutslag* I 1211 f., II 1255 f., 1291 ff., 1641.
- Aktbildningssystem* II 155.
- Alternativa anspråk*, se anspråk.
- Anförande*, parts I 1214 ff.
- Anhängighet*, processens I § 58, II 258 f.; verkningar af anhängigheten I 1143 ff.
- Anspråk* I 11 (10), 856 f.; alternativa I 990 f., II 1391 f.; konkurrerande I 989 f., II 1373 ff.; se vidare rättsförhållande och rättskraft.
- Apodiktisk visshet* II 529 f.
- Appell* I 139 ff. (134 ff.).
- Arf*, *arfskifte*, forum för tvist där om, se forum hereditatis.
- Arvode*, fullmäktigs I 450 f. (421 f.), 821.
- Assertorisk ed.* II 1027.
- Assessor*, i hofrätt I 223 n. 9 (211 n. 9).
- Audiatur et altera pars* II 6 f.
- Barn*, forum I 328, 331 (308 ff.).
- Befogenhet*, fullmäktigs I 636 n. 22.
- Behörighet*, domstols, se kompetens; ställföreträdarens I 632 ff.
- Beneficium revisionis* I 229 (216).
- Besiktning*, *besiktningsmän* II 769 ff; se för öfrigt syn.
- Beslut* I § 61, II § 102; terminologi I 1206, 1209 n. 8, II 1136 n. 5; indelningar I 1206 ff. (slutliga utslag, se utslag; beslut under rättegången 1212 f.); bindande verkan i allmänhet II § 106.
- Bestridande* I 1224, II 373, 415 ff., 448 f., 678 f.; se ock ostridighet.
- Besvär* II 1304 f.
- Bevis*, bevisa, bevisning, olika sätt att bevisa, bevismedel, bevissystem m. m. dyl.; se terminologiska utredningar och begreppsbestämningar i II §§ 85 och 86.
- Bevisbörda*, se bevisskyldighet.
- Bevistaktum* II 541.
- Bevisförfarande*, *bevisföring* II 182 ff., 551 ff.
- Bevisgrund* II 535, 544.
- Beviskollision* II 661 ff., 948 f.
- Beviskraft*, skriftlig handlings, formell och materiell II 821 ff.
- Bevismedel* II 536, 544.
- Bevis*, *bevisning* II 543 f.
- Bevisning till framtida säkerhet* II § 100.
- Bevisningsskyldighet* II 19 n. 17, 681 f.
- Bevisomedelbarhet* II 131 ff.
- Bevispröfning* (bevisuppskattning) II 684 f.; se för öfrigt bevisteori.
- Bevisrätt*, formell och materiell, II 551.
- Bevisskyldighet* II § 88.
- Bevissystem* II 535.
- Bevisteori* II 546 f. § 87.
- Biintervention*, *biintervenient* I 630, §§ 53 och 54, II 1552 ff.
- Bindande omständigheter och liknelser* II 574.
- Bjuden ed* II § 94.
- Blancofullmakt* I 736 f. n. 29.
- Bo och hemvist* I 318 ff. (299 ff.).
- Bomärke* II 816.
- Borgen för kostnad och skada* I 1189, II 1593 f.
- Borgmästare* I 211 (201).
- Brottmål* I 29; se öfver hufvud § 2.

- Calumnied* I 1122.
- Checkmål* I 303 (285 f.).
- Civilprocess*, allmän bestämning I § 1; utveckling af begreppet I 5 ff.; förhållande till den materiella rätten I 1 f.; förhållande till närstående begrepp: rättsvård (offentlig och enskild), rättsskipning, skiljemannaförfarande, frivillig rättsvård I 2 ff., 23 ff. (21 ff.); skillnaden emellan civil- och straffprocess I § 2, emellan civilprocess och förvaltning I § 3; ordinär och extraordinär I 68 ff.; dess föremål I § 48; betraktad såsom ett rättsförhållande, se processrättsförhållande.
- Civilprocessrätt*, begrepp och ställning i rättssystemet I § 4 (särskildt om förhållandet till stats- och förvaltningsrätt samt privaträtt); indelningar af civilprocessrätten I 67 ff. (formell och materiell, ordinär och extraordinär); giltighet i anseende till tid I §§ 7 och 8, i avseende till rum I § 7 och 9.
- Civilrätt* I 63 f.
- Clausula rati* I 733 f.
- Connexitas* el. *continentia causarum* I 405 (380).
- Contumacia* II 410 ff.
- Dekret* I 1205 f., II 1136 f.
- Del i saken*, se jäf.
- Delanspråk* I 890 ff., II 1386 ff.
- Deldom* I 1210 f.
- Delgifning*, af stämning, se stämning.
- Delomän* I 513.
- Denuntiant* och *denuntiat* I 1078, se litis denuntiatio.
- Desuetudo* I 91 f. (90 f.).
- Devolutiva rättsmedel* II 1622.
- Direkt bevis* II 541 ff.
- Disciplinär makt*, domstolens, I 1205, II 196 f., 1615.
- Dispositionsprincipen* II § 67.
- Dispositiva processförutsättningar, rättshandlingar, rättsatser*, se dessa ord.
- Dispositivt erkännande* II 987 ff.
- Division*, i hofrätt, I 222 ff. (210 f.).
- Documenta communia* II 850 ff.
- Dokument*, se urkund.
- Dom*, terminologi, se beslut; dess logiska struktur II 525 f., 1141 ff., 1313; rättsliga betydelse, innehåll och form II § 103, 1229 ff.; olika slag af domar: rena fastställelседomar, kondemnatoriska domar (el. fullgörersedomar), och konstitutiva (rättsgestaltande) domar I § 49, II 1145 ff., 1240 f.; angående doms fastställelseinnehåll II 1439 ff.; privaträttsliga biverkningar af dom II 1241 f.; reflexverkan af dom II 1242, 1474 ff.; dess rättskraft, se rättskraft.
- Domare*, lagfaren domare I 132 f. n. 2 (129 f. n. 2); lekmannadomare I 145 ff. (140 ff.); habilitet, se detta ord; statsrättsliga ställning I 130 (126); ansvar I 131 f. (128); uppsikt öfver domare I 132 (128).
- Domareed* I 251 ff. (237 f.).
- Dombok* II 142 ff.
- Dombrott* II 1619 f.
- Domförhet* I 129 (125), 184 f. (174), 212 (202), 224 f. (212 f.), 232 f. (220).
- Domhafvande* I 178 (168).
- Domicil* I 318 ff. (299 ff.).
- Domkval* II 1619 f.
- Domsaga* I 169 f. (160).
- Domskül* II 1147, 1313; se vidare domspremissor.

- Domslut* I 224 f. (212 f.), II 1147, 1187 ff., 1313 f.
- Domspremissor* II 5, 146, 367, 525 f., 553, 1313, 1314 f. m. fl. st.
- Domsrätt* I 126 (123).
- Domstol*, begrepp I 126 f. (123 f.); inre och yttre organisation af domstolarna I 127 (123 f.); domstolarna såsom ämbetsverk, administrativa organ och rättskipningsorgan I 127 f. (124 f.); allmänna och specialdomstolar I 68, 129 (68, 125); ordinarie och extraordinarie domstolar I 129 (126); statsrättslig ställning I 130 (126 f.); hufvudprinciper för besättande I § 11; ställning såsom subjekt i processrättsförhållandet I 1100 ff.
- Domstolsnotorietet*, se notorietet.
- Domstolsorganisation*, svensk I § 12.
- Domstolspraxis* I 86 ff. (85 ff.), II 77 n. 70.
- Domstolssak* I 1182.
- Domstolssyn* II 532 ff., se för öfrigt syn.
- Ed* af judar och af bekännare af annan kristen troslära än den evangeliskt lutherska II 951 f. n. 35, 1027; af sakkunnig II 1129 f.; se vidare domareed, partsed, vittnesed, vrångoed.
- Edgångsbeslut* II 963, 972 ff., 984, 1640 f.
- Edgårdsmän* II 545.
- Editio documentorum*, se editionsplikt.
- Editionsplikt* II 786, 848 ff., 1580 f.
- Edsaftal* och *edsanbud* II 980 ff.
- Edstema* II 963 f., 984.
- Egotvist* II 780 f.
- Enmansdomstolar* I 132 f. n. 2. (129 f. n. 2).
- Enskild handling* II 803 f., 814 ff., 845 f.
- Enskilda tjenare*, se jäf mot vittne.
- Erfarenhetssatser* II 5, 36 f., 89 ff., 527, 555 ff.
- Erkännande*, parts I 1220, 1224, II 34 f., 827 f., § 95; anteciperadt II 66 ff.
- Eventualprincipen* II 176 ff., 218.
- Exceptio fori* II 382 ff., 388 ff.; *litis pendentis* I 1144; *plurium citandorum* I 579 f. II 240 f., 400 f., *rei judicatæ* II 1259 f.
- Exegibilitet* I 6 f., 902 ff.; 912 ff., II 1239.
- Exekution* I 6 f.
- Exekutionstitel*, domen såsom sådan I 902 ff., 912 ff.
- Exekutiva anordningar* I 1206, 1208.
- Exequatur* I 117 n. 28, 120 (115 n. 28, 118).
- Exklusiva fora* I 311 (292 f.).
- Ex officio*, uttryckets betydelse, I 71 f. n. 2.
- Expeditionslösen* II 1499.
- Exterritorialitet* I 542, 1178, 1180, II 281 f., 1021.
- Extraordinär civilprocess*, se civilprocess.
- Extraordinära rättsmedel*, se rättsmedel.
- Fackdomare* I 145 ff. (140 ff.).
- Fackkunskap* II 1132.
- Factum probandum* II 541.
- Factum superveniens*, se förändrade omständigheter.
- Faderskap* I 371 (347), II 1470 f.
- Fakta* II 5, 12 ff., 30 ff., 49 ff., 527 f., 562 ff., 941 ff., 1321 ff.; rättsgrundande (eller rättsverkande) II 14 ff., 60 ff., 703 ff.; rättshindrande och rättsupphäfvande II 16 ff., 64 ff., 703 ff.; omedelbart relevanta och medelbart

- relevanta fakta (indicier) II 541 ff.; se vidare indicier; hjälp-fakta II 568.
- Fartyg* I 304 (286 f.).
- Fast egendom, fastighet* I 457 ff. (427 ff.).
- Fastighetsforum*, se forum.
- Fastställelse* I 6 ff. (5 ff.), 1439 ff.
- Fastställensedom*, se dom.
- Fastställsetalan*, positiv och negativ I 359 f. (335 f.), 931 ff., II 1423 ff.; se vidare talan.
- Fatalier, fatalitet* I 1254.
- Fattig part*, se fri rättegång.
- Firma* I 536 ff., II 274 ff.
- Fordringspretendenter*, se preten-denttvist.
- Formell beviskraft*, se beviskraft.
- Formell bevisrätt* II 551.
- Formellt bevissystem* II 545 ff.
- Formell partshabilitet* I 525 ff.
- Formell processförklaring* I 757 ff., 1220 ff., II 991.
- Formell processledning*, se pro-cessledning.
- Formell rättskraft* II 1303.
- Formell sanning* I 19 f., 625.
- Forum*, begreppet I 290 f. (274); indelningar och begreppsbestämningar m. m. I § 23.
- Det *allmänna personliga forum (forum domicilii*, m. m.) I § 24.
- Speciella fora:*
- forum hereditatis* (10:2 och 3 R B), *administrationis* (10:4 R B), *contractus* (10:5 R B), enl. 10:6 sista p. R B, enl. 10:8 R B, enl. 10:27 R B och i allmänhet om *forum delicti*, I § 25; *fora continentiae causarum* (el. *connexitatis*): *genställningsforum (forum reconventionis)*, fora enl. 10:6 och 7 R B; forum vid hufvudintervention; fora för talan, hvarigenom ett accessoriskt anspråk göres gällande (10:12; 17:15 och 15:12 R B), I § 26; fora enl. stadganden annorstädes än i R B I § 27.
- Fastighetstorum (forum rei sitae)* I § 28.
- Forum deprehensionis* I 333 f. (311 f.).
- Forum generale, fora specialia* I 308 ff. (290 ff.).
- Fora legalia* I 310 (292).
- » *conventionalia* I 310 (292).
- Fri bevis teori*, se fri bevispröfning.
- Fri bevispröfning* II § 87, 883 ff.
- Fri rättegång* II § 115.
- Frirättsskolan* I 21 f. n. 23.
- Frist* I 1255 f.
- Frivillig rättsvärd* I 5, 19, 26 f. (4, 18, 25 ff.).
- Frågerätt*, domarens, I 1118 f., II 71 ff.
- Fullföljdsavgift* II 1499.
- Fullföljdstillstånd* II 1307 f.
- Fullgörelsedom*, se dom.
- Fullgörelsetalan* (el. talan om förpliktande) I 910 ff.; se vidare talan.
- Fullmakt* I 635 ff.
- Fullmäktig* I §§ 38—43; se vidare rättegångsfullmakt och rättegångsfullmäktig; ersättning åt fullmäktig II 1581 f.
- Fullt bevis* II 620 f., 638 ff.
- Fungibilitet*, bevismedlens, II 658 ff.
- Funktionell kompetens*, se kompetens.
- Fyllnadsed* II § 93.
- Förbehåll*, om särskild rättegång II 1591 ff..
- Förberedande förfarande* II 112.
- Föreställande*, af käromålet I 1166, 1181, II 366.
- Förfarande*, processuellt (el. rättegångsförfarande), begrepp I 7 f., 1098, 1204; ledande grundsatser

- i allmänhet II § 65; parts förfogande rätt II 38, 251 ff.; i under rätt, dess allmänna gång II § 71; i hofrätt II 184; dess ordnande af domaren, se formell processledning.
- Förhandling* II 180 ff., 363.
- Förhandlingsprincipen* II § 68.
- Förklaring*, parts, I § 62; af dom II § 105.
- Förlagsinteckning* I 306 (288).
- Förlikning* I 24 f. n. 24 (24 n. 25), 754 ff., 1228 ff., II 70 f., 197, § 83, 1562 f.
- Försvär*, parts, II 372 ff.
- Förteckning* öfver rättegångskostnader II 1587 ff.
- Förvaltning* (administration) I § 3; begreppet I 47 ff., kompetensfördelning emellan domstolar och administrativa myndigheter I 50 ff.; kompetenskonflikter I 57 ff.; K. B:s uppsiktsrätt betr. rättsskipningen I 60 f.
- Förvaltningsrätt* I 66 f.
- Förändrade omständigheter*, inverkan däraf på domens rättskraft II 1430 ff.
- Gemenskap* emellan mål, se genstämmningsforum.
- Gemeines Processrecht* I 581 noten.
- Genfordran* I 417 ff. (391 ff.); se vidare kvittning.
- Genkärande*, *genkärsmål* I 406 (381), 991.
- Genstämmning*, *genstämmningsmål* I 406 (381), 991.
- Genstämmningsforum* I 406 ff. (381 ff.).
- Gestaltningrättigheter*, se rättsändring.
- Gode män* II 520 ff.
- Grafologi*, se skriftjämförelse.
- Gudsdomar* II 545.
- Gudstjänst* I 207 (197).
- Gäld* I 316 f. (298 f.), 425 f. (399).
- Habilitet*, allmänna habilitetsvillkor: domares I § 18; parts I 525 ff., 544 f., 1176 f.; biintervenients I 1034 f.; legal ställföreträdare I 652 ff.; fullmäktigs I 678 ff.; vittnes II 1040 ff.
- Halft bevis* II 620 f., 649 f.
- Handel*, forum för tvist därom I 391 (367).
- Handelsbok* II 835 ff.
- Handelsbruk* II 561.
- Handelskunniga ledamöter i domstol* I 217 ff. (205 ff.).
- Handelsmål* I 217 f. (205 f.).
- Hemlighet i rättegång* II § 70.
- Historiskt bevis* II 530 f.
- Historisk visshet* II 530.
- Hofrätt* I § 15.
- Hofrättsråd*, se hofrätt.
- Hufvudbevis* II 547 ff.
- Hufvudintervention* I §§ 53 och 56.
- Hufvudkärande*, *hufvudkärsmål* I 406 ff. (381 ff.), 991.
- Hufvudman* I 625.
- Hufvudmål* I 406 ff., 991 ff.
- Hufvudsaken* I 11, 1206, 1210, II 172 m. fl. st.
- Hufvudskrift* II 807, 813.
- Husfolk*, se jäf mot vittne.
- Hvilande* (mål förklarar hvilande) II 219 ff.
- Härad* I 169 ff. (160 ff.).
- Häradshöfding* I 174, 178 (164, 168).
- Häradsnämnd*, se nämnd.
- Häradsrätt* I § 13.
- Häradssyn* II 488 f., se vidare jor-dasyn.
- Häradsting*, se ting.
- Högsta domstolen* I § 16.
- Högsta instans* I 163 f. (153 f.).
- Hörsägen*, vittnesmål efter hörsägen II 1017 f.

- Illiterata rådmän* I 146, 212 (142, 201).
- Inamovibilitet*, domares I 130 (127).
- Indicier* (medelbart relevanta fakta) I 89 (87 f.), II 541 ff., 566 ff., 651 ff., 672.
- Indirekt bevis* II 541 ff., 547.
- Individualisering*, af rättigheter, se rättsförhållande.
- Införande*, af fakta i rättegången II 12 f.
- Inhabilitet*, se habilitet.
- In jure* förfarandet II 172, 377.
- In judicio* förfarandet II 172, 377.
- Inkompetenta vittnen*, se vittne.
- Inlaga*, kändens, II 368.
- Inskriftningsväsendet* I 26 (27).
- Instansordning*, se kompetens (funktionell).
- Inställedag* II 287.
- Inställeseplikt*, parts I 1108 ff.
- Internationell privaträtt och processrätt* I 64 n. 5, §§ 7 och 9.
- Intervention, intervenient*, i allmänhet I § 53.
- Intressejurisprudens* I 21 ff. n. 23 (20 ff. n. 24).
- Invändning* i rättegång, se processuell invändning.
- Jordasyn* II 779 ff.
- Judici fit probatio* II 529.
- Judicium* I 11.
- Juramentum credulitatis, ignorantiae, veritatis* II 946, *necessarium, voluntarium* II 977, *supplementorium* II 976, *in litem* II 978.
- Juridisk person* I 335 ff. (313 ff.), 347 f. (325), 526 ff., 548 ff., II 298 ff.
- » *stil* II 156 f.
- » *visshet* II 529 ff.
- Jurisdictio contentiosa* I 26 (25).
- » *voluntaria*, se frivillig rättsvärd.
- Jurisdiktion* I 126 (123), 294 f. (278).
- Jurisdiktionsområde*, se rättskipningsdistrikt.
- Jury* I 147, 154 f. (142, 149).
- Justering* af protokoll II 153.
- Justitievisionen* I 229 (217).
- Justitieråd* I 230 (217 f.).
- Jäf*, mot domare I § 19; invändning därom II 385 ff.
- » mot legal ställföreträdare I 655 ff.; mot fullmäktig I 694 ff.; mot vittne II 1049 ff.; mot sakkunnig II 1126 ff.
- Järnbörd* II 545.
- Järnväg* I 305 (287 f.).
- Kartor* II 795 f.
- Kassationsdomstol* I 141 f. (137).
- Klaggrund* I 580 ff. n. 7.
- Klander, klandertalan, klanderprocess* I 589 ff., 605 ff., 1085 f.; se vidare vindikationstalan.
- Kollegial domstol*, begreppet I 132 f. n. 2 (129 f. n. 2); se öfver hufvud I § 11.
- Kollektiv behörighet* I 664 f., 737 ff., 775 ff., II 296 f.
- Kommissionär* I 625 f., 629.
- Kompetens*, domstols, allmän utredning I § 21, 1180; saklig kompetens I 285 f. (269 f.), § 22; lokal (el territoriell) kompetens I 285 ff., § 23; funktionell kompetens (instansordningen) I 285, 291 ff. (269, 274 ff.).
- Kompetensgrund* I 287 ff. (270 ff.).
- Kompetenskonflikt* I 57 ff., § 30.
- Kompetensregler*, deras processuella natur (absoluta el. dispositiva) I § 29.

- Koncentration*, af förfarandet, II 174 ff., § 74.
- Kondemnatorisk dom*, se dom.
- Konfliktdomstol* I 59 f.
- Konkurrens*, mellan fora, I 311 (292 f.).
- Konkurrerande anspråk*, se anspråk.
- Konkurs, konkursbo* I 509 f., 612 ff., II 298.
- Konkursgäldenär* I 509, 552.
- Konnexitet*, se genstämmningsforum, särsk. I 415 f. n. 17 (389 f. n. 19).
- Konstitutiv* (rättsgestaltande) *dom* I 19 (18); se vidare dom.
- Konsularjurisdiktion* I 124 (121).
- Kontradiktorisk princip* II § 66.
- Kontumacialförfarande*, se contumacia.
- Konungen* I 163 f. (154 f.).
- Konventionalprocess* I 75 (74).
- Korsförhör* med vittnen II 1109.
- Kostnad och skada* II § 113.
- Kronan*, forum, I 336 (314), stämning å II 311.
- Kumulation* af mål, allmänna anmärkningar I § 50.
objektiv I § 51: i trängre mening I 979 ff.; förening af hufvud- och genstämmningsmål I 991 ff.
subjektiv I § 52.
- Kvalificerad erkännande* II 761 ff., 1000 f.
- Kvittning* I 417 ff. (391 ff.), 1040, 1141 f., 1236 ff., II 374 f., 1346 ff.; af rättegångskostnad II 1531 ff.
- Kämnarsrätt* I 292 ff. (276 f.).
- Kärande* I 513 f.
- Käromål* I 518 ff., II 364 ff.; dess materiella grund II 703 ff.
- Lag, lagstiftning* I § 6.
- Laga bevis* II 532 ff., 634 ff.
- Laga förfall* II 238 ff., 423.
- Laga kraft* II 1303 ff.
- Lagmansrätt* I 291 ff. (275 ff.).
- Lagtima ting*, se ting.
- Landssed* I 86 (85).
- Laudatio auctoris* I 622.
- Legal bevisteori*, se bevisteori och fri bevispröfning.
- Legal ställföreträdare*, se ställföreträdare.
- Legitimatjo* I 580 f. n. 7.
- Legitimatjo ad causam* I 633 n. 17.
 » *ad processum* I 633 n. 17.
- Legitimus contradictor* II 1469 noten, 1472.
- Lekman, lekmanadomare* I 145 ff. (140 ff.).
- Lex fori* I 99, 107 (98, 105).
- Likvärdighet*, bevismedlens, II 658 ff.
- Litis consortium*, se processgemenskap.
 » » *necessarium*, se nödvändig processgemenskap.
- Litis contestatio* I 1137, II 376 f., 379, 449.
- Litis denuntiatio* I § 55, II 1457.
- Litispendens* I 122 f. (120 f.), 1144 ff., 1182, II 1264 f.; se för öfrigt anhängighet.
- Locus regit actum* I 108 (106).
- Löttesman* II 1476 f.
- Lösen*, se expeditionslösen.
- Magistrat* I 167 (157).
- Majoritetsprincipen* vid röstberäkning II 1156 f.
- Mandat* I 635 ff., 671.
- Mantalsskrifning* I 319 ff. (300 ff.).
- Matematisk visshet* II 529 f. n. 8.
- Materiell beviskraft*, se beviskraft.
- Materiell bevisrätt* II 551.
- Materiellt bevissystem* II 545 ff.
- Materiell rättskraft* II 1303.
- Materiell sanning* I 19 f., II 625.
- Maximalfrist*, se frist.

- Meddellös part*, se fri rättegång.
Medgifvande I 757 ff., 1221 ff. II 28 ff., 827 f., 986.
Minimalfrist, se frist.
Motbevis II 547 ff.
Motbok II 839.
Motfordran, se genfordran.
Motpart I 513.
Muntlighet, muntlig process, muntlig förhandling, muntligt-protokollarisk process I 136 f. (132), II § 69.
Muntligt förhör II 128 ff.
Mål I 266 ff. n. 33 (250 ff. n. 35), 518 ff., 976.
Märken II 791.
Mönster och modeller I 306 (288).
- Ne eat iudex ultra petita partium* II 13, 25 ff.
Nemo iudex sine actore II 13 ff.
Ne procedat iudex ex officio II 13, 24 f.
Nedläggande af mål, af talan, se återkallande af talan.
Nedre Justitierevisionen I 237 ff. (224 f.).
Negatio per positionem II 678.
Negativ fastställesetalan, se fastställesetalan.
Negotiorum gestio, gestor I 845 ff.
Nominatio auctoris I 622 f.
Non-liquet uttalande, af domstol, I 17 f.
Normerad partsed II 884 ff., 928 ff.
Notarie I 189 ff. (177 ff.).
Notorietet, notoriska fakta II 596 ff.; domstolsnotorietet II 607 ff.
Nullitet ipso jure (själfverkande ogiltighet), rättegångens, I 79 f. (78 ff.), 1191 ff.
Nullitetsbesvär (nullitetsklagan) II 1305, 1309, 1623 f.
- Nya skäl*, vid återbrytande af dom II 1641 ff.
Nytta och skada, af sak, se jäf.
Nämnd, nämndeman I 146 f., 156 ff., 174, 176 ff. (142, 150 ff., 164 ff.).
Nödvändig processgemenskap, I 1008 ff., 1037, II 1473 f.
- Oafhängighet*, domstols, I 130 (126).
Oafsättlighet, domares, I 130 (126).
Objektiv kumulation, se kumulation.
Offentlig handling, II 803 ff.,
 » rätt I 52 ff.,
 » stämning II 304 ff., 487 f.
Offentlighet, i rättegång, II § 70.
Officialprincipen, se dispositionsprincipen.
Otörfalskad beskaffenhet, hos skriftlig handling II 820 f.
Ogiltighet, rättegångs, I 79 f. (78 ff.), 1191 ff.; se för öfrrigt nullitet, nullitetsbesvär samt öfver hufvud § 59.
 » rättshandlings II 18 ff.
Ohemul klagan II 1620.
Okristen II 1047 f.
Ombyte af part, utan partssuccession i egentlig mening, I 621 ff.
Omedelbarhetsgrundsatsen I 136 (132), II 101 ff.
Omröstning II 1151 ff.; principerna för omröstning samt röstberäkning, i allmänhet och särskildt enligt svensk rätt, II § 104 (särsk. i fråga om kvittning och återförvisning vid felaktig röstberäkning II 1365 f. n. 63).
Omyndig I 554 ff.
Omyndigförklarad I 564 ff.
Ordalier II 545.

- Örförande* i domstol I 128 (125), II 71 f., 207 f.
- Ordinarie rättsmedel*, se rättsmedel.
- Oskift dödsbo* I 1009 f., II 313.
- Ostridighet* II 32 ff., 415 ff., 580 ff., 990.
- Ovünschap*, uppenbar, se jäf.
- Panträtt* I 464 (434), 468 f. (437 f.), 510 f., 926 ff.
- Paria vota* II 1191.
- Part*, begreppet I 501 ff.; habilitet I 525 ff.; parts rättigheter I 673 ff., 1100 ff., plikter I 1105 ff., II 377 ff.
- Parts ed* II §§ 91—94.
- Partsförhandling* II 180 ff., § 78.
- Partsförhör* II § 91.
- Partshabilitet*, se habilitet.
- Partsoffentlighet* II 158.
- Partssuccession* I § 35, II 1459 ff., 1557 ff.
- Patent* I 306 (288).
- Perpetuatio jurisdictionis* I 295 n. 22 (278 n. 22), 1148.
- Petitum* I 1216.
- Plenum*, högsta domstolens dömande in pleno 233 ff. (220 ff.).
- Pluris petitio* II 1384 n. 26.
- Pæna confessi* II 420.
- » *præclusi* II 244.
- » *temere litigantium* II 1508.
- Positiv fastställsetalan*, se fastställsetalan.
- Praxis*, se sedvana.
- Prejudiciella frågor*, i brottmål I 44 f. (45 f.); i tvistemål II 222 ff.
- Prejudiciellt rättsförhållande*, se rättsförhållande.
- Prejudikat*, begreppet, I 12 ff., 87 n. 10 (86 n. 10).
- Preklusion* II 179, 217 ff.
- Prekonstitueradt bevis* II 846, 1016, 1018.
- President* I 223 (211).
- Preskription* I 857 ff. n. 10, II 22 ff., 1181.
- Presumtion* (præsumtio) II 569 ff., 749 ff.; legal el. lagstadgad (*præsumtio juris*) II 571, 616 f.; *præsumtio juris et de jure* II 617; icke lagstadgad (*præsumtio hominis el. facti*) II 571, 615 f.
- Pretendenttvist* I 623 f., II 1466 f.
- Principal intervention* I 1020 n. 1; se för öfrigt hufvudintervention.
- Privaträtt* I 52 ff., 63 ff.
- Privat vetande*, domarens, II 9, 12 n. 3.
- Process* I § 1, 518 f., 976.
- Processens föremål* I § 48.
- Processförutsättning* I § 59; begrepp I 1150 ff.; indelning i absoluta och dispositiva I 1166 ff., II 85 ff.; de särskilda processförutsättningarna I 1173 ff.; verkan af processförutsättningsbrist I 1190 ff.
- Processgemenskap* I 996 ff.
- Processhabilitet* I § 33, 652 f., 669, 678, 793, 800, 1037 f., 1163 ff., 1178.
- Processhandling*, begrepp I § 60; domstolshandlingar I 1203 f., § 61; partshandlingar I 1203 f., § 62; utomrättsliga I § 63.
- Processhindrande invändning* II 382 ff.
- Processinvändning* I 1170 ff., II 373, § 79.
- Processledning*, domarens, materiell II 46 ff.; formell II § 73.
- Processledande förfoganden* (beslut) I 1205 ff., II 208 f.
- Processlegitimation* I 633 n. 17, 1163 ff., 1176, 1179 f.
- Processmaterial*, begrepp II 5 f.; förfoganderätt däröfver II 28 ff.; afvisande däraf II 194 f., 552 f.
- Processrätt* I § 4.

- Processrättsförhållande* I § 57.
- Processrättsatser*, olika slag: absoluta, dispositiva, subsidära I § 5, 484 (451); verkan af åsidosättande I 79 f. (78 ff.); giltighet i anseende till tid och rum, se civilprocessrätt.
- Process-subjekt* I 125 f. (122 f).
- Processuella fakta* I 1196 f.
- » *invändningar*, begreppet I 1170 f., II § 79.
 - » *rättshandlingar* I 1238 ff.
 - » *straff* II § 116.
 - » *taleförutsättningar*, se rättsskyddsbestämmelser.
- Processuell skada* II 1502 ff.
- Promissorisk ed* II 1027.
- Prorogationsrätt* I 490 (457).
- Protokoll* II 139 ff.
- Provokatorisk rättegång* I 359 ff. (335 ff.); se vidare fastställelse-talan (negativ).
- Quæstio facti* I 15 (14), II 367, 1141 m. fl. st.
- » *juris* I 15 (14), II 367, 1141.
- Quod non est in actis, non est in mundo* II 39 f. särsk. n. 2.
- Ratihabition* I 848 ff., 1179 f.
- Reella bevismedel* II 768, 1003.
- Reflexverkan* af dom, se dom.
- Reformatio in pejus* II 975.
- Relativa jäf*, se jäf.
- Relevanta fakta*, se fakta.
- Res judicata* I 1182 f., II 1235 f. n. 9.
- Resning* II 1304 ff., §§ 117 och 118.
- Restitutio in integrum* II 1626 f.
- Reus in exceptione actor est* II 677 f.
- Revisionsansökning* II 1304 ff.
- Revisionsdomstol* I 141 f. (136 f.).
- Rykte* II 574 f.
- Rådman* I 211 f. (201 f.).
- Rådstufvurätt* I § 14.
- Räffste- och rättareting* I 227 f. (214 f.).
- Rättegång*, se process; särsk. I 10 n. 11 (n. 12).
- Rättegångsavgifter* II 1498 ff.
- Rättegångsbalken* I 69, 83 ff.
- Rättegångsbiträde* I § 44.
- Rättegångsfel* I 80.
- Rättegångsfullmakt* I 665 f., 669, § 40, 772.
- Rättegångsfullmäktig*, se fullmäktig, rättegångsfullmakt, behörighet, habilitet, jäf samt II 1007 ff., 1057 ff.
- Rättegångsförfarande*, se förfarande.
- Rättegångskostnad* II §§ 113 och 114.
- Rättegångsmissbruk* i trängre mening II 1505, 1585 f., 1620.
- Rättegångspolitiet* I 1205, II 196, 1615.
- Rättighet*, se rättsförhållande.
- Rättsfullföljande invändning* II 374 f.
- Rättsförhållande* I § 48; olika slag af privaträttsförhållanden: anspråk, absoluta rättigheter, rättigheter till rättsändring I 878 ff.; individualisering I 885 ff., II 60 ff., 277, 339 f., 346 ff.; prejudiciellt II 224 f., 1320 f., 1325 ff., 1336 ff.; se vidare rättskraft.
- Rättsgestaltande dom*, se konstitutiv dom.
- Rättsgrundande, rättshindrande, rättsupphäfvande fakta*, se fakta.
- Rättshandling*, parts, I 1215, 1225 ff.
- Rättshjälp* I § 31.
- Rättskipning* I 4 f., § 3, 126 (123).

- Rättskipningsdistrikt** I 168 ff. (159 ff.).
- Rättskraft**, domens; dess innebörd och betydelse II § 107; förutsättningar II § 108; rättskraftens omfattning i allmänhet II § 109; närmare om rättskraftens omfattning: objektiv i identitet II § 110 (m. h. t. anspråk, absoluta rättigheter och rättigheter till rättsändring); närmare om rättskraftens omfattning: subjektiv identitet II § 111 (rättskraftens utsträckning till tredje man 1458 ff.); utländsk doms II § 112.
- Rättskränkning** I 11 f.
- Rättskällor**, civilprocessens, I § 6.
- Rättsmedel**, indelning i ordinära och extraordinära II 1304 ff., 1622 f.; de extraordinära II §§ 117—119.
- Rättsovisshet** I 11 f., 948 ff.
- Rättssatser**, se processrättssatser.
- Rättsskydd** I § 1, 895 ff. (ang. frågan om rättsskydd såsom processens ändamål I 8 f. noten).
- Rättsskyddsanspråk**, kändandens, I 864 ff.; svarandens I 874 f.
- Rättsskyddsbehof** I 870 ff., 911 f., 919 ff., 944 ff., 969 ff., 1183.
- Rättsskyddsbestämmelser** I 870 ff., 1156.
- Rättsvetenskap** I 87 n. 10 (86 n. 10).
- Rättsvård** I 2 ff.
- Röstberäkning**, se omröstning.
- Rättsändring** I 880 ff., 942 ff.; se vidare rättsförhållande och rättskraft.
- Sak** I 266 ff. n. 33 (250 ff. n. 35), II 277.
- Saktörare**, se advokat.
- Sakinvändning** I 1171, II 373 f.
- Sakkunnig**, bevis genom, II 534, 1012 ff., § 101, (ang. begreppet sakkunnig se vidare hänvisningar II 1117 n. 2); ersättning till II 1130 ff., 1578 f.
- Sakkunnigt vittne** II 1014, 1118, 1130 n. 27.
- Saklegitimation** I 504, § 34, 1008 f. n. 25, 1181.
- Saklig kompetens**, se kompetens.
- Sakprotokoll**, se dombok.
- Sakrättsanspråk** I 879, 939 ff., II 1370, 1410 ff.
- Saksammanhang**, se gemenskap mellan mål.
- Samegare** I 1010 ff., II 1473 f.
- Sanningsplikt**, parts, I 1114 ff., II 892 ff.
- Sannolikhet**, sannolikhetsbevis. se bevisa.
- Sedvana** (sedvänja), *sedvanerätt* I 86 ff. (85 ff.).
- Sententia jus facit inter partes** II 1438 f.
- Separationsgrundsatsen** I 28 ff.
- Servitut** I 460, 464 (430, 433 f.), 1010 f. m. fl. st.
- Sigill** (insegel), å fullmaktshandling I 723 ff.
- Singularsuccession**, se partssuccession.
- Själhjälp** I 2 ff.
- Sjörättsmål** I 303 f. (286).
- Skadeståndsanspråk** I 29 ff.
- Skiljeattal** I 23 ff. (21 ff.), 1182 f.
- Skrif- och räknefel**, i dom, II 1217, 1436 f.
- Skrift**, såsom form för uttalande, II 828 ff.
- Skriftjämförelse** (grafologi) II 817 ff.
- Skriftlig handling**, se skriftligt bevis.
- Skriftlighet**, *skriftlig process* II § 69.
- Skriftligt bevis** II § 90.
- Skriftligt vittnesbörd** II 575, 845 f., 1016 f.

- Skrock och offsockner* I 221 (209).
Skyddsåtgärder I 28 n. 1.
Skyldskap I 282 ff. (267 ff.); se för öfrigt jäf.
Slutligt hufvudsakligt utslag I 1209 ff.
Småprotokoll II 141.
Solidarisk eller delad ansvarighet för rättegångskostnad II 1566 ff.
Solidarisk behörighet, se kollektiv behörighet.
Specialdomstolar I 68, 129 (125), 299 (282).
Sportler II 1499 f.
Statsrätt I 63 f., 66 f.
Status causæ et controversiæ II 54 f., 880.
Statusförhållanden, statusprocesser I 369 ff. (346 ff.), II 1468 ff.
Straff, processuella, se processuella.
Straffanspråk I 28 f.
Straffprocess I 6, § 2.
Straffrätt I 63 f.
Ställföreträdare, begreppet, I § 36; legala I 634 f., § 37, II 953 ff., 1011 f., 1057 ff.
Ställningsfullmakt I 665 ff., 809 ff.
Stämning, å part, allmänna anmärkningar II § 75; ansökan om och utfärdande af stämning, dess innehåll och delgifning II § 76; pröfning av stämmings delgifning II 340., 403 ff.; försittande af stämning II 422 ff, och se vidare uteblifvande; stämmingsreglernas processuella natur II § 76; stämning såsom rättegångens grundval II § 77; processföremålets individualisering i stämningen II 61 ff.; stämning å vittne, II 1025 f.
Stämninggifvare II 267 ff.
Stämningssman I 188 (182), II 333, 843 f.
Stämningstid II 325 ff.
Stämpelafgift, stämpelskatt II 1499.
Subjektiv kumulation, se kumulation.
Subsidiära fora I 332 ff. (311 ff.).
Substitution, af processfullmäktig, I 671 ff., särsk. n. 18, 819 f.
Summa appellabilis I 292 (275).
Summarisk process I 70 (69).
Svarande I 513 f.
Svaromål II 370 ff., 375 ff.
Svägerlag I 228 ff. (267 ff.); se för öfrigt jäf.
Syn, bevis genom, II § 89; kostnad för II 1579 f.
Syneobjekt II 768 f., 775 f., 798 f.
Talan, begreppet I § 47; ordet talan i svenskt lagspråk I 857 ff. n. 10; dess olika sidor, formell och materiell I 870 ff.; olika slag af talan I § 49; ändring af talan II 356 ff., 1409 f.
Talan om vinnande af konstitutiv dom I 968 f., se vidare dom, rättsändring.
Talerätt I 856 ff.
Tappande part II 1560 ff.
Telegram, rättegångsfullmakt genom, I 786 f.
Termin I 1254 f.
Territoriell behörighet, se lokal kompetens.
Testamente I 374 f. (350 f.), 594, II 1460 n. 16.
Testes de auditu II 575.
 » *rogati, fortuiti* II 1018.
 » *singulares* (i motsats till *contestes*) II 644 n. 28.
Tidsbestämmelser I § 64.
Tidsspillan II 1582 ff.
Tilläggsanspråk II 1395 ff.
Ting, härads: lagtima I 195 ff. (185 ff.); urtima I 205 ff. (195 ff.).
Tingsbåtråde I 189 f. (177 ff.).

- Tingsfrid* I 208 (197).
Tingslag I 169 f. (160).
Tingsrätt I 163 n. 1 (153 f. n. 1).
Tingsstad, tingshus, tingsställe, I 192 ff. (183 ff.).
Tjänstehjon I 331 f. (310).
Tjänstemän el. andra, som medverka vid rättskipningen I 127 f. (124), 188 ff. (177 ff.).
Tolk I 188 f. (182), II 1576.
Tredskodom II 469 ff.
Trolofning, forum för tvist därom, I 397 (372 f.).
Tvekamp II 545,
Tvistemål I 27, 512 f.
Tvängsmedel, mot part I 676 f., 1108 ff., se vidare II § 80; mot vittne II 1029 ff.
Tystnadsplikt, vittnes, II 1067 ff.
- Underdomstolar* I 164 n. 6 (155 n. 6).
Underrätt I 163 f. (155).
Underskrift, å handling, II 815 f.
Undersökningsprincipen, se förhandlingsprincipen.
Öppenbar ovän, se jäf mot domare och vittne.
Uppgifvande I 757 ff., 1220, 1223, II 28 ff.
Upprop, uppropsförsummelse II 424 f.
Uppropslista I 208, 216 f. (197 f., 205).
Uppsikt, hofrätts öfver lägre domstolar, I 226 (213 f.).
Uppskof II 219 ff.
Uppsätligt innehållande af bevis II 210, 216 f., 1617 f.
Urkund II 789 ff.
Urkundsperson II 805.
Urtima ting, kostnaden för, II 1576; se för öfrigt ting.
Uteblifvande, parts: från första
- rättegångstillfället II § 80; i uppskjutet mål II § 81.
Utländsk lag I 98 f. (97), II 93 ff., 1148.
 » dom I 113 ff. (111 ff.), II 1480 ff.
Utlänning I 337 ff. (316 ff.), 377 ff. (354 ff.), 422 (395), 542 ff., 574 ff.
Utsagø, parts I 1218 ff., II § 91.
Utslag, terminologi I 1209 n. 8; indelning: slutliga hufvudsakliga utslag, afvisningsutslag och afskrifningsbeslut I 1208 ff.; se dessa ord.
Vad II 1304 ff.
Vadepenny II 1500.
Varumärke I 306 f. (289).
Vederdeloman, vederpart I 513; se vidare jäf mot domare och vittne.
Vice häradshövding I 244 (230).
Vidlyftiga räkningar II 520.
Vidräkningsförfarande II § 84.
Vikarie, domares I § 17.
Viljeförklaringar, domstols I 1205 ff.; parts I 1215 ff.
Vindikationstalan I 939 ff., II 1411 f.
Visshet II 529 ff.
Vitsord, protokolls II 156, 842; skriftligt vittnesbörds II 575, 674, 845 f.
Vittne, bevis genom, II §§ 96—99. [Begrepp m. m. § 96; vittnesplikt och påföljder af tredska samt rätt till ersättning II § 97, 1576 f.; omständigheter, som utesluta från vittnesmål eller inskränka vittnesplikten II § 98: vittnesjäf 1038 ff., inkompetenta vittnen 1067 ff., rätt att undandraga sig vittnesmål 1080 ff.; förfarandet vid vittnesbevisning

- och uppskattning af vittnesmål II § 99.].
- Vittnesed* II 1017, 1027 f., 1093 ff.
- Vittnesförhör* II 1098 ff.
- Vittnesmål*, se öfver hufvud § 99.
- Vittnespsykologi* II 1020, 1098 ff.
- Votum decisivum* II 1191.
- Vrångoed* I 1122 f.
- Värderingsed* II 978 f.
- Värjemålsed* II § 92.
- Växelmål* I 300 ff. (283 ff.).
- Yrkande*, parts I 854 f., 1215 ff., II 25 ff., 59 f., 356, 370.
- Äberopande*, parts, af fakta i rättengången II 12 f.
- Äsyna vittnen* II 1017 f.
- Äterbrytande af dom* II 1304 ff., §§ 117 och 119.
- Äterförvisning* II 1564 ff.
- Ätergångsvittne* II 1091.
- Äterkallelse*, parts, af yrkande I 1217; af utsaga I 1219; af erkännande II 991 f.; af instämd talan II § 82; af fullföljd talan (ändringssökande) II 496 f. Ersättning för rättegångskostnad vid återkallelse II 1561 f.
- Äterställande af försutten tid* II 1624, 1634.
- Ätervinning* II 469 ff., 1305 1308.
- Äkta börd* I 369 ff., (346 ff.), II 1470 f.
- Äktenskap*, forum för mål angående återgång af el. skillnad i äktenskap I 451 ff. (422 ff.).
- Äktenskapsmål* I 372 f., 452 f. (349, 423 f.), II 1469 f.
- Äkthet*, skrifts, II 796 f., 808 ff.
- Ändring af talan* II 356 ff., 1409 f.
- Ärenden* I 26 f. (27 f.).
- Öppet bref* I 719 ff.
- Öfverläggning till beslut* II 1149 ff.
- Öfverrätt* I 164 (155).

INNEHÅLLSÖFVERSIKT.

ELFTE AFDELNINGEN.

Om rättegångskostnad och processuell skada samt om processuella straff.

- § 113. *Allmänna anmärkningar om kostnad och skada, som förorsakas af rättegång* s. 1497—1505.

I. Kostnaderna för bestridandet af de institutioner, som äro nödvändiga för rättsskipningens vederbörliga handhavande. Hufvudprincipen måste vara, att staten bär dessa kostnader s. 1497 f. II. Kostnader, som äro omedelbart knutna till de särskilda rättegångsmålen: dels parts utgifter till statsverket (rättegångsavgifter), dels andra partsutgifter för processföring s. 1498. III. Rättegångsavgifter s. 1498—1500. IV. Andra partsutgifter s. 1500 f. V. Öfversikt öfver spörsmål, som behandlas i förevarande afdelning s. 1501. VI. Om begreppet rättegångskostnad och skillnaden emellan rättegångskostnad och skada s. 1502—1505.

- § 114. *Om skyldigheten att ersätta rättegångskostnad* s. 1505—1594.

A. *Uttalanden af teoretisk innebörd.*

- I. Några allmänna anmärkningar s. 1505 f.
II. Begreppet rättegångskostnad s. 1506 f.
III. Ersättningsskyldighetens art och rättsgrund s. 1507—1520.

B. Svensk rätt.

I. Utläggning af 21: 3 RB s. 1521—1530.

II. De särskilda stadgandena om kvittning i 21 kap. RB. a) Stadgandet om kvittning vid edgång s. 1531 f. b) Ersättningsskyldigheten vid fullföljd af talan till högre rätt s. 1532—1538. c) 21: 4 p. 2 RB s. 1538—1541. III. Om ersättningsskyldigheten då processen är onödig eller part gör sig skyldig till fel eller försummelse i processföringen s. 1541—1549. IV. Spörsmål ang. ersättningsskyldigheten, hvilka ej beröras af lagens stadganden. a) Ersättningsskyldighet för annan än part s. 1550—1557. b) Vid partssuccession s. 1557—1560. c) Uttrycket »*den saken tappar*» s. 1560—1562. d) Förlikning s. 1562 f. e) Återförvisning s. 1564—1566. f) Frågan om solidarisk eller delad ansvarighet s. 1566—1571. Ang. de fall, då flera äro ersättningsberättigade s. 1571 f. V. Hvad skall ersättas. a) Nödig rättegångskostnad s. 1572—1576. Särskilda spörsmål. 1) Kostnad för urtima ting och tolk s. 1576. 2) Ersättning till vittne s. 1576 f. 3) Ersättning till sakkunnig s. 1578 f. 4) Kostnad för syn s. 1579 f. 5) Ersättning för fullgörande af editionsplikt s. 1580 f. 6) Ersättning till fullmäktig s. 1581 f. b) Tidsspillan s. 1582—1584. c) Principen om *full* ersättning s. 1584 f. d) Ersättningsskyldighet enligt 29: 1 RB s. 1585 f. VI. Den processuella behandlingen af frågan om rättegångskostnad. 1) Yrkande om ersättning fordras s. 1586 f. 2) Uppgift på kostnaderna s. 1587—1589. 3) Om ersättningsskyldighet dömes tillika med hufvudsaken s. 1589—1591. 4) Klagan i högre rätt s. 1591. 5) Förbehåll om särskild rättegång enligt 21: 2 RB s. 1591—1593. VII. Om utländsk mans skyldighet att ställa borgen för kostnad och skada s. 1593 f.

§ 115. *Om fri rättegång* s. 1594—1615.

- a) Inledande anmärkningar s. 1594—1596.
- b) Om den omfattning, hvari lagen har till-

lämpning s. 1597 f. c) Endast fysiska personer kunna få fri rättegång s. 1598. d) Villkor för fri rättegång. 1) Fattigdomsgraden s. 1599 f. 2) Andra villkor s. 1600—1602. e) Hvilka förmåner fri rättegång inbegriper s. 1602—1609. f) Förfarandet vid beviljandet af fri rättegång s. 1609 f. g) Upphörandet af fri rättegång s. 1610—1612. h) Bestämmelser om ersättning åt rättegångsbiträde m. fl. s. 1613—1615.

§ 116. *Om processuella straff* s. 1615—1621.

1) Ang. domstolarnas makt att handha rättegångspolitiet s. 1615. 2) Begreppet processuella straff s. 1616 f. 3) Förseelser af domare s. 1617. 4) Förseelser af part s. 1617 f. 5) Förseelser af tredje man s. 1618 f. 6) Dombrott s. 1619 f. 7) Rättegångsmissbruk i trängre mening s. 1620 f.

TOLFTE AFDELNINGEN.

De extraordinära rättsmedlen.

§ 117. *Allmänna anmärkingar* s. 1622—1634.

a) Hvilka rättsmedel framställningen afser s. 1622—1624. b) Terminologiska spörsmål s. 1624—1626. c) Historik s. 1626 f. d) Om nödvändigheten att starkt begränsa möjligheten att använda extraordinärt rättsmedel s. 1627—1632. e) Om angivande af ifrågavarande rättsmedels användningsområde genom en allmän regel eller genom uppräknande af särskilda fall s. 1633 f.

§ 118. *Resning; 31:2 RB* s. 1634—1639.

a) Hvad resning innebär s. 1634 f. b) Villkoren för beviljande af resning s. 1635—1637. c) Om förfarandet vid resning s. 1638 f.

§ 119. *Återbrytande af dom, som vunnit laga kraft* s. 1640—1650.

a) Mot hvilka beslut rättsmedlet står till buds s. 1640 f. b) Om betydelsen af villkoret *nya skäl* s. 1641—1644. c) Förfarandet s. 1644—1649. d) Användning af extraordinärt rättsmedel i fall, som ligga utom lagens bestämmelser s. 1649 f.